

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO 2020

Załączniki

Zielona Góra, październik 2012 r.

SPIS TREŚCI

I. DIAGNOZA STRATEGICZNA

Wprowadzenie	3
Uwarunkowania przestrzenne	4
Relacje między kapitałami	6
1. Kapitał materialny	8
1.1 Produkt Krajowy Brutto	8
1.2 Nakłady inwestycyjne budżetów samorządu województwa i powiatów	9
1.3 Przemysł, usługi, przedsiębiorczość i innowacje	10
1.4 Dostępność komunikacyjna	18
1.5 Infrastruktura teleinformatyczna i społeczeństwo informacyjne	22
1.6 Infrastruktura techniczna	25
1.7 Rolnictwo	28
2. Kapitał przyrodniczy	30
3. Kapitał ludzki	36
3.1 Demografia	36
3.2 Rynek pracy	38
3.3 Edukacja i nauka	41
3.4 Ochrona zdrowia	42
3.5 Polityka społeczna i jakość życia	43
4. Kapitał społeczny	45
4.1 Partycypacja społeczna	45
4.2 Srebrna gospodarka	46
4.3 Kultura i sport	46
4.4 Sprawność instytucjonalna	47
II. ANALIZA SWOT	51
1. Silne i słabe strony	51
2. Szanse i zagrożenia	53
III. KLUCZOWE INWESTYCJE REGIONALNE	55
IV. KONSULTACJE SPOŁECZNE PROJEKTU STRATEGII	63
V. PODSUMOWANIE OCENY ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO	67
VI. OCENA EX-ANTE PROJEKTU SRWL 2020	71
SPIS RYSUNKÓW I TABEL	74

I. DIAGNOZA STRATEGICZNA

Wprowadzenie

Strategiczna diagnoza województwa lubuskiego oparta jest na kryterium trwałego rozwoju, którego warunkiem jest harmonijne kształtowanie czterech kapitałów: materialnego, przyrodniczego, ludzkiego i społecznego. Koncepcja ta wywodzi się z istoty rozwoju trwałego (ang.: sustainable, franc.: durable)¹. Przyjęta konstrukcja jest kontynuacją metody zapoczątkowanej w *Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego. Aktualizacja z horyzontem czasowym do roku 2020*, którą zaproponował zespół pod kierunkiem prof. Grzegorza Gorzelaka.

Rozwój trwały to taki, który spełnia oczekiwania obecnego pokolenia, nie narażając przyszłych pokoleń na trudności przy realizacji własnych potrzeb. A zatem rozwój trwały to odtwarzalność posiadanych zasobów, ale także możliwość zarządzania rozwojem gospodarki przez społeczeństwo.

Trwały rozwój opiera się na harmonijnym kształtowaniu czterech kapitałów. Na kapitał materialny (wytworzony) składają się: potencjał ekonomiczny, majątek trwały, w tym - obok produkcyjnego - także różne rodzaje infrastruktury transportowej, komunikacyjnej, turystycznej, kulturalnej itd. Kapitał przyrodniczy to zasoby środowiska naturalnego oraz działania na rzecz poprawy stanu tego środowiska i ograniczenia niekorzystnej presji antropogenicznej. Na kapitał ludzki składają się obecni i potencjalni pracownicy, ich wykształcenie i umiejętności, jak również ich poziom życia i stan ochrony zdrowia. Wreszcie kapitał społeczny mierzy się poziomem zaufania między ludźmi, chęcią i zdolnością współdziałania na rzecz wspólnego dobra, aktywnością pozazawodową (np. udziałem w dobrowolnych stowarzyszeniach).

Diagnoza koncentruje się na opisie stopnia rozwoju województwa lubuskiego w najważniejszych aspektach życia społecznego i gospodarczego. Powstała na bazie raportów i opracowań opisujących sytuację, w jakiej województwo lubuskie znajduje się u progu drugiej dekady XXI stulecia. Należy do nich między innymi wydawnictwo przygotowane przez Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego we współpracy z Urzędem Statystycznym w Zielonej Górze pt. *10 lat Województwa Lubuskiego*, a także stworzone na potrzeby aktualizacji *Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego* raporty: *Średniookresowa ocena oddziaływania Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego na rozwój Województwa Lubuskiego* i *Lubuska Mapa Potrzeb i Aspiracji*². Cennym źródłem informacji była także ekspertyza opracowana przez prof. Tadeusza Kudłacza na potrzeby przygotowania założeń *Strategii Rozwoju Polski Zachodniej* pt. *Raport regionalny. Województwo Lubuskie*. Ponadto pod uwagę wzięto raporty, analizy oraz zapisy diagnostyczne rządowych i unijnych dokumentów, w tym m.in. *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego, Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, Strategii Europa 2020* oraz *V Raportu Kohezyjnego*.

Diagnoza, poprzez wspomniane na wstępie ukazanie sytuacji wyjściowej województwa lubuskiego, stara się odnosić ją do stanu obserwowanego w innych regionach Polski, a także, w miarę możliwości, określić dynamikę zachodzących zmian i procesów. Ze względu na powiązanie diagnozy ze *Średniookresową oceną oddziaływania SRWL na rozwój Województwa Lubuskiego*, uwzględniona

---

¹ W polskich dokumentach używa się też pojęcia rozwój zrównoważony.

² Raporty przygotowane przez Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji (MISTiA), działający w ramach Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej (FRDL) w Krakowie na zlecenie i we współpracy z Urzędem Marszałkowskim Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

została analiza wpływu środków UE (szczególnie Lubuskiego Regionalnego Programu Operacyjnego) na rozwój województwa. Wnioski płynące z diagnozy stanowią jedną z podstaw do konstruowania (aktualizowania) analizy SWOT, wyzwania, a w konsekwencji celów strategicznych i operacyjnych rozwoju województwa lubuskiego do roku 2020.

W diagnozie oparto się przede wszystkim na danych statystycznych zgromadzonych i udostępnionych przez Główny Urząd Statystyczny w Banku Danych Lokalnych, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze oraz Eurostat. W przypadku korzystania z innych źródeł zaznaczono ten fakt w odrębnych przypisach. Stopień aktualności tychże danych jest zróżnicowany, stąd w przypadku niektórych wskaźników odwołania do danych z roku 2010, 2009 i lat wcześniejszych. Na podobnej zasadzie potraktowano rok bazowy, którym jest z reguły rok najstarszych dostępnych danych. Tłumaczy to zmienność dat, do których odnoszą się porównania.

W odniesieniu do sytuacji makroekonomicznej i demograficznej województwa, diagnoza zawiera także prognozy do roku 2020. Dane te pochodzą z przygotowanego równoległe w stosunku do projektu strategii raportu *Prognozy demograficzne i gospodarcze dla województwa lubuskiego do roku 2020. Materiał pomocniczy do aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego*, opracowanego przez zespół konsultantów FRDL MISTiA.

Uwarunkowania przestrzenne

Województwo lubuskie położone jest w zachodniej części Polski. Od wschodu graniczy z województwem wielkopolskim, od południa z województwem dolnośląskim, natomiast od północy z województwem zachodniopomorskim. Zachodnia granica regionu stanowi jednocześnie granicę Polski z Niemcami. Pokrywa się ona w całości z odcinkami dwóch rzek - Odry i Nysy Łużyckiej.

W kontekście rozwoju regionalnego warte podkreślenia jest międzymetropolitalne położenie województwa, w pobliżu aglomeracji berlińskiej, wrocławskiej, poznańskiej i szczecińskiej. Do lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia granica państwa była poważną barierą rozwojową, gdyż jej trudna przenikalność i ograniczenia w osiedlaniu się w strefie przygranicznej tłumiły potencjał ekonomiczny regionu. Sytuację odwróciły przemiany ustrojowe po obu jej stronach - zjednoczenie Niemiec, transformacja polskiej gospodarki, a następnie przystąpienie Polski do struktur Unii Europejskiej, Układu z Schengen, a ostatnio likwidacja okresu przejściowego na pracę w Niemczech. Jednym z namacalnych efektów tych zmian jest liczba i aktywność różnorodnych instytucji (m.in. przedsiębiorstw, placówek edukacyjnych i kulturalnych), wykorzystujących możliwości płynące z polsko-niemieckiej współpracy. Współpraca ta przekłada się na postępującą integrację regionu z zachodnim sąsiadem, co stanowi nowe, bardzo korzystne uwarunkowanie rozwojowe województwa lubuskiego.

Sąsiednie województwa oraz niemiecki land Brandenburgia, w którego centrum położony jest Berlin, mają znacznie większe potencjały ludnościowe i gospodarcze niż województwo lubuskie. Szczególnie duże różnice widać przy porównywaniu różnego rodzaju wskaźników z Brandenburgią. Takie położenie geograficzne rodzi pewne zagrożenia, ale nie musi być uznawane za słabość. Lubuskie może starać się wykorzystać swoje kapitały i stać się łącznikiem pomiędzy tymi regionami, z korzyścią dla swoich mieszkańców. Jednak pomimo tego potencjału, takie procesy „rozlewania” zachodzą bardzo wolno. Niemieckie landy wschodnie, które położone są w sąsiedztwie granic województwa lubuskiego, są co

prawda lepiej rozwinięte i znacznie silniejsze finansowo od Lubuskiego, ale zasadniczo są to jednak (poza samym Berlinem) jedne z najsłabiej rozwiniętych niemieckich regionów.

Rysunek 1: Podział administracyjny województwa lubuskiego

Obszar szczególnej koncentracji potencjałów gospodarczych UE, za który zwykle się uważać tzw. Europejski Pentagon³ (pięciokąt), jest odsunięty od granic województwa lubuskiego o kilkaset kilometrów. Prawdopodobnie jest to jedną z głównych przyczyn, dla których po wstąpieniu do UE i otwarciu granic nie nastąpiło skokowe przyspieszenie w napływie inwestycji zagranicznych (głównie niemieckich) do województwa lubuskiego, a eksport nie rozwinął się tak, jak można by tego oczekiwać.

Atutem, wynikającym z położenia geograficznego regionu, jest dostępność do strategicznych szlaków komunikacyjnych o znaczeniu międzynarodowym, zwłaszcza tych o przebiegu równoleżnikowym, łączących zachód ze wschodem Europy. Dzięki nim województwo lubuskie staje się atrakcyjnym obszarem do inwestowania, osiedlania się oraz wypoczynku.

³ Europejski Pentagon (pięciokąt) – termin używany w odniesieniu do centralnego obszaru Europy, stanowiącego 14% jej terytorium, lecz zamieszkałego przez 32% jej ludności i wytwarzającego aż 46% europejskiego PKB; wierzchołki pięciokąta stanowią Paryż, Mediolan, Monachium, Hamburg i Londyn.

Wiodącymi ośrodkami województwa są jego dwa największe powierzchniowo i ludnościowo miasta - Gorzów Wlkp. i Zielona Góra. Dzielą one między siebie funkcje administracyjne (Gorzów Wlkp. jest siedzibą Wojewody Lubuskiego, Zielona Góra siedzibą Sejmiku Województwa Lubuskiego), a także gospodarcze i społeczne. Obydwa miasta liczą ponad 110 tys. mieszkańców (Gorzów Wlkp. - 125,4 tys., a Zielona Góra 117,7 tys. mieszkańców w 2010 roku). Kolejne lokaty zajmują niemalże trzykrotnie mniejsze Nowa Sól i Żary (odpowiednio: 39,7 tys. i 38,6 tys. mieszkańców w 2010 r.), a następne to Żagań i Świebodzin (odpowiednio 26,3 i 21,6 tys. mieszkańców w 2010 r.).

Zdecydowaną większość spośród lubuskich miast stanowią niewielkie miejscowości zamieszkałe przez kilka lub kilkanaście tysięcy osób. Pełnią one funkcję ośrodków administracyjnych, społecznych i gospodarczych w skali subregionalnej bądź lokalnej.

Układ sieci osadniczej ma wyraźnie policentryczny charakter, zarówno z punktu widzenia rozkładu przestrzennego jednostek osadniczych, jak i ich struktury wielkościowej. Według danych GUS w 2010 r. w województwie lubuskim mieszkało niewiele ponad milion osób, w tym 63,5% stanowili mieszkańcy miast. Pod względem stopnia urbanizacji województwo lubuskie plasuje się na 7. miejscu wśród szesnastu województw polskich. Poziom urbanizacji powiatów, mierzony odsetkiem ludności miejskiej, jest wysoko zróżnicowany i zamyka się w przedziale od 36,4% (gorzowski ziemski) do 65,6% (nowosolski)⁴. Niemniej jednak rozmieszczenie miast cechuje się przestrzenną równowagą, co oznacza, że nie występuje ich zagęszczanie się i jednoczesny brak ośrodków miejskich na większym obszarze.

W uwarunkowaniach przestrzennych dostrzegalne są powiązania funkcjonalne Gorzowa Wlkp. z Kostrzynem n. Odrą, Witnicą, Strzelcami Krajeńskimi, Drezdenkiem i Skwierzyną oraz Zielonej Góry z Sulechowem, Nową Solą - tzw. Lubuskie Trójmiasto. Ponadto dużym potencjałem demograficznym charakteryzuje się położony w południowej części województwa zespół miast Żary - Żagań - Szprotawa.

Relacje pomiędzy kapitałami

Cztery kapitały: materialny, ludzki, społeczny i przyrodniczy są ze sobą bezpośrednio powiązane i rozwój jednego kapitału zależy od przemian zachodzących we wszystkich pozostałych. Jak wskazano na Rysunku 2 stan poszczególnych kapitałów w relacji do innych regionów Polski i UE jest bardzo zróżnicowany.

Za jeden z największych atutów Lubuskiego uważany jest **kapitał przyrodniczy**, tj. bogate walory środowiska naturalnego i jego różnorodność (lasy, akweny wodne, rzeki). Tak wysoka jakość kapitału przyrodniczego jest jednym z ważnych elementów podnoszących wartość życia mieszkańców regionu, którzy mają łatwy i bezpośredni dostęp do wysokiej jakości środowiska naturalnego, co może wspierać rozwój **kapitału społecznego**. Wysoka jakość kapitału przyrodniczego, w połączeniu z zasobami dziedzictwa kulturowego mogą stanowić solidny fundament atrakcyjnej oferty turystyczno-wypoczynkowej i rekreacyjnej. Ciągłe jednak ten sektor gospodarki jest słabo rozwinięty, a barierą wydaje się niewystarczający stopień rozwoju infrastruktury turystycznej, będącej elementem **kapitału materialnego**. W zakresie kapitału materialnego na uwagę zasługuje realizacja dużych inwestycji drogowych poprawiających dostępność zewnętrzną regionu (autostrada A2, A18, droga ekspresowa S3). Dobra dostępność komunikacyjna z innych województw oraz z Niemiec może przyczynić się do

---

⁴ Pomijając powiaty grodzkie.

lepszego wykorzystania kapitału przyrodniczego dla rozwoju społeczno-gospodarczego regionu. Wciąż jednak znaczącego doinwestowania wymaga infrastruktura kolejowa, lotnicza i transportu wodnego. Dużą rolę (m.in. z uwagi na zatrudnienie i eksport) w gospodarce regionalnej zajmuje przemysł.

Silą województwa mogą stać się niektóre z branż przemysłowych (m.in. motoryzacyjna, chemiczna, materiałów budowlanych, informatyczna, drzewna), których dominacja stopniowo zaznacza się od kilku lat. Warto wskazać na rozwijającą się przedsiębiorczość oraz napływ bezpośrednich inwestycji, m.in. za sprawą specjalnych stref ekonomicznych. W porównaniu z innymi regionami kraju i Unii Europejskiej bardzo słabo wypada w województwie lubuskim sektor badań i rozwoju, który generuje rozwój innowacyjności. Barię w rozwoju innowacyjności jest, między innymi niewystarczający stopień rozwoju **kapitału ludzkiego**, a w szczególności kompetencji i kwalifikacji mieszkańców regionu. Przy wsparciu środków z UE, w tym także z Lubuskiego Regionalnego Programu Operacyjnego (LRPO) 2007-2013, realizowane są liczne projekty w zakresie budowy społeczeństwa informacyjnego i podnoszenia w ten sposób potencjału innowacyjnego **kapitału społecznego**. Rozpoczęto inwestycje telekomunikacyjne likwidujące tzw. białe plamy w dostępie do Internetu szerokopasmowego oraz zwiększające informatyzację przestrzeni publicznej. Obszarem wymagającym inwestycji jest także infrastruktura energetyczna, m.in. w zakresie sieci przesyłowych i rozbudowy źródeł wytwarzania, w tym także odnawialnych źródeł energii (OZE). Zasoby **kapitału przyrodniczego**, a w szczególności kopaliny energetyczne – węgiel brunatny, gaz ziemny i inne – mogą w przyszłości stać się jednym z ważnych czynników wpływających na rozwój kapitału **materiałnego i ludzkiego**.

Wykorzystanie zasobów **kapitału ludzkiego** regionu, w tym siły roboczej, wymaga ograniczenia bezrobocia i zwiększania wskaźników zatrudnienia. Jednym z ważnych mechanizmów tych działań jest poprawa jakości edukacji, w szczególności na poziomie wyższym i zawodowym. W ostatnich latach znaczące inwestycje w infrastrukturę edukacyjną (**kapitał materialny**) znacznie poprawiły warunki edukacji na wszystkich szczeblach. Konieczne jest podnoszenie poziomu kształcenia tak, by młodzi ludzie kontynuując naukę, wybierali szkoły wyższe w regionie. Dostęp do opieki zdrowotnej na obszarze województwa można ocenić na średnim poziomie w skali kraju i niezbędne są dalsze inwestycje w nowoczesny sprzęt i aparaturę medyczną (**kapitał materialny**) oraz utrzymanie i rozwój kadry medycznej (**kapitał ludzki**). Dostęp do bogatej i zróżnicowanej oferty kulturalnej koncentruje się głównie w Zielonej Górze i Gorzowie Wlkp. **Kapitał społeczny**, rozumiany jako wzajemne zaufanie ludzi i zaangażowanie społeczne, odgrywa bardzo istotną, choć trudną do zmierzenia rolę we wspieraniu i animowaniu rozwoju regionu, w tym także **kapitałów materiałnego, przyrodniczego i ludzkiego**. Zaangażowanie społeczne obrazowane ilością fundacji i stowarzyszeń w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, stawia województwo lubuskie na średnim poziomie w kraju. Frekwencja wyborcza wskazuje na mniejszą niż w pozostałych regionach kraju postawę aktywności obywatelskiej.

Podstawową konkluzją płynącą z diagnozy społeczno-gospodarczej województwa oraz średniookresowej oceny SRWL, jest przekonanie o potrzebie położenia specjalnego nacisku na politykę rozwoju polegającą na harmonijnym rozwoju wszystkich czterech kapitałów. W każdym z kapitałów Lubuskie posiada niezaprzeczone potencjały rozwojowe, które dodatkowo mogą być wzmacniane przez korzystne położenie geograficzne i poprawiającą się dostępność komunikacyjną. Obecnie stopień wykorzystania poszczególnych potencjałów do szeroko rozumianego rozwoju regionalnego jest różny, np. od prężnie rozwijających się stref aktywności gospodarczej na terenach dobrze skomunikowanych do słabo rozpoznawalnej oferty turystycznej regionu.

Rysunek 2: Stan 4 kapitałów w województwie lubuskim

Stan zasobów kapitału	Bardzo słaby	Słaby	Średni	Dobry	Bardzo dobry
Materialny					
Ludzki					
Społeczny					
Przyrodniczy					

	w relacji do UE		w relacji do PL
--	-----------------	--	-----------------

Źródło: Opracowanie UMWL na podstawie: G. Gorzelak, Regionalny wymiar programowania strategicznego, prezentacja w ramach Seminarium: Skuteczna i efektywna polityka rozwoju, doświadczenia z przeszłości, wnioski na przyszłość, MRR, Warszawa 2011

1. Kapitał materialny

1.1 Produkt Krajowy Brutto⁵

Porównania wartości wytworzonego w 2009⁶ roku PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca pokazują dość duże dysproporcje pomiędzy województwami. W czterech województwach odnotowano wartość produktu krajowego brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca przewyższającą średnią dla Polski. Pierwsze miejsce w zestawieniu zajęło województwo mazowieckie, gdzie PKB na 1 mieszkańca było o 60,1% wyższe niż średnia dla kraju (co w dużej mierze jest rezultatem wypracowywanym przez aglomerację warszawska) oraz województwa dolnośląskie (o 9,0%), śląskie (o 7,2%) i wielkopolskie (o 6,3%). Województwo lubuskie, w którym wartość PKB na 1 mieszkańca stanowiła 85,4% średniej krajowej, zajmuje 9 pozycję w rankingu regionów, przed województwami kujawsko-pomorskim, opolskim oraz regionami Polski wschodniej. Taki poziom PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca należy uznać za umiarkowanie zadowalający. Pozawala on klasyfikować województwo lubuskie w grupie „średnio rozwiniętych ekonomicznie województw”⁷.

Według danych Eurostat PKB wytworzony w 2008 r. w województwie lubuskim wyniósł 8245 mln €, co jest najniższym wynikiem spośród polskich regionów. Warto podkreślić, iż w krajach Unii Europejskiej wartość PKB na 1 mieszkańca (wyrażoną we wspólnej umownej walucie - PPS) poniżej 75% średniej UE odnotowano w 63 regionach poziomu NUTS 2. W grupie tej znalazło się 15 polskich województw, w tym województwo lubuskie, które osiągnęło 48% średniej UE. Słabszy wynik osiągnęło 5 województw. Dla Polski omawiany wskaźnik ukształtował się na poziomie 56% średniej UE⁸.

⁵ Podrozdział opracowany na podstawie: *Produkt Krajowy Brutto. Rachunki regionalne w 2009 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Katowice 2011.

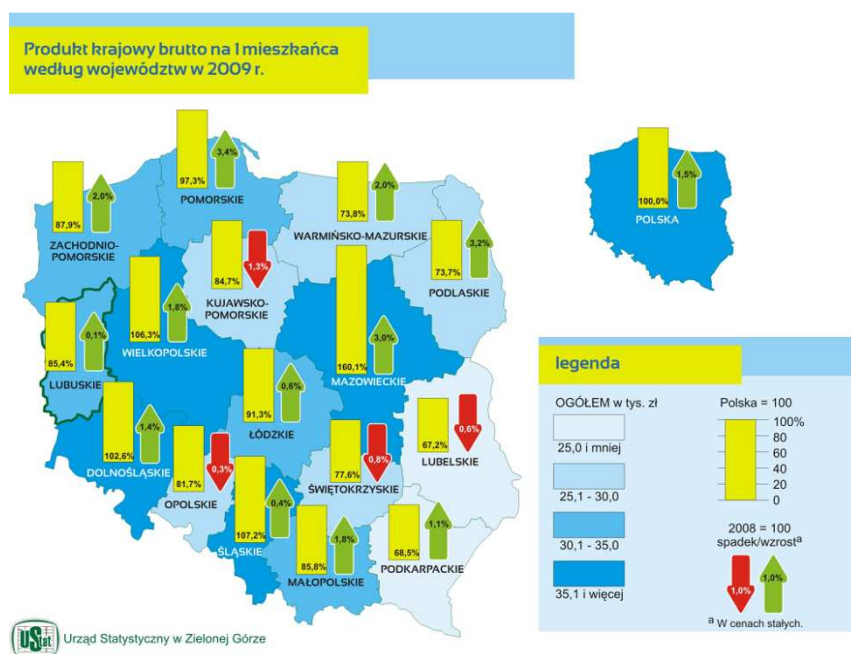
⁶ Wartości wskaźnika PKB publikowane są w krajowej statystyce z dwuletnim opóźnieniem.

⁷ *Określenie potencjałów rozwojowych szesnastu województw jako podstawa do tworzenia systemu wdrażania kontraktu terytorialnego*, 2012, Godlewska-Majkowska H., Zarębski P.

⁸ *Wpływ funduszy europejskich na gospodarkę polskich regionów i konkurencyjność z krajami UE. Raport 2011*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, s. 39.

Rysunek 3: PKB na mieszkańca według województw w 2009 r.

Województwo lubuskie w latach 2005 - 2008 charakteryzowało się dobrą dynamiką wzrostu PKB. Wartości wskaźnika dynamiki PKB (w cenach stałych, rok poprzedni = 100) w przytoczonym okresie wynosiły odpowiednio: 104,7%, 105,8%, 105,3%, podczas gdy wartości dla całego kraju wynosiły 106,2%, 106,8%, 105,1%. W 2009 r. wzrost PKB na 1 mieszkańca był mniejszy i wyniósł 100,1% (Rysunek 3)⁹.

Pod względem porównania PKB per capita w podregionach województwo lubuskie można uznać za obszar o niewielkim stopniu zróżnicowania. Warto jednak zauważyć, że w przeliczeniu na 1 mieszkańca lepiej wypada podregion gorzowski, który osiągnął w roku 2009 poziom 89,1% średniej krajowej, natomiast podregion zielonogórski 83,1%.

Na podstawie dokonanych prognoz można stwierdzić, że w zależności od wybranego narzędzia prognostycznego, wartość PKB per capita w województwie lubuskim w roku 2020 szacuje się na poziomie 78% lub 84% średniej dla Polski. Dodatkowo przewiduje się, że Lubuskie w najbliższych latach będzie rozwijać się w tempie szybszym od przeciętnego tempa wzrostu gospodarczego państw UE. Podkreśla się jednakże, że proces zbliżania się regionów Polski (w tym województwa lubuskiego) do średniej unijnej pod względem wartości PKB wynika raczej z zakładanej słabnącej pozycji gospodarczej państw starej piętnastki, niż z dynamicznego rozwoju kraju.

1.2 Nakłady inwestycyjne budżetów samorządu województwa i powiatów

Jednym z mierników pomagających określić sytuację gospodarczą regionu jest poziom wydatków majątkowych inwestycyjnych, które województwo ponosi w skali rocznej. Powiększają one majątek regionu, przyczyniając się jednocześnie do jego rozwoju społecznego i gospodarczego.

⁹ PKB na jednego mieszkańca w województwie lubuskim podany w cenach bieżących wzrósł z 28 645 tys. zł w roku 2008 do 30 068 tys. zł w roku 2009. Dynamika wzrostu PKB jest liczona w cenach stałych, czyli uwzględniono wysoką inflację.

W 2010 r. województwo lubuskie na wydatki inwestycyjne przeznaczyło ponad 228 milionów złotych, co w przeliczeniu na jednego mieszkańca dało kwotę 226,10 zł. Pod tym względem Lubuskie jest jednym z wiodących regionów Polski - więcej na inwestycje w przeliczeniu na jednego mieszkańca wydały jedynie województwa opolskie (251,52 zł) i zachodniopomorskie (230,74 zł).

Analizie zostały poddane także wydatki inwestycyjne ponoszone przez poszczególne powiaty województwa lubuskiego. Wynika z niej, że w 2010 r. najwięcej na inwestycje w przeliczeniu na jednego mieszkańca wydał powiat gorzowski ziemski (1 193,54 zł), a kolejne miejsca zajęły powiaty: nowosolski (1 145,04 zł) i zielonogórski ziemski (1 141,61 zł). Najgorzej pod tym względem prezentują się natomiast powiaty: żarski oraz wschowski, w których wydatki inwestycyjne w przeliczeniu na mieszkańca w tym samym roku oscylowały wokół poziomu 610 zł. Z poziomem wydatków inwestycyjnych skorelowany jest ich odsetek w ogóle wydatków budżetowych. Największym udziałem, przekraczającym 30%, charakteryzują się te jednostki, które w przeliczeniu na mieszkańca wydają najwięcej. Czołową lokatę zajmują powiaty: gorzowski ziemski, nowosolski i zielonogórski ziemski. Stawkę zamyka powiat wschowski, w którym udział wydatków inwestycyjnych w ogólnej kwocie wydatków w 2010 r. wyniósł 19,3%.

1.3 Przemysł, usługi, przedsiębiorczość i innowacje

Przemysł

Pod względem potencjału przemysłowego Lubuskie, w porównaniu do pozostałych 15 regionów, plasuje się w środku stawki. Województwo charakteryzuje się przeciętną wartością produkcji sprzedanej w przeliczeniu na jednego mieszkańca - w 2009 roku wyniosła ona 21,4 tys. zł, o ponad 11 tys. zł więcej w porównaniu do ostatniego w klasyfikacji województwa łódzkiego i o ponad 14 tys. zł mniej, niż w notującym najlepszy wynik województwie śląskim. W roku 2010 wskaźnik ten dla województwa lubuskiego wyniósł 24 337 zł.

W roku 2010 w przemyśle pracowało 85069 osób, a w budownictwie 19227, co łącznie stanowiło 32,3% pracujących. Województwo lubuskie w tym zakresie osiąga jeden z lepszych wyników w kraju - większy procentowy udział pracujących w przemyśle i budownictwie w 2009 r. miało tylko województwo śląskie (37,9%).

Wśród wyróżniających się, jak i perspektywicznych branż lubuskiej gospodarki, wskazać należy dynamicznie rozwijające się w oparciu o surowce, możliwości technologiczne i dostęp do sieci dystrybucji, branże związane z przemysłem drzewno-meblarskim, papierniczym i spożywczym oraz coraz bardziej aktywne branże, takie jak: motoryzacyjna, chemiczna i produkcji tworzyw sztucznych, materiałów budowlanych - w tym ceramicznych, a także elektroniczna, tekstylna i wydawnicza. Perspektywną branżą mogącą wpłynąć na rozwój gospodarczy województwa lubuskiego jest branża wydobywcza, bazująca na naturalnych złożach - pokłady węgla brunatnego (Gubin, Brody), ropa naftowa, gaz ziemny (północna część województwa). Niestety niewielki udział w przychodach ze sprzedaży w województwie mają branże innowacyjne reprezentowane przez małe firmy, do których zalicza się zakłady produkujące: sprzęt i urządzenia medyczne, instrumenty i przyrządy pomiarowe i kontrolne, badawcze i nawigacyjne. Wspieranie współpracy tych branż z sektorem badawczo-rozwojowym dałoby możliwość zwiększenia eksportu i zmiany specjalizacji gałęziowej na rzecz zauważalnie większego udziału wspomnianych branż.

Produktywność pracy w przemyśle w województwie lubuskim (rozumiana jako wartość dodana przypadająca na 1 pracującego) w najbliższych latach powinna się charakteryzować nieznacznie wyższym od średniej krajowej tempem wzrostu. Prognozowana produktywność pracy w przemyśle w roku 2020 szacowana jest na poziomie 85 tys. zł (ok. o 4% więcej od średniej dla Polski). Co ważne, liczba pracujących w sektorze przemysłowym (wg BAEL, sekcje C-F PKD 2004) szacowana jest w województwie lubuskim na poziomie stabilnym powyżej 150 tys. osób, co przy spadającym poziomie zatrudnienia ogółem świadczy o znaczącej roli tego sektora dla całej gospodarki regionu.

Usługi

Poza ważnymi dla rozwoju województwa branżami przetwórstwa przemysłowego, bardzo istotną jest działalność w usługach, obejmująca m.in. handel, naprawę pojazdów samochodowych, transport, gospodarkę magazynową; zakwaterowanie, gastronomię, informację i komunikację.

Sektor usług jest dla gospodarki województwa lubuskiego najbardziej istotny, ponieważ wytwarza się w nim większość wartości dodanej (ok. 62% w 2008 r.), a zatrudnienie znajduje ponad 55% ogółu pracujących. Produktywność pracy w tym sektorze (mierzona przeciętną wartością dodaną brutto wytworzoną przez statystycznego pracownika) wyniosła w 2008 r. około 81 tys. zł, co jest wynikiem niższym o około 12% od średniej krajowej (wynoszącej prawie 93 tys. zł). W kolejnych latach szacowany jest wzrost wydajności, tempo wzrostu będzie jednak wolniejsze od przeciętnej w Polsce. Liczbę pracujących w najbliższych latach prognozuje się na stabilnym poziomie ok. 250 tys. osób. Natomiast liczba pracujących w podsektorze usług rynkowych w województwie lubuskim w roku 2020 szacowana jest na około 158 tys. osób, co stanowi 8% więcej niż liczba obserwowana obecnie (zbliżony wzrost prognozowany jest w układzie ogólnopolskim).

Oceniając rolę poszczególnych sekcji PKD zaliczanych do sektora usług w strukturze ekonomicznej województwa za pomocą zmian w liczebności rejestrowanych podmiotów gospodarczych, na czołową lokatę wybija się sekcja G (handel i naprawa), której udział w 2009 r. wyniósł 29,5% i stale się zmniejsza (w 1995 r. było to 45,2%). Perspektywicznym obszarem działalności gospodarczej jest sekcja K, związana z obsługą nieruchomości, wynajmem i usługami powiązаныmi z prowadzeniem działalności gospodarczej, co przejawia się nie tylko bezwzględny przyrostem liczby przedsiębiorstw (od 1995 r. o 174,5%), ale także rosnącym udziałem tej sekcji w ogólnej liczbie podmiotów (w 2009 r. 18,5%). Jednak największą dynamiką wzrostu mierzoną przyrostem liczby podmiotów odznacza się sekcja J (pośrednictwo finansowe). Liczba zarejestrowanych jednostek zwiększyła się w omawianym okresie o 460% - z 0,6 do 3,4 tys.

Ze względu na duży potencjał przyrodniczy i kulturowy wciąż nie w pełni wykorzystaną szansą rozwoju sektora usług jest turystyka w jej wszystkich wymiarach. Dla szybszego rozwoju tej branży konieczne jest podjęcie działań zmierzających do obniżenia stopnia jej sezonowości. Należy kreować ofertę podnoszącą atrakcyjność ośrodków turystycznych poza sezonem wakacyjnym (np. organizacja imprez kulturalnych, rozwój usług spa i wellness). Rozwój turystyki uzależniony jest także od tempa modernizacji bazy turystycznej oraz poprawy dostępności komunikacyjnej regionu, zatem działania w tych obszarach powinny być skoordynowane, aby wykorzystać ich komplementarny charakter¹⁰.

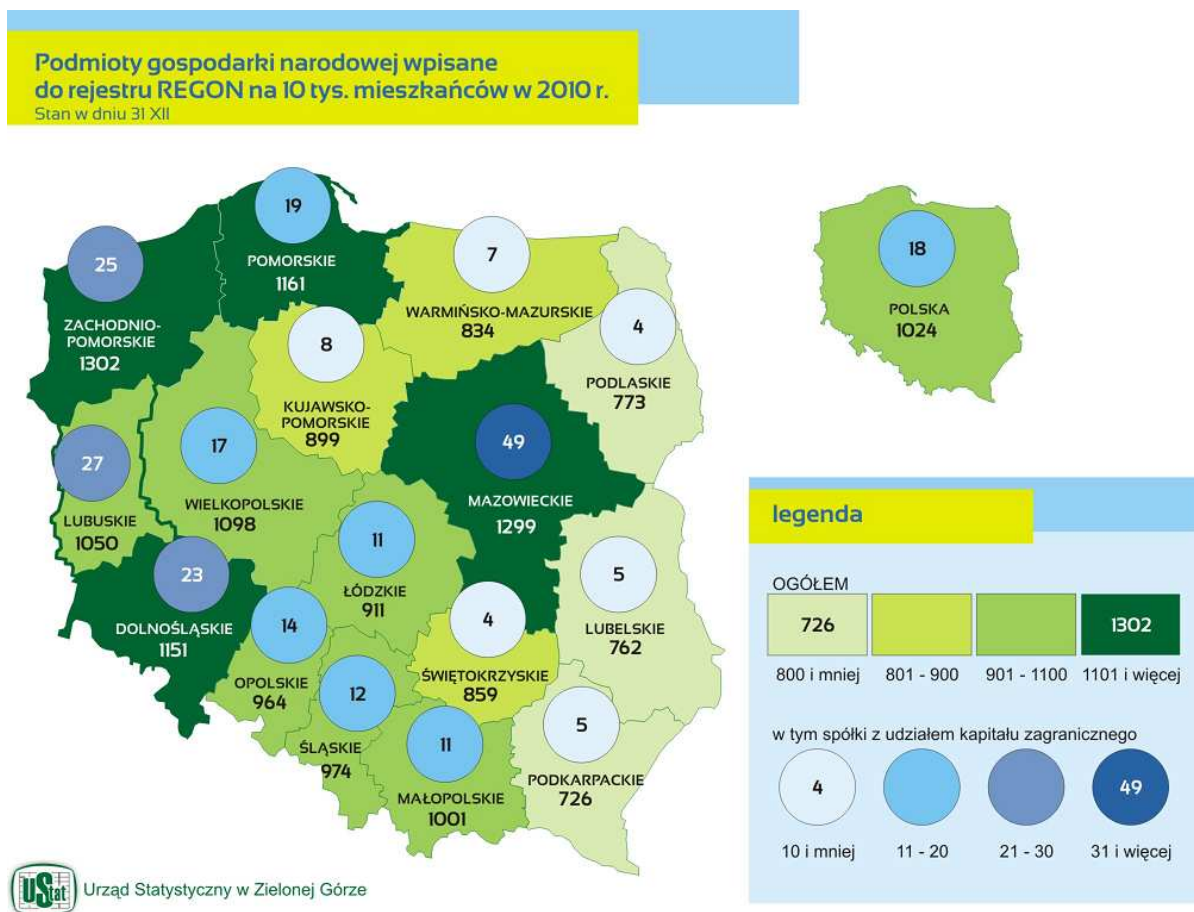
---

¹⁰ Ze względu na to, że głównym potencjałem turystycznym regionu jest środowisko przyrodnicze, walory turystyczne Lubuskiego opisane zostały w ramach kapitału przyrodniczego

Stan i struktura przedsiębiorstw

W 2010 r. na terenie województwa lubuskiego działało 106,1 tys. podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON. Stanowi to 2,71% wszystkich przedsiębiorstw w kraju. Pod względem jednostek zarejestrowanych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w 2010 r., województwo lubuskie zajęło 6 miejsce w kraju (Rysunek 4).

Rysunek 4: Przedsiębiorstwa w województwie lubuskim na tle kraju

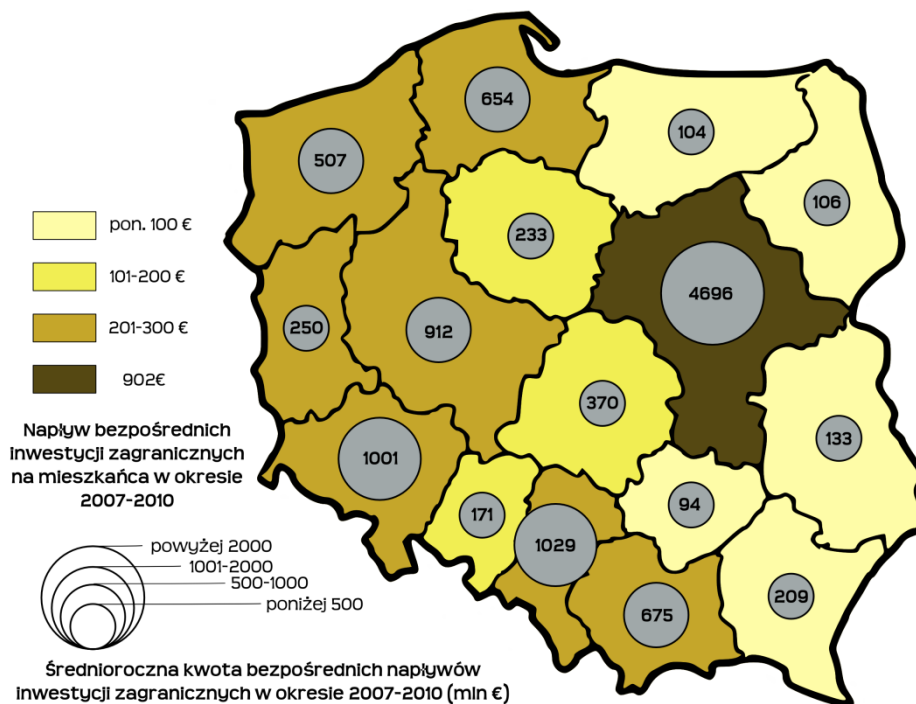
W ujęciu powiatowym największym poziomem przedsiębiorczości charakteryzują się przede wszystkim jednostki z północy i zachodu województwa. Pierwszą lokatę zajmuje powiat gorzowski grodzki (1 454 podmioty zarejestrowane w rejestrze REGON w 2010 r. na 10 tys. mieszkańców), a kolejne powiat zielonogórski grodzki (1 363) i powiat słubicki (1 219). Końcowe lokaty w tym zestawieniu zajmuje powiat sulęciński (783) oraz jednostki z południowo-wschodniej części regionu: powiat nowosolski (790) i wschowski (838).

Ciekawych wniosków dostarcza także analiza liczby nowo zarejestrowanych jednostek w rejestrze REGON w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców. Wynika z niej, że najszybszym przyrostem firm w latach 2007-2010 charakteryzowały się obydwa miasta wojewódzkie, a także powiaty: słubicki, gorzowski i strzelecko-drezdenecki (wszystkie powyżej 400 jednostek). Końcowe pozycje, z wynikami gorszymi o ok. 40-50 jednostek zajmują głównie powiaty z południowo-wschodniej części województwa.

Na rozwój potencjału gospodarczego województwa ogromny wpływ ma kondycja mikro (przedsiębiorstwa zatrudniające nie więcej niż 9 osób) i małych przedsiębiorstw. Na koniec 2010 roku działało 100 758 takich podmiotów, co stanowiło 95% wszystkich funkcjonujących na terenie regionu przedsiębiorstw- jest to wielkość zbliżona do pozostałych regionów w kraju.

W 2010 r. wg danych z rejestru REGON na terenie województwa funkcjonowało 2698 podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego. Po przeliczeniu liczby spółek z kapitałem zagranicznym na 10 tys. mieszkańców, wg danych za rok 2010, region lubuski plasuje się na drugim miejscu w kraju, za województwem mazowieckim (Rysunek 5).

Rysunek 5: Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce

Źródło: Opracowanie własne FRDL MISTiA na podstawie danych zawartych w raporcie „Polska 2011” Por. „Gospodarka – Społeczeństwo Regiony”, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2011, s. 9-10.

Jak wynika z raportu „Polska 2011”¹¹ w województwie lubuskim lokowanych jest 2,2% wartości inwestycji zagranicznych w Polsce. Ten wynik należy uznać za stosunkowo korzystny. Nie najlepiej prezentuje się Lubuskie pod względem dynamiki napływu inwestycji – wraz z województwami: dolnośląskim, małopolskim i zachodniopomorskim, region znalazł się w grupie województw o najsłabszej w ostatnim okresie dynamice napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych, sięgającej poziomu 80% średniej krajowej.

Z przeprowadzonych analiz wynika, że dużą rolę w gospodarce regionu odgrywa eksport. W roku 2008 województwo lubuskie cechował najwyższy w Polsce współczynnik relacji eksportu do produkcji

¹¹ Polska 2011. Gospodarka – Społeczeństwo - Regiony, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2011

sprzedanej przemysłu oraz piąte miejsce pod względem udziału w kształtowaniu regionalnego PKB. Warto dodać, że województwo utrzymuje dodatnie saldo handlu zagranicznego¹².

Za wiodące ośrodki gospodarcze regionu uznaje się cztery miasta wraz z ich najbliższymi okolicami: Gorzów Wlkp., Zieloną Górę, Żary oraz Nową Sól. Inne prężne ośrodki gospodarcze regionu to między innymi Kostrzyn n. Odrą, Słubice, Świebodzin. Wiodącą branżą tego pierwszego ośrodka jest przemysł maszynowy, motoryzacyjny i elektroniczny, a także chemiczny i farmaceutyczny. Zwiększona sprzedaż wyrobów metali doprowadziła do utworzenia w 2008 r. Lubuskiego Klastra Metalowego. Zieloną Górę charakteryzuje zróżnicowanie branżowe, z dominacją sektora handlu i usług. Wyróżniają się przedsiębiorstwa branż spożywczych i elektronicznych. Z tą drugą związane są nadzieje rozwoju klastra skupiającego przedsiębiorstwa wytwarzające produkty i rozwiązania technologiczne o wysokim poziomie innowacyjności. Branżami dominującymi w rejonie Żar i Żagania są natomiast te związane z przemysłem drzewnym, szklarskim, budownictwem, przemysłem lekkim (włókiennictwem) i mechanicznym. Do grona głównych ośrodków gospodarczych województwa dołączyła ostatnio Nowa Sól, która podnosi się z zapaści gospodarczej lat 90. minionego stulecia, wynikłej z upadku dużej liczby zakładów przemysłowych. Sukcesy w przyciąganiu inwestorów odnotowują też mniejsze miasta, takie jak Kostrzyn nad Odrą (KSSSE) i Świebodzin.

Badania i rozwój

Według danych Eurostatu nakłady na działalność badawczo-rozwojową w przeliczeniu na jednego mieszkańca w województwie lubuskim w 2007 roku wynosiły zaledwie 3,2 €. Stanowi to niski wynik w porównaniu ze średnią krajową (14 €) oraz rezultatami notowanymi przez sąsiednie województwa: dolnośląskie (13,3 €) i wielkopolskie (14,4 €). Skalę zróżnicowania pomiędzy regionami Polski a innych krajów Europy Zachodniej oddaje także porównanie do dwóch sąsiadujących z Lubuskiem landów niemieckich. W tym samym roku w Brandenburgii na działania z zakresu B+R wydawano 67,5 € per capita, a w Saksonii aż 293,2 €.

Porównując rok 2010 do 2009 widać poprawę wskaźników w zakresie działalności badawczo-rozwojowej. Zwiększyła się liczba jednostek B+R z 17 do 23, w ślad za tym wzrosły również nakłady na B+R z 29 mln zł w 2009 roku do 45,5 mln zł rok później. Nakłady wzrosły zatem o ponad 50% (rysunek 5). Wzrost wydatkowania wynikał ze zwiększonych nakładów inwestycyjnych na środki trwałe, które osiągnęły w 2010 roku kwotę 25,4 mln zł, gdy w 2009 roku było to tylko 9 mln zł. Pomimo to stopień zużycia aparatury naukowo-badawczej w działalności stale wzrasta. W 2009 roku zużycie wyniosło 79,3%, a w 2010 roku już 96,35%.

Dopełnieniem całego obrazu dotyczącego sektora badawczo-rozwojowego polskich regionów jest odsetek przedsiębiorstw uznawanych za innowacyjne w ogóle działających firm. W województwie lubuskim wskaźnik ten w 2009 r. osiągnął wartość 15,8%, co plasuje region na przedostatniej pozycji na tle porównawczym (gorzej wypada jedynie województwo łódzkie).

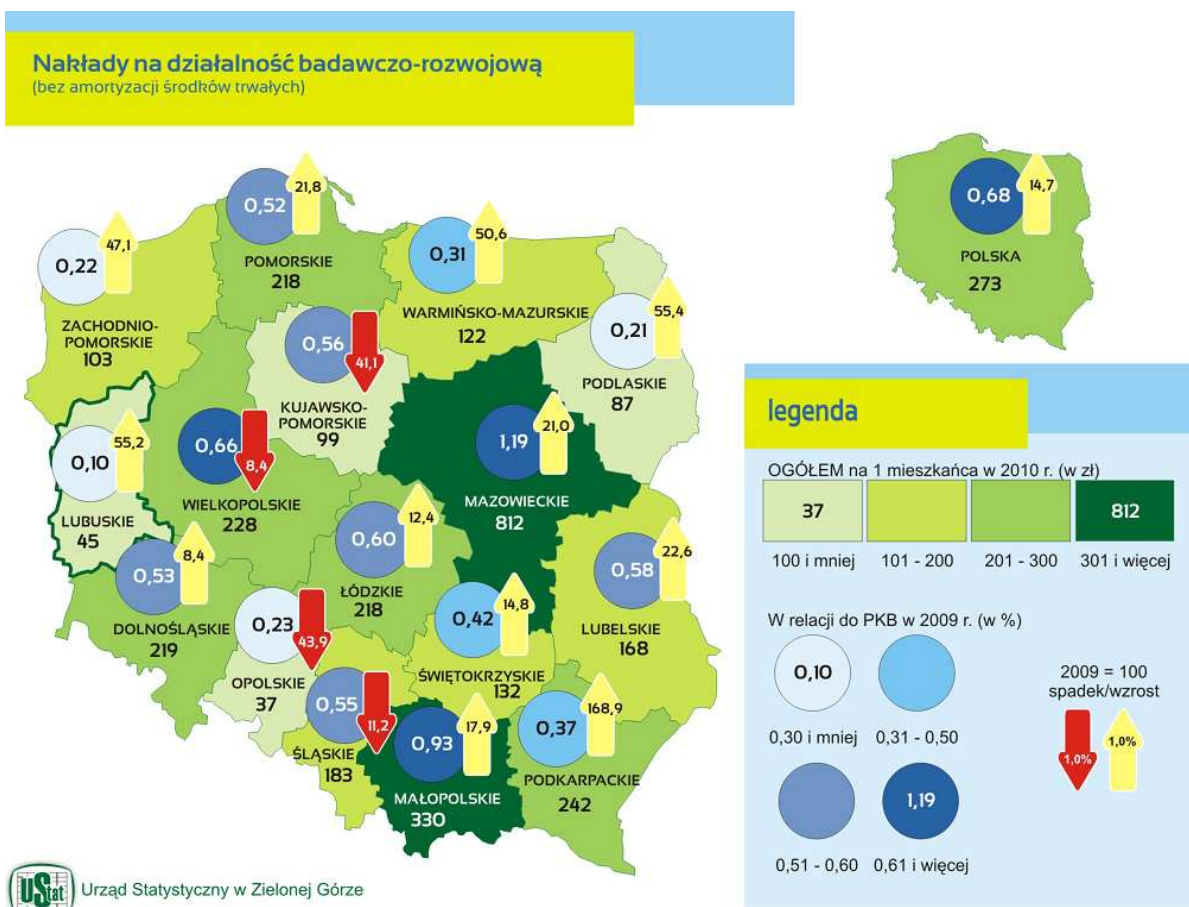
Województwo lubuskie od lat wykazuje niską liczbę zgłaszanych wynalazków przez rezydentów krajowych. Z raportów Urzędu Patentowego RP wynika, że w 2009 r. w regionie zgłoszono

---

¹² A. Raczyk, D. Cholest, *Tendencje rozwojowe handlu zagranicznego województwa lubuskiego, ze szczególnym uwzględnieniem Kraju Związkowego Brandenburgia i Berlina w celu określenia wpływu importu i eksportu na rynek pracy*, raport opracowany na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego, Wrocław 2011.

23 wynalazki, a 18 z nich doczekało się udzielenia patentu. Wartości te stanowią odpowiednio 0,8% i 1,2% obu wskaźników dla całego kraju. Z danych statystycznych wynika, że w 2010 r. w regionie zgłoszono 28 wynalazków, a 7 z nich doczekało się udzielenia patentu.

Rysunek 6: Nakłady na działalność badawczo-rozwojową

Szczególnie uderzają dysproporcje występujące pomiędzy województwem lubuskim a sąsiednimi regionami. W tym samym roku województwa dolnośląskie, wielkopolskie i zachodniopomorskie zgłosiły odpowiednio 287, 282 i 109 wynalazków, na które udzielono 170, 105 i 43 patenty.

Wiodące dziedziny w obszarze badań i rozwoju oraz ich przełożenie na sektor przedsiębiorstw

Potencjał wykorzystania innowacyjności w procesie rozwoju lubuskiej gospodarki, jak wynika z przytoczonych powyżej danych, jest mocno ograniczony. Jak wskazano jednak w Lubuskiej Regionalnej Strategii Innowacji¹³, „funkcjonują w regionie branże innowacyjne, które nie są jednak znaczące i aby stały się podstawą rozwoju gospodarczego należałoby wzmocnić ich potencjał w przyszłości”. Analizując sektor wysokich technologii w województwie można jednak wskazać kilka typów działalności, które odpowiednio wspierane, dają szansę na ich rozwój w przyszłości. Do takich perspektywicznych branż w regionie można zaliczyć:

¹³ Lubuska Regionalna Strategia Innowacji, Zielona Góra 2010

- sprzęt i urządzenia medyczne, instrumenty i przyrządy pomiarowe, badawcze i nawigacyjne; W tych branżach działają liczne choć niewielkie firmy, które powinny być wspierane, m.in. w ramach parków naukowo-technologicznych.
- tradycyjne branże przemysłu drzewno-meblarskiego i spożywczego, a także w budownictwie; Oprócz kilku dużych firm działa szereg mniejszych podmiotów, często współpracujących ze sobą. Te branże, a szczególnie spożywcza, intensywnie konsumują innowacje.
- firmy działające w kształtujących się strukturach klastrowych; Podejmowane są inicjatywy tworzenia klastrów, m.in. w oparciu o tradycyjne działalności gospodarcze, jak Lubuskie Klaster Metalowy, lub też na bazie nowych, często zagranicznych firm, które działają w Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefie Ekonomicznej (KSSSE), np. w branży motoryzacyjnej i informatyce.

Niewątpliwie ważnym mechanizmem wspierającym rozwój społeczeństwa cyfrowego, mogącego włączyć się w innowacyjne procesy badawczo-rozwojowe, jest intensywny rozwój Internetu szerokopasmowego. Bez tego typu infrastruktury obszary „wyłączone” z sieci nie mają możliwości brania udziału w nowoczesnych procesach rozwojowych. Województwo intensywnie wspiera rozwój tego typu infrastruktury.

Instytucje otoczenia biznesu

Wspomaganiem rozwoju przedsiębiorczości w województwie lubuskim zajmują się m.in. agencje rozwoju, izby gospodarcze, organizacje pracodawców, fundusze wsparcia i centra rozwoju, zaliczane w większości do trzeciego sektora.

Spośród instytucji otoczenia biznesu ważną rolę pełni Agencja Rozwoju Regionalnego SA. Instytucja ta powstała w 1993 r. z udziałem Samorządu Województwa Lubuskiego i realizuje swoje cele poprzez podejmowanie działań finansowych, doradczych, szkoleniowych, informacyjnych, ukierunkowanych na promowanie rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, a także programów Unii Europejskiej skierowanych do przedsiębiorców. Innymi ważnymi instytucjami wspierającymi rozwój przedsiębiorczości są m.in.: Zachodnia Izba Przemysłowo-Handlowa w Gorzowie Wlkp., Organizacja Pracodawców Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, Lubuski Sejmik Gospodarczy oraz organizacja „Lubuscy Pracodawcy” z siedzibą w Gorzowie Wlkp. Istotną formę wsparcia rozwoju regionalnej przedsiębiorczości stanowią punkty Krajowego Systemu Usług (KSU), nadzorowanego i wspieranego przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości.

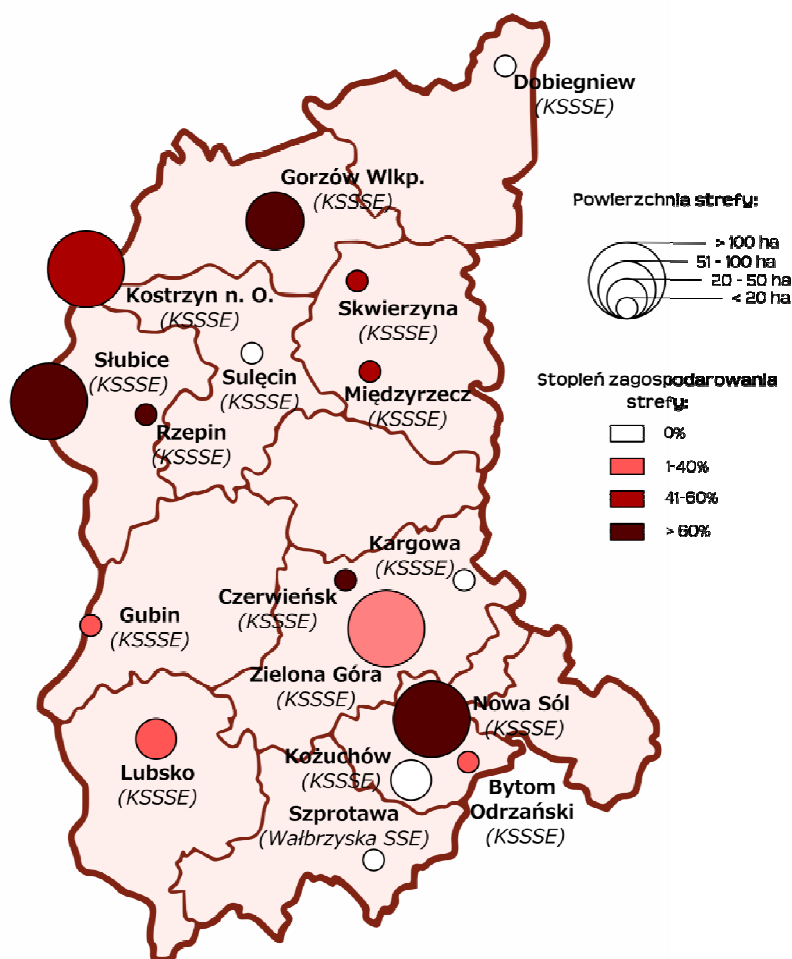
Ważnym podmiotowym wsparciem gospodarki regionu mogą stać się parki przemysłowe i naukowo-technologiczne oraz ośrodki badawczo-rozwojowe. Na terenie województwa lubuskiego utworzone zostały: Lubuski Park Przemysłowo-Technologiczny (LPPT) z siedzibą w Nowym Kisielinie koło Zielonej Góry, którego udziałowcami są Województwo Lubuskie, Miasto Zielona Góra, Uniwersytet Zielonogórski, Gmina Zielona Góra oraz Kostrzyńsko-Słubicka Specjalna Strefa Ekonomiczna. Na terenie LPPT swoją siedzibę będą miały: Centrum Logistyczne Parku Naukowo-Technologicznego i Platformy na rzecz Nauki i Gospodarki, Centrum Technologii Informatycznych, Centrum Budownictwa Zrównoważonego i Energii, Centrum Innowacji Technologie dla Zdrowia Człowieka oraz Inkubator Przedsiębiorczości. W Nowej Soli realizowana jest inwestycja pn. Park Technologii i Logistyki Przemysłu INTERIOR, realizowana przez spółkę Regionalne Centrum Technologii i Wiedzy INTERIOR, którą miasto Nowa Sól utworzyło wspólnie z Kostrzyńsko-Słubicką Specjalną Strefą Ekonomiczną,

Uniwersytetem Zielonogórskim i Organizacją Pracodawców Ziemi Lubuskiej. W Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Sulechowie powstało Centrum Energetyki Odnawialnej oraz tworzy się Lubuski Ośrodek Innowacji i Wdrożeń Agrotechnicznych. W Gorzowie Wlkp. podjęto działania na rzecz utworzenia Gorzowskiego Ośrodka Technologicznego (GOT) przez Lubuski Klaster Metalowy, Urząd Miasta Gorzów Wlkp., Zakład Utylizacji Odpadów Sp. z o.o. w Gorzowie Wlkp. i Państwową Wyższą Szkołą Zawodową w Gorzowie Wlkp. Pierwszym etapem jego działań jest stworzenie warunków do budowy Centrum Badawczo-Wdrożeniowego „EKO-INNOWACJE”. Realizacja tego zadania stanowi ważny element budowy Parku Technologicznego dla Aglomeracji Gorzowskiej.

W Lubuskiem działa jedna z największych w Polsce specjalnych stref ekonomicznych. Kostrzyńsko-Słubicka SSE powstała w 1997 r. i jej funkcjonowanie przewidziane jest co najmniej do 2020 r. Spółka zarządzająca strefą, poza przygotowywaniem w pełni przystosowanych terenów inwestycyjnych, prowadzi kompleksową obsługę nowych inwestycji, dzięki czemu stanowi pomost dla przedsiębiorstw zagranicznych, ułatwiający i zachęcający do lokalizowania biznesu w Polsce. Według danych z 2010 r. na terenie SSE działalność gospodarczą podjęło blisko 70 firm, tworząc ponad 15 tys. miejsc pracy. Ponadto w Szprotawie funkcjonuje podstrefa Wałbrzyskiej SSE.

Rysunek 7: Podstrefy Specjalnych Stref Ekonomicznych w województwie lubuskim

Źródło: Opracowanie własne FRDL MISTiA na podstawie danych dostępnych na stronach internetowych SSE.

Na terenie województwa działa kilka inkubatorów przedsiębiorczości, stanowiących ważny element wspierania osób rozpoczynających działalność (tzw. firmy start - up). W szczególności należy wymienić takie z nich jak: Inkubator Przedsiębiorczości przy fundacji „Przedsiębiorczość” w Żarach, Inkubator Przedsiębiorczości przy Żagańskiej Agencji Rozwoju Lokalnego Sp. z o.o., Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości działający przy Uniwersytecie Zielonogórskim, a także funkcjonujące w Gorzowie Wlkp. Zachodnie Centrum Innowacji oraz Lubuską Fundację Zachodnie Centrum Gospodarcze, przy których również funkcjonują inkubatory przedsiębiorczości. Istnienie podmiotów spajających sektor nauki i gospodarki, akumulujących potencjał nowej wysoko wykwalifikowanej kadry stanowi zdecydowanie pozytywną tendencję w gospodarce regionalnej.

Klastry

Jednym z kluczowych ośrodków wspierania innowacyjności w regionie jest Lubuski Klaster Metalowy. Produkcja wyrobów z metalu, maszyn i urządzeń oraz części zamiennych do pojazdów to ważny obszar branżowy województwa lubuskiego pod względem wartości sprzedaży oraz wielkości zatrudnienia. W branżach metalowych działają setki lokalnych warsztatów rzemieślniczych. Z punktu widzenia gospodarki regionu jest to niezwykle cenny potencjał, który poprzez wzrost konkurencyjności i innowacyjności może stanowić specjalność województwa zwłaszcza w przyszłościowych kierunkach, którymi są: ekologia, energia odnawialna i ochrona środowiska. Stowarzyszenie "Lubuski Klaster Metalowy" z siedzibą w Gorzowie Wlkp. realizuje cele w zakresie wzrostu konkurencyjności i innowacyjności określone w Lubuskiej Regionalnej Strategii Innowacji. Ponadto należy wskazać, że w regionie funkcjonują także: Klaster Archiwizacji Cyfrowej Danych w Nowej Soli, Lubuski Klaster Energetyki Odnawialnej i Efektywności Energetycznej oraz Lubuski Szlak Wina i Miodu, a także pierwszy o charakterze transgranicznym Klaster Edukacji Lubuskie-Brandenburgia, którego kluczowymi graczami są Miasto Gorzów Wlkp. i Miasto Frankfurt n/O.

1.4 Dostępność komunikacyjna

Transport drogowy

Sieć drogowa na terenie województwa lubuskiego jest stosunkowo równomiernie rozmieszczona. Poziom funkcjonalności sieci drogowej województwa wyraża się przede wszystkim dwoma wskaźnikami: gęstości sieci dróg oraz osiągalności czasowej.

Co prawda na 100 km² przypada w regionie tylko 58,5 km, co jest w skali naszego kraju niską wartością, ale już przeliczając długość sieci na 10 tys. mieszkańców województwo notuje dobry wynik (ok. 80 km) ustępując jedynie województwom: lubelskiemu, podlaskiemu, świętokrzyskiemu, opolskiemu i warmińsko-mazurskiemu.

Istotnym wskaźnikiem ukazującym sytuację transportową regionu jest osiągalność komunikacyjna, wyrażana średnim czasem dojazdu do miast będących siedzibami administracji rządowej i władz samorządowych województwa - Gorzowa Wlkp. i Zielonej Góry¹⁴. Dla zdecydowanej większości mieszkańców województwa średni czas dojazdu do głównych ośrodków aglomeracyjnych wynosi od 30 do 60 minut, co stanowi jeden z lepszych rezultatów w kraju. Prawie 40% mieszkańców regionu jest oddalonych od Gorzowa Wlkp. lub Zielonej Góry o maksymalnie 30 minut jazdy samochodem.

¹⁴ Por. *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010, s. 38.

Natomiast dla ponad 90% mieszkańców dojazd samochodem do jednego z głównych ośrodków administracyjnych województwa zajmuje poniżej godziny. W przypadku województwa lubuskiego warto odnotować także brak powiatów, w przypadku których średni czas dojazdu samochodem osobowym do centrów miast wojewódzkich sięgałby dwóch, bądź trzech godzin, tak jak ma to miejsce np. w województwach zachodniopomorskim, podkarpackim czy podlaskim¹⁵.

Na korzystny wynik notowany przez województwo lubuskie w dużej mierze ma wpływ istnienie dwóch równorzędnych ośrodków administracyjnych. O ile bowiem hipotetyczny dojazd z okolic Żagania do Zielonej Góry czy ze Strzelec Krajeńskich do Gorzowa Wlkp. nie stanowi większego problemu, o tyle znacznie dłużej trwałby on w przypadku konieczności dostania się z południowych obszarów województwa do drugiego z tych miast i odwrotnie - z północnej części województwa lubuskiego do Zielonej Góry.

Sukcesywnie poprawia się stan dróg krajowych i wojewódzkich przebiegających przez region. W 2008 roku stan blisko 60% dróg krajowych regionu i 29% dróg wojewódzkich uznano za dobry, a dodatkowo 42% dróg wojewódzkich charakteryzowało się bardzo dobrym stanem utrzymania. Złym i bardzo złym stanem nawierzchni odznaczało się nie więcej niż 15% dróg każdej z kategorii¹⁶.

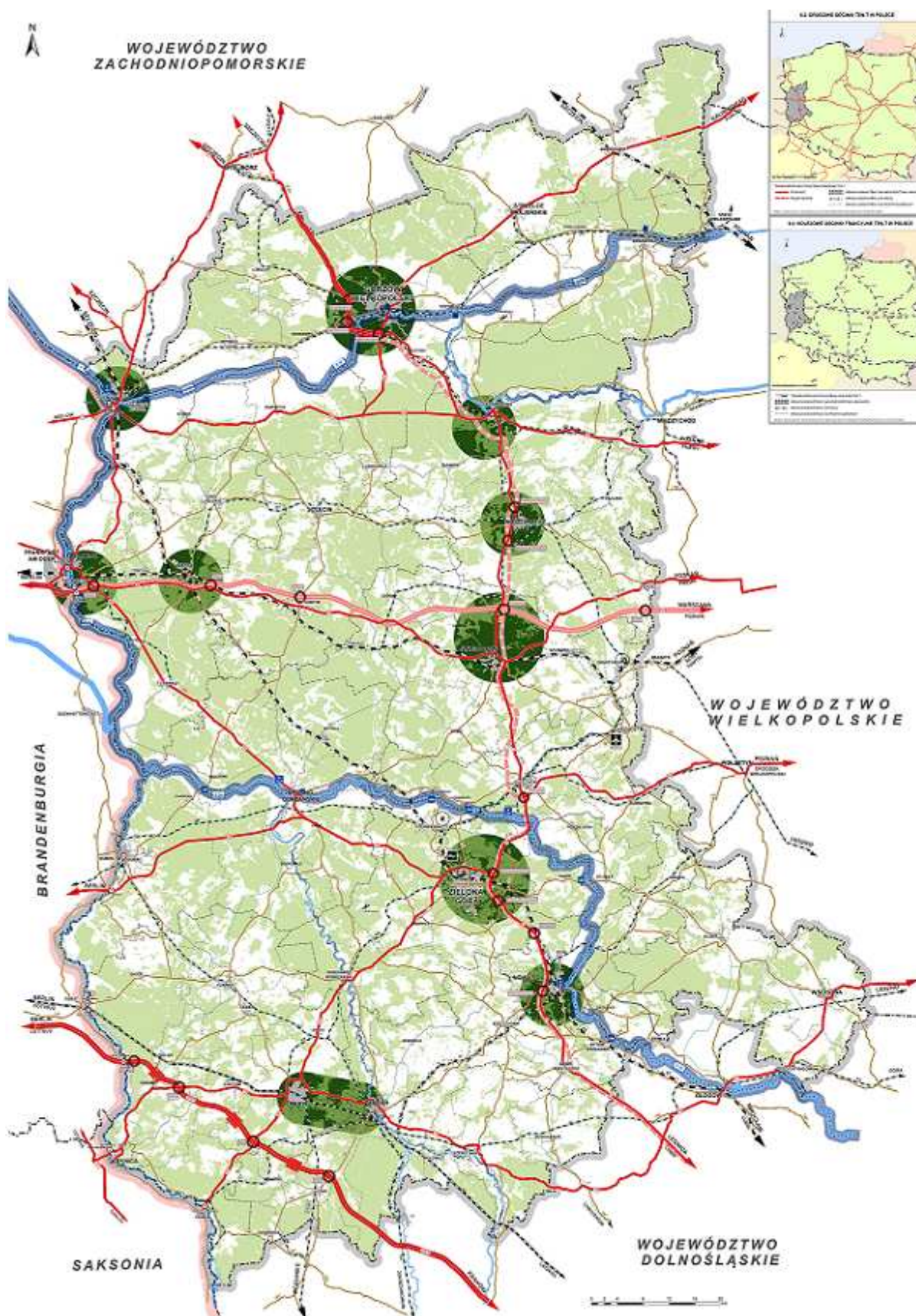
Największymi potrzebami w zakresie rozwoju sieci drogowej na terenie województwa lubuskiego jest budowa tras szybkiego ruchu, na czele z autostradami A2 (pozostały do wykonania niektóre zjazdy i Miejsca Obsługi Podróżnych), A18 i drogą ekspresową S3 (inwestycje częściowo realizowane) oraz obwodnicami wyprowadzającymi ruch tranzytowy z centrów miast. W kontekście utrzymania spójności komunikacyjnej ważne jest skomunikowanie tych tras z drogami niższych kategorii oraz z lotniskiem w Babimoście. Dużych nakładów wymagają istniejące już trasy w zakresie sukcesywnego dostosowywania ich do nowoczesnych standardów. Podkreśla się także potrzebę budowy obwodnic miast w ciągach dróg krajowych i wojewódzkich, a także rozbudowę sieci dróg lokalnych. Ponadto w Lubuskiem występuje problem braku przepraw mostowych na Odrze w ciągach ważnych dróg, np. w Milsku na DW282 łączącej Zieloną Górę ze Wschową, na DW138 między Gubinem a Torzycami i DW281 stanowiącej połączenie północnej części powiatu zielonogórskiego z jego siedzibą. Funkcjonujące w tych miejscach przeprawy promowe znacząco wydłużają czas jazdy, obniżają komfort podróżowania, a w przypadku niesprzyjających warunków atmosferycznych całkowicie uniemożliwiają podróż. Brakuje także mostów granicznych na Odrze (np. w Kostrzynie nad Odrą) i Nysie Łużyckiej.

---

¹⁵ Tamże.

¹⁶ *10 lat Województwa Lubuskiego*, Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, Zielona Góra 2010, s. 11.

Rysunek 8: Główne szlaki komunikacyjne województwa lubuskiego

Źródło: Zmiana Planu zagospodarowania przestrzennego Województwa Lubuskiego. Uwarunkowania Rozwoju Przestrzennego, Diagnoza Systemu Powiązań Wewnętrznych - Strefa Infrastruktury - komunikacja i Transport, mapa nr 6.

Transport kolejowy

Sieć kolejowa w województwie lubuskim pod względem długości plasuje region na dobrym miejscu w porównaniu z innymi regionami kraju. Świadczą o tym wartości wskaźnika linii kolejowych w przeliczeniu na 100 km² i 10 tysięcy mieszkańców w 2009 r. W pierwszym przypadku Lubuskie notowało wynik 6,9 km, a w przeliczeniu długości sieci kolejowej na 10 tys. ludności region zajmował natomiast pierwsze miejsce z wynikiem 9,5 km. W obydwu przypadkach Lubuskie charakteryzuje się wynikiem lepszym od średniej krajowej, wynoszącej w 2009 roku odpowiednio 6,5 i 5,3 km. Mimo korzystnych wskaźników dotyczących długości sieci kolejowej należy stwierdzić, że jest ona wykorzystywana poniżej potencjału, a system połączeń może nie odzwierciedlać zapotrzebowania mieszkańców regionu. Przejawia się to głównie w małej liczbie połączeń dalekobieżnych (szczególnie w odniesieniu do miast wojewódzkich).

Ogólny stan techniczny lubuskich linii kolejowych jest zły. Stosunkowo dobre parametry ruchu posiadają jedynie przebiegające przez województwo linie magistralne E20 Berlin - Warszawa oraz E59 Poznań - Świnoujście, stanowiące jednocześnie część europejskiej sieci kolejowej AGC i AGTC. Modernizacji wymaga ważne połączenie północy z południem kraju, tzw. „Odrzanka” biegnąca ze Szczecina przez Kostrzyn nad Odrą i Zieloną Górę do Wrocławia, a także linie Kostrzyn nad Odrą - Gorzów Wlkp. - Krzyż (elektryfikacja linii) oraz Miłkowice - Żagań - Żary - Forst. Dużych nakładów finansowych, zwłaszcza w przypadku linii kolejowych znaczenia lokalnego, wymaga także infrastruktura towarzysząca - dworce kolejowe, perony itp. Szansą na wykorzystanie potencjału nieczynnych odcinków linii kolejowych może być tworzenie kolei muzealno-turystycznych.

Transport lotniczy

Portem lotniczym funkcjonującym na terenie województwa jest lotnisko w Babimoście (Port Lotniczy Zielona Góra). Posiada on stosunkowo dobre położenie w kontekście dostępności komunikacyjnej - około 10 kilometrów od dużego węzła kolejowego w Zbąszynku i 35 kilometrów od centrum Zielonej Góry. Stan infrastruktury lotniska określa się jako dobry. Liczba osób korzystających z babimojskiego lotniska na przestrzeni ostatnich lat spadała - w 2006 roku było to ok. 8,4 tys. osób, w 2009 roku już tylko niewiele ponad 3 tys. osób. W połowie 2011 r. po krótkiej przerwie wznowiono loty do Warszawy. Po trzech miesiącach od wznowienia, liczba pasażerów przekroczyła już 3 tys. osób. Port Lotniczy Zielona Góra winien stać się znaczącą alternatywą dla klientów portów lotniczych w Berlinie, Poznaniu, Szczecinie i Wrocławiu.

Cywilne lotnisko sportowe Aeroklubu Ziemi Lubuskiej w Przylepie wymaga rozbudowy i modernizacji, aby jego główną funkcją stała się obsługa lotnictwa biznesowego i Lotniczego Pogotowia Ratunkowego. Wsparcia samorządu województwa potrzebuje też inicjatywa budowy lotniska w północnej części regionu, które mogłoby pełnić rolę bazy HEMS.

Transport wodny

Przez województwo lubuskie przepływa druga co do długości rzeka Polski - Odra, z dużym dopływem - Wartą oraz wpadającą do niej Notecią. Wszystkie stanowią drogę wodną żeglugi śródlądowej, jednakże ich wykorzystanie w tym kierunku jest znikome. Szansą na poprawę sytuacji jest rozpoczęty w 2002 roku kompleksowy program obejmujący modernizację Odrzańskiej Drogi Wodnej (ODW) i przystosowanie jej do co najmniej III klasy żeglowności.

Odra jest jedyną rzeką w Polsce na całej jej długości stanowiącą drogę wodną do przewozów ładunków. Transport wodny jest alternatywą dla pozostałych gałęzi transportu. Jest to transport najtańszy, bezpieczny dla środowiska, którym mogą być przewożone ładunki masowe, ponadgabarytowe, niebezpieczne. W dużej mierze może stanowić zaplecze przy przewozach z portów morskich kontenerów na place składowe. Na terenie województwa lubuskiego zlokalizowane są porty rzeczne m.in. w Cigacicach, Kostrzynie nad Odrą, Nowej Soli i Krośnie Odrzańskim, które po modernizacji mogą pełnić rolę portów przeładunkowych oraz przystani turystycznych. Istotną rolę może pełnić także Warta z Notecią. Ten szlak wodny stanowi element Międzynarodowej Drogi Wodnej E 70 (planowanej na terenie Polski), która z Antwerpii poprzez Berlin i kanałami na terenie Niemiec poprzez obszar Polski prowadzi do portu w Kłajpedzie. Poprawa żeglowności, w tym pogłębienie koryt lubuskich rzek, jest też warunkiem rozwoju turystyki wodnej.

Międzynarodowe korytarze transportowe i sieć TEN-T

Przez województwo lubuskie przebiega II Paneuropejski Korytarz Transportowy Berlin - Poznań-Warszawa-Moskwa oraz, w jego południowej części, III Paneuropejski Korytarz Transportowy Berlin - Wrocław - Kraków - Kijów. Osiami obu korytarzy jest autostrada A2 i autostrada A4/A18 oraz równoległe do nich linie kolejowe, przy czym linia kolejowa Berlin - Warszawa spełnia standardy AGTC. Poza tymi połączeniami, do sieci TEN-T zalicza się także drogę ekspresową S3, prowadzącą od północy przez Gorzów Wlkp., Świebodzin, Zieloną Górę i Nową Sól na południe, do granicy z Czechami, linię kolejową CE-59 (tzw. Odrzanekę) łączącą Szczecin przez Kostrzyn nad Odrą, Rzepin, Zieloną Górę i Nową Sól z Wrocławiem oraz przecinającą powiat strzelecko-drezdenecki linię kolejową E-59. Do sieci TEN-T należy także graniczny odcinek Odrzańskiej Drogi Wodnej.

Dla Lubuskiego bardzo ważny jest postulowany Środkowoeuropejski Korytarz Transportowy (CETC-ROUTE65). Jest to oddolna, samorządowa inicjatywa, która skupia 17 regionów z 6 państw: Szwecji, Polski (województwo zachodniopomorskie, lubuskie, dolnośląskie i opolskie), Słowacji, Czech, Węgier i Chorwacji. Jej celem jest wykreowanie sprawnie funkcjonującego systemu multimodalnych powiązań infrastrukturalnych i gospodarczych, które wpłyną na zrównoważony rozwój i wzmocnienie konkurencyjności tych obszarów. Korytarz CETC-ROUTE65 zajmuje powierzchnię ponad 230 tys. km², łącząc ważne ośrodki gospodarcze i komunikacyjne północy, środka i południa Europy. Oś korytarza oparta jest o międzynarodową drogę E65, prowadzącą ze szwedzkiego Malmö do Chania na Krecie. Na terenie Polski ta oś to droga ekspresowa S3, linie kolejowe CE-59 i E-59 oraz droga wodna rzeki Odry.

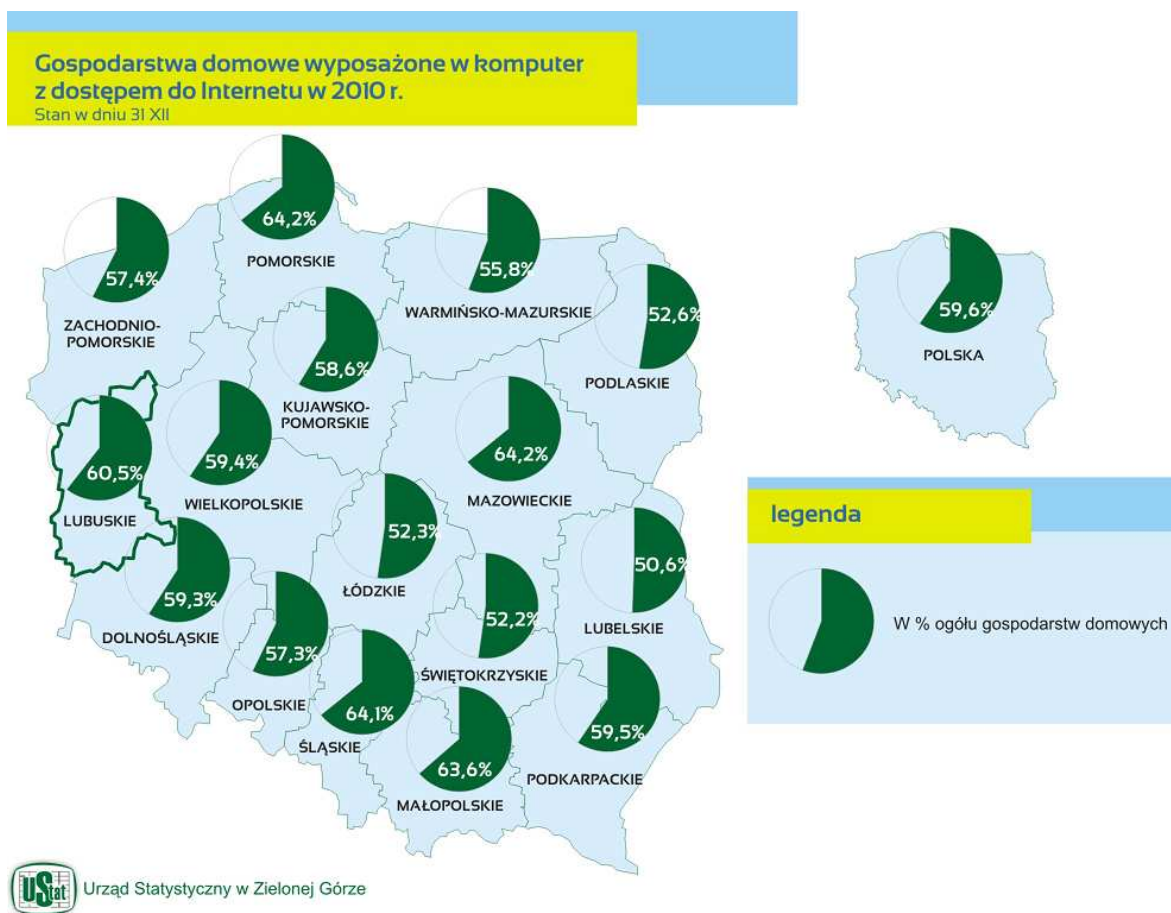
1.5 Infrastruktura teleinformatyczna i społeczeństwo informacyjne

Dostępność do Internetu na terenie województwa lubuskiego ulega ciągłej poprawie. Świadczy o tym między innymi wzrastający odsetek gospodarstw domowych wyposażonych w komputer osobisty - w 2010 roku było ich nieco ponad 66%, co w porównaniu do roku 2000 stanowi przyrost o blisko 37 pkt proc. Równoległe z przyrostem liczby gospodarstw wyposażonych w komputer wzrasta liczba gospodarstw, które posiadają dostęp do Internetu. W 2010 roku stanowiły one ponad 60% ogółu, co oznacza, że zdecydowana większość gospodarstw posiadających komputer uzyskuje także dostęp do Internetu (Rysunek 9).

Ważnym ogniwem w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego są szkoły. Systematycznie wzrasta liczba komputerów posiadanych przez placówki (szkoły podstawowe i gimnazja) - w 2010 roku było ich 11 259 szt., co w przybliżeniu oznacza podwojenie liczby notowanej w 2003 roku (5 484 szt.).

Konsekwencją postępującej informatyzacji szkół jest spadek liczby uczniów przypadających na jeden komputer z dostępem do Internetu. W 2010 roku było to niespełna 12 osób w przypadku szkół podstawowych i blisko 14 osób w gimnazjach, natomiast jeszcze siedem lat wcześniej na jeden komputer przypadało 49 uczniów podstawówek i ponad 31 gimnazjalistów.

Rysunek 9: Internet w gospodarstwach domowych

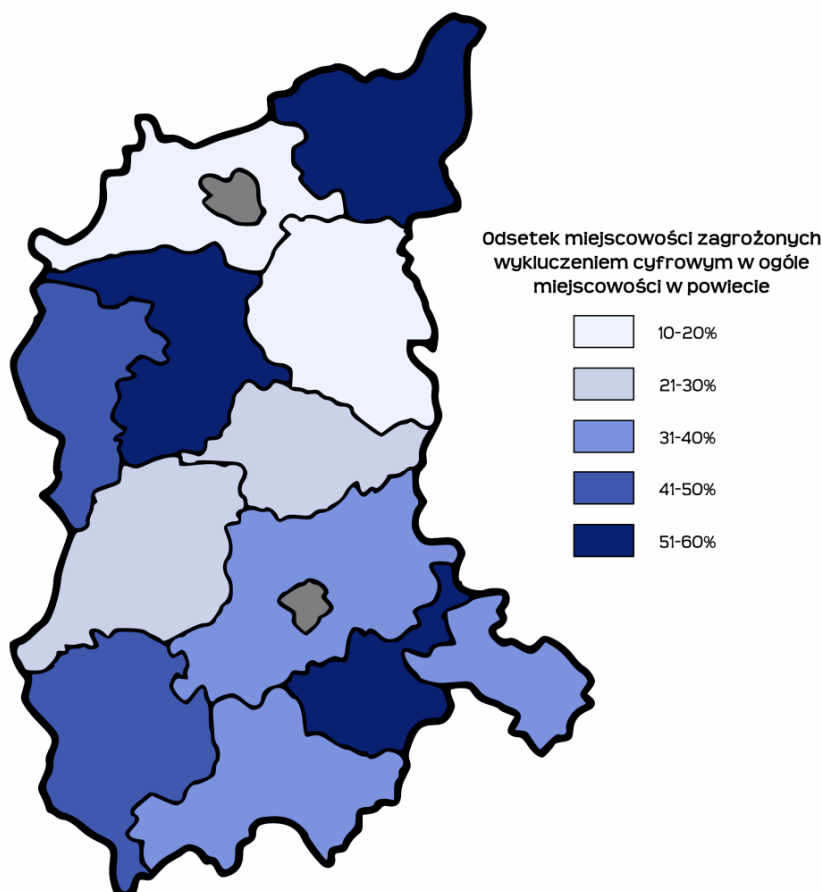

W ubiegłej dekadzie podejmowane były inicjatywy między innymi dotyczące budowy miejskiej sieci komputerowej (np. GORMAN, SulMAN, SolMAN, ZielMAN), jednak miały one charakter lokalny. Kompleksowe działania podjął Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego. W 2009 r. przeprowadzono działania inwentaryzacyjne wśród przedsiębiorców telekomunikacyjnych oraz jednostek samorządowych, które doprowadziły do uzyskania informacji na temat posiadanych zasobów infrastruktury w zakresie sieci szkieletowej i dystrybucyjnej. W wyniku inwentaryzacji powstał wykaz miejscowości zagrożonych wykluczeniem cyfrowym (Rysunek 10). Są to tzw. białe plamy w dostępie do Internetu szerokopasmowego, czyli obszary charakteryzujące się całkowitym brakiem infrastruktury dystrybucyjnej niezbędnej do zapewnienia dostaw sieci szerokopasmowej na terytorium danej miejscowości. Odniesienie liczby miejscowości zagrożonych na terenie danego powiatu do całkowitej liczby miejscowości w jednostce pozwoliło na wyodrębnienie subregionów najbardziej zagrożonych wykluczeniem cyfrowym. Najgorsza sytuacja występuje w powiatach: nowosolskim, sulęcińskim

i strzelecko-drezdeneckim, gdzie odsetek miejscowości o utrudnionym dostępie do Internetu szerokopasmowego przekracza 50%. Zjawisko wykluczenia cyfrowego w najmniejszym stopniu dotyczy powiatów: gorzowskiego ziemskiego i międzyrzeckiego, w których wskaźnik nie przekracza wartości 17%, a także miast Gorzów Wlkp. i Zielona Góra.

Problemy z dostępem do Internetu występują głównie w miejscowościach liczących nie więcej niż 500 mieszkańców. Wskazano 503 miejscowości zagrożonych wykluczeniem cyfrowym, czyli tzw. białe plamy.

Rysunek 10: Zagrożenie wykluczeniem cyfrowym w województwie lubuskim w 2010 r.

Źródło: Opracowanie własne FRDL MISTiA na podstawie wykazu miejscowości zagrożonych wykluczeniem cyfrowym opracowanym w ramach projektu Lubuska Sieć Szerokopasmowa

Szerokopasmowe Lubuskie

Celem głównym projektu realizowanego przez Urząd Marszałkowski jest rozwój istniejącej infrastruktury teleinformatycznej w województwie lubuskim, wyeliminowanie wykluczenia cyfrowego w regionie, dotarcie z siecią światłowodową do 326 miejscowości zaklasyfikowanych jako białe plamy. Infrastruktura szkieletowa i dystrybucyjna umożliwi budowę węzłów usługowych oraz sieci dostępowej operatorom telekomunikacyjnym, co pobudzi aktywizację gospodarczą osób na terenie objętym

projektem. Skutkiem tego będzie wyrównywanie dysproporcji w zakresie upowszechnienia dostępu do szerokopasmowego Internetu na terenie województwa lubuskiego.

Lubuski e-Urząd

Celem ogólnym projektu „Lubuski e-Urząd” jest wspieranie rozwoju województwa lubuskiego poprzez rozbudowę regionalnej i lokalnej infrastruktury społeczeństwa informacyjnego. Do podstawowych celów głównych projektu należy poprawa funkcjonowania jednostek samorządu terytorialnego województwa lubuskiego i optymalizacja kosztów utrzymania tych jednostek. Projekt obejmuje swoim zasięgiem wszystkie urzędy gmin i powiatów z terenu województwa lubuskiego. Ilość JST objęta projektem to 95. Jest to pierwszy w kraju projekt o takiej skali. Województwo lubuskie jest jedynym, w którym wszystkie JST zadeklarowały chęć wzięcia udziału we wspólnym przedsięwzięciu.

1.6 Infrastruktura techniczna

Infrastruktura energetyczna¹⁷

Dostęp do infrastruktury energetycznej wpływa na podejmowanie i wykonywanie działalności gospodarczej oraz standard życia. Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego jest ważne, szczególnie w kontekście możliwości rozwoju nowych terenów inwestycyjnych oraz zagwarantowania ciągłości zasilania odbiorców w energię i paliwa. Za bezpieczeństwo dostaw paliw i energii odpowiadają przedsiębiorstwa energetyczne, natomiast rolą administracji rządowej oraz samorządowej jest wytyczanie pożądanych kierunków rozwoju systemów energetycznych na szczeblu krajowym, wojewódzkim i gminnym - uwzględniających plany rozwoju przedsiębiorstw energetycznych, a także potencjał diagnozowanego terenu.

Zapotrzebowanie na moc cieplną w województwie lubuskim oceniono na 4 284 MW. Największy udział, przekraczający wartość 60%, posiada budownictwo mieszkaniowe; dalsze pozycje zajmują odbiorcy związani z przemysłem, handlem i usługami. W sposobach pokrycia zaopatrzenia największy udział ma gaz sieciowy (31%), a także lokalne kotłownie węglowe i indywidualne ogrzewanie węglowe (po 21%). Wysoki udział węgla spalanego w urządzeniach o niskiej sprawności jest niekorzystny z punktu widzenia ich niezawodności oraz ochrony środowiska.

Największe elektrociepłownie regionu zlokalizowane są w Gorzowie Wlkp. i Zielonej Górze. W zakładach tych, a także w elektrociepłowni w Kostrzynie nad Odrą, w ostatnich latach oddano do użytku nowoczesne bloki gazowo-parowe, zasilane paliwem pozyskiwanym z lokalnych źródeł. Szczytowe zapotrzebowanie na moc elektryczną w województwie szacowane jest na około 700 MW rocznie. Łączna moc osiągalna ze źródeł zlokalizowanych na terenie województwa wynosi niespełna 450 MW, co oznacza, że nieco ponad 35% zużywanej energii elektrycznej pochodzi spoza województwa. Biorąc pod uwagę rosnący poziom zużycia energii, należy położyć nacisk na rozbudowę systemowych oraz rozproszonych źródeł jej wytwarzania. Szansę w tym kierunku stanowią istniejące zasoby energii odnawialnej, lokalne złoża gazu ziemnego, a także odkryte na terenie gmin Gubin i Brody złoża węgla brunatnego, które pozwolą na powstanie kompleksu wydobywczo-energetycznego w południowo-zachodniej części regionu. Wykorzystanie istniejącego potencjału energetycznego województwa

---

¹⁷ Podrozdział opracowany na podstawie raportu *Studium Rozwoju Systemów Energetycznych w województwie lubuskim do roku 2025, ze szczególnym uwzględnieniem perspektyw rozwoju energetyki odnawialnej*, Katowice 2008.

pozwole na dywersyfikację źródeł, a także kierunków zasilania w energię i paliwa gazowe oraz rozbudowę sieci przesyłowych, obecnie stwarzających zagrożenie ciągłości dostaw paliw i energii do odbiorców zlokalizowanych na terenie województwa.

Zagęszczenie i zróżnicowanie sieci elektroenergetycznej w Lubuskiem, w porównaniu do innych regionów kraju, jest mniejsze. Przez teren województwa przebiegają dwie linie przesyłowe najwyższych napięć – w tym linia 400 kV relacji Krajnik – Plewiska (jedynie tranzytowo). Zaopatrzenie regionu w energię elektryczną z Krajowego Systemu Elektroenergetycznego oparte jest więc na pracy dwóch stacji 220/110 kV – Gorzów Wlkp. oraz Leśniów Wielki k. Zielonej Góry i rozpiętej pomiędzy nimi linii przesyłowej 220 kV.

Za dostawę gazu odpowiadają spółki grupy kapitałowej PGNiG SA, przedsiębiorstwo EWE Energia Sp. z o.o., a także lokalni dystrybutorzy. Według stanu z 2009 roku nieco ponad połowa mieszkańców województwa posiada dostęp do sieci gazowej. Warto zaznaczyć, że jest ona nieustannie rozbudowywana - jej długość na koniec 2009 r. wyniosła 3 541,4 km, choć jeszcze w 2002 roku było to zaledwie 2 069,9 km. W 2010 r. jedynie 21 gmin z regionu nie było zgazyfikowanych. Województwo zaopatrywane jest w gaz ziemny z krajowego systemu przesyłowego oraz poprzez import z Niemiec i instalacje skroplonego LNG.

Jednym z atutów województwa lubuskiego są dogodne warunki do produkcji energii ze źródeł odnawialnych, w szczególności przy wykorzystaniu energii wiatrowej, instalacji opartych o spalanie biomasy, technologii produkcji biogazu oraz dalszego rozwoju energetyki wodnej. W przypadku tej ostatniej znaczny udział stanowi energia pozyskiwana z Elektrowni Wodnej Dychów i sieci blisko pięćdziesięciu tzw. Małych Elektrowni Wodnych rozlokowanych na obszarze Lubuskiego. Potencjał hydroenergetyczny województwa według możliwości technicznych szacowany jest na ponad 1500 GWh rocznie, z czego wykorzystywanych jest 170 GWh w ciągu roku, tj. 11%¹⁸. Jednakże większość z istniejących stopni wodnych jest już zagospodarowana, co przekłada się na mniej korzystne warunki do inwestowania.

Spora część województwa leży w korzystnym rejonie dla zbudowania siłowni wiatrowych. Coraz częstszym elementem lubuskiego krajobrazu stają się farmy wiatrowe, m.in. ze względu na nowe instalacje jak i planowane inwestycje, będące w wysokim stopniu zaawansowania. W 2010 r. zinventaryzowano 4 wiatrowe źródła energii o łącznej mocy 6,6 MW.

Wśród możliwości wykorzystania źródeł odnawialnych do produkcji energii znajduje się także pozyskiwanie jej z biomasy, biogazu oraz słońca. W 2008 roku zinventaryzowano 35 kotłowni spalających biomasę o łącznej mocy około 86,5 MW. Obecnie istnieje niewiele instalacji do energetycznego wykorzystania odpadów, jednakże w przyszłości będzie to jeden z wiodących kierunków rozwoju OZE.

Prognozy do 2025 r. zakładają wzrost zapotrzebowania na energię cieplną, elektryczną i gaz ziemny. Zrównoważone warianty zakładają wzrost zapotrzebowania mocy o ponad 430 MW dla ciepła oraz 120

---

¹⁸ Studium rozwoju systemów energetycznych w województwie lubuskim do roku 2025, ze szczególnym uwzględnieniem perspektyw rozwoju energetyki odnawialnej, 2009 r.

MW dla energii elektrycznej, a także przyrost zapotrzebowania na gaz ziemny wynoszący ok. 130 000 m³/h.

Sektor energetyczny w Polsce jest odpowiedzialny w dużej części za emisję gazów cieplarnianych. Województwo Lubuskie zalicza się do regionów europejskich o wysokiej podatności na zmiany klimatyczne¹⁹. Zjawisko suszy hydrologicznej, czy ekstremalne opady i związane z nim zjawiska powodziowe są tylko przykładami skutków zmian klimatycznych. W regionie lubuskim bardzo ważne w tym kontekście będzie zarządzanie ryzykiem powodziowym.

Infrastruktura ochrony środowiska

Infrastruktura ochrony środowiska bezpośrednio łączy się z gospodarką wodno-ściekową, prowadzoną przez władze samorządowe szczebla gminnego. W ciągu ostatnich lat na obszarze województwa zachodzą dwa procesy mające wpływ na bilans wodny regionu - spadek wodochłonności gospodarki oraz wzrost liczby czynnych oczyszczalni ścieków.

Na koniec 2010 r. w województwie funkcjonowało 98 komunalnych i 34 przemysłowe oczyszczalnie ścieków. W większości były to oczyszczalnie biologiczne, w tym część z podwyższonym usuwaniem biogenów. Według dostępnych danych z 2010 r. z oczyszczalni korzystało 68,4% mieszkańców województwa, co w odniesieniu do średniej krajowej (65,2%) jest wynikiem dobrym. Niemniej jednak, na niekorzyść regionu świadczy bardzo duża różnica pomiędzy miastami a obszarami wiejskimi. O ile do oczyszczalni ścieków posiada dostęp 93% mieszkańców lubuskich miast, o tyle analogiczny wskaźnik dla obszarów wiejskich przyjmuje wartość zaledwie 25,6%. Podobną co do rozmiarów dysproporcję zaobserwować można także w większości pozostałych regionów. Jej odzwierciedleniem jest wskaźnik średniej krajowej, określający odsetek ludności z dostępem do oczyszczalni ścieków na poziomie 88,6% wśród mieszkańców miast i 28,9% w przypadku zamieszkujących wsie.

Do rangi istotnego problemu w przypadku województwa lubuskiego urasta rozwój sieci kanalizacyjnej. Na koniec 2009 r. jej długość na obszarze województwa wynosiła 2 565,1 km, a w roku 2010 zwiększyła się do 2 709 km. Korzystało z niej w 2009 roku 62,8%, a w 2010 roku 63,3% mieszkańców regionu. Braki w rozwoju sieci kanalizacyjnej uwidaczniają zwłaszcza statystyki w rozbiciu na miasto i wieś. W przypadku tych pierwszych wartość osiągnięta w Lubuskim wynosi 86,9% i może być uznana za zadowalającą, natomiast jedynie co piąty mieszkaniec obszarów wiejskich regionu posiada dostęp do kanalizacji. Bardzo podobnie przedstawia się sytuacja na obszarze całej Polski, dla której średnia w roku 2009 wyniosła odpowiednio 85,8% i 23,5%.

W rozbiciu powiatowym pod względem rozwoju sieci kanalizacyjnej najlepiej prezentują się powiaty grodzkie Gorzów Wlkp. i Zielona Góra, gdzie sieć jest dobrze rozwinięta, a ponad 90% mieszkańców korzysta z kanalizacji. W większości powiatów dostęp do sieci posiada od 50 do 60% mieszkańców. Na tym tle pozytywnie wyróżniają się powiaty międzyrzecki (62,7%) i świebodziński (64,7%). Jednostkami, w których dostęp do kanalizacji jest najslabszy, są powiaty ziemskie z siedzibą w miastach wojewódzkich: gorzowski i zielonogórski. W przypadku tej drugiej jednostki szczególnie rzuca się

---

¹⁹ wg Indeksu podatności na zmiany klimatyczne opracowanego przez Komisję Europejską (Mapa 23 KSRR)

w oczy dysproporcja pomiędzy długością sieci kanalizacyjnej a odsetkiem ludności korzystających z kanalizacji.

Duża dysproporcja między miastem a wsią w zakresie rozwoju sieci kanalizacyjnej, w połączeniu z kolejnym rozdziwieniem pomiędzy dostępem do wodociągów i kanalizacji (z tych pierwszych korzysta 89,2% mieszkańców regionu, a w przypadku mieszkających w lubuskich wsiach wskaźnik wynosi 78%), wskazuje na niedobór kompleksowych rozwiązań w zakresie gospodarki wodno-ściekowej. Pomimo to podkreślić należy znaczną poprawę stanu infrastruktury ochrony środowiska w województwie lubuskim, mającą swoje odzwierciedlenie m.in. w statystykach w odniesieniu do lat wcześniejszych.

Przez województwo lubuskie przepływa wiele większych rzek Polski (m.in. Odra, Warta, Bóbr, Noteć, Nysa Łużycka). W związku z tym należy podkreślić istotność inwestycji w obiekty infrastruktury ochrony przeciwpowodziowej (zbiorniki retencyjne, wały przeciwpowodziowe, kanały ulgi, poldery stałe i przepływowe, urządzenia melioracyjne) oraz pozostałe prace związane z regulacją rzek.

Infrastruktura odpadowa

Istniejąca infrastruktura związana z odpadami oraz system gospodarki odpadami w dalszym ciągu działają na zasadzie unieszkodliwiania odpadów poprzez składowanie, choć tendencja ta w ostatnich latach zmienia się w kierunku odzysku odpadów. Nastąpił bowiem spadek ilości odpadów komunalnych przeznaczonych do składowania z 259 tys. Mg w 2006 r. do 232 tys. Mg w 2010 r., pomimo wzrostu ilości odpadów komunalnych ogółem z 299,4 tys. Mg do 310 tys. Mg w 2010 r. Stopniowo rośnie udział zbieranych odpadów ulegających biodegradacji – o ponad 4% w ciągu 4 lat, odpadów wysegregowanych ze zmieszanych – o ponad 9% w stosunku do 2006 r. oraz powoli odpadów zbieranych selektywnie – o 2,3%. W przypadku odpadów przemysłowych sytuacja jest odwrotna - przeważająca ilość odpadów jest poddawana odzyskowi. W 2010 r. poddano odzyskowi 1917,80 tys. Mg odpadów z tego sektora, w tym 14,8 tys. Mg stanowiły odpady niebezpieczne. Procesom unieszkodliwiania natomiast poddano w 2010 r. jedynie 159,4 tys. Mg odpadów z przemysłu.

W 2011 roku na terenie województwa lubuskiego funkcjonowało 21 składowisk odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne, na których składowano odpady komunalne, 4 składowiska odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne, na których nie są składowane odpady komunalne oraz 3 składowiska odpadów niebezpiecznych. Istnieją ponadto 2 spalarnie odpadów medycznych w Gorzowie Wlkp. i Nowej Soli. W województwie lubuskim prowadzi działalność 16 firm posiadających instalacje do odzysku odpadów – 9 sortowni zmieszanych odpadów komunalnych (w tym w 6 instalacjach istnieje część do stabilizacji biologicznej odpadów powstałych po segregacji); 2 sortownie odpadów selektywnie zebranych i 4 kompostownie dla odpadów zielonych i innych odpadów ulegających biodegradacji selektywnie zebranych .

Szczegółowe zasady funkcjonowania gospodarki odpadami w województwie określone są w Planie gospodarki odpadami dla województwa lubuskiego na lata 2012-2017 z perspektywą do 2020 roku.

1.7 Rolnictwo

Rolnictwo odgrywa istotną rolę w gospodarce regionu, mimo iż jego udział w PKB jest niewielki, podobnie jak w przypadku większości innych polskich województw. Według danych *Powszechnego*

*Spisu Rolnego 2010*²⁰ w województwie lubuskim liczba pracujących wyłącznie lub głównie w gospodarstwach rolnych w ostatnim tygodniu czerwca 2010 r. wyniosła 32,1 tys., z tego 28,2 tys. to pracujący w swoich lub rodzinnych gospodarstwach rolnych. W przypadku nakładów pracy ponoszonych w całym roku 2010 liczba osób deklarujących pracę w sektorze rolnictwa była dwukrotnie większa i wynosiła 67,4 tys. osób (w tym 63,5 tys. osób w swoich lub rodzinnych gospodarstwach rolnych, tj. ponad 94%). Jest to wielkość zbliżona do obserwowanej podczas spisu w 2002 roku, kiedy to liczba osób deklarujących pracę w sektorze rolnictwa wynosiła 66,5 tys.

Obserwowaną tendencją jest zmniejszająca się liczba gospodarstw rolnych i jednocześnie wzrost średniej ich powierzchni. W 2010 r. liczba gospodarstw w województwie lubuskim wyniosła 43 tys., co jest wynikiem o ponad 3 tys. niższym od roku poprzedniego. Większość gospodarstw (23,5 tys.) to gospodarstwa powyżej 1 ha użytków rolnych, z czego 23,3 tys. stanowiły gospodarstwa indywidualne. Przeciętna powierzchnia gruntów rolnych w gospodarstwach użytkujących powyżej 1 ha w województwie lubuskim wynosiła w 2010 r. 21,24 ha.²¹ Pod tym względem Lubuskie ustępuje jedynie województwom: zachodniopomorskiemu i warmińsko-mazurskiemu, a także znacznie (o ponad 10 ha) przekracza średnią krajową.

W przypadku województwa lubuskiego jedną ze specjalizacji regionalnych związanych z rolnictwem jest hodowla zwierząt. Na czołowe pozycje wysunęła się zwłaszcza produkcja drobiarska, dzięki czemu region znalazł się wśród najpoważniejszych krajowych producentów. Jeszcze w 1999 roku na terenie województwa hodowano 1,3 mln sztuk drobiu (w tym 36 tys. indyków), a w 2010 roku było to już 5,7 mln sztuk drobiu (w tym 1,7 mln indyków). W przypadku pogłowia indyków województwo lubuskie w ostatnich latach zajmuje drugie miejsce w kraju (za województwem warmińsko-mazurskim).

Produktywność rolnictwa mierzona wartością dodaną brutto w przeliczeniu na jednego pracującego w 2008 r. była ponad trzykrotnie niższa niż w pozostałych sektorach i wyniosła 28 275 zł. Niemniej jednak, pod tym względem województwo plasuje się w czołówce wśród wszystkich regionów. Lepszy wynik notują jedynie województwa: zachodniopomorskie (32 272 zł) i warmińsko-mazurskie (29 359 zł).

Pomimo mniejszej roli województwa w wytwarzaniu PKB, jaką odgrywa lubuskie rolnictwo, gałąź ta jest wysoko konkurencyjna w odniesieniu do średniej krajowej. Produktywność rolnictwa (wraz z łowiectwem i leśnictwem) w województwie lubuskim utrzymuje się na poziomie około 30% wyższym od przeciętnej w Polsce, a w kolejnych latach spodziewany jest dalszy jej wzrost. Wartość dodana brutto w roku 2020 na jednego pracującego w tym sektorze szacowana jest na około 57 tys. zł, co stanowić powinno wynik o 50% wyższy od średniej krajowej. Będzie to jednak w dużej mierze spowodowane spadkiem zatrudnienia w rolnictwie, charakteryzującego się w minionych latach wysokim bezrobociem ukrytym²², z dzisiejszych 30 tys. osób do około 17 tys. pod koniec dekady. Na szczególną uwagę zasługują produkty regionalne. W tym obszarze uwypuklić należy sięgające średniowiecza tradycje pszczelarskie oraz winiarskie regionu, które powinny być w większym stopniu elementem rozwoju i promocji turystyki. W 2008 r. z inicjatywy Zielonogórskiego Stowarzyszenia Winiarskiego oraz grupy pszczelarzy wytyczono Lubuski Szlak Miodu i Wina, będący przykładem produktu sieciowego, łączącego

²⁰ *Powszechny Spis Rolny 2010. Raport z wyników województwa lubuskiego*; Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, 2011.

²¹ na podstawie wyników *Powszechnego Spisu Rolnego 2010*.

²² por. *POKL Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, s.19

różnorodne wydarzenia i usługi oferowane przez winiarzy, pszczelarzy, gospodarstwa agroturystyczne. Dobrą markę zdobywają inne produkty regionalne, jak np. piwo z lokalnego browaru w Witnicy.

2. Kapitał przyrodniczy

Województwo lubuskie zajmuje pierwsze miejsce w kraju pod względem lesistości. Grunty leśne zajmują powierzchnię 706,2 tys. ha, w tym lasy 685,1 tys. ha, co daje lesistość średnią na poziomie 49% (średnia krajowa to 29,2%). Największą lesistością charakteryzują się powiaty: krośnieński, żarski, sulęciński, międzyrzecki i zielonogórski. Są to głównie lasy publiczne, stanowiące własność Skarbu Państwa i będące w zarządzie Lasów Państwowych - RDLP w Zielonej Górze i RDLP w Szczecinie. Lasy prywatne w województwie lubuskim stanowią znikomy procent powierzchni ogólnej lasów (ok. 1%).

Lasy pełnią różne funkcje: gospodarcze (pozyskiwanie drewna, grzybów, owoców leśnych, łowiectwo), wypoczynkowo-turystyczne, a głównie ekologiczne (retencja wody, produkcja tlenu), krajobrazowe. Bogactwem regionu Lubuskiego są też lasy obfitujące w grzyby i jagody (borówki czarne i brusznice) oraz zioła, a obfitość zwierzyny sprawia, że znaczącym źródłem dochodów jest łowiectwo.

Powierzchnia obszarów prawnie chronionych w województwie w 2010 r. wynosiła 1 026 217,1 ha, w tym obszary Natura 2000 obejmowały 482 715 ha. Na terenie województwa znajdują się dwa parki narodowe: Ujście Warty i część Drawieńskiego Parku Narodowego oraz osiem parków krajobrazowych. Kluczowym obiektem, który ze względu na swoje niezwykle walory geosrodowiskowe, przyrodnicze i kulturowe uzyskał status Narodowego Geoparku, jest Geopark „Łuk Mużakowa”. Jest on pierwszym na świecie obszarem obejmującym teren zaburzony glaciektonicznie w czasie zlodowaceń plejstoceńskich i przekształcony przez dawne górnictwo podziemne i odkrywkowe, związane z wyciśniętymi pokładami węgla brunatnego. Geopark ten rozciąga się poza granice Polski - na Brandenburgię i Saksonię po stronie niemieckiej.

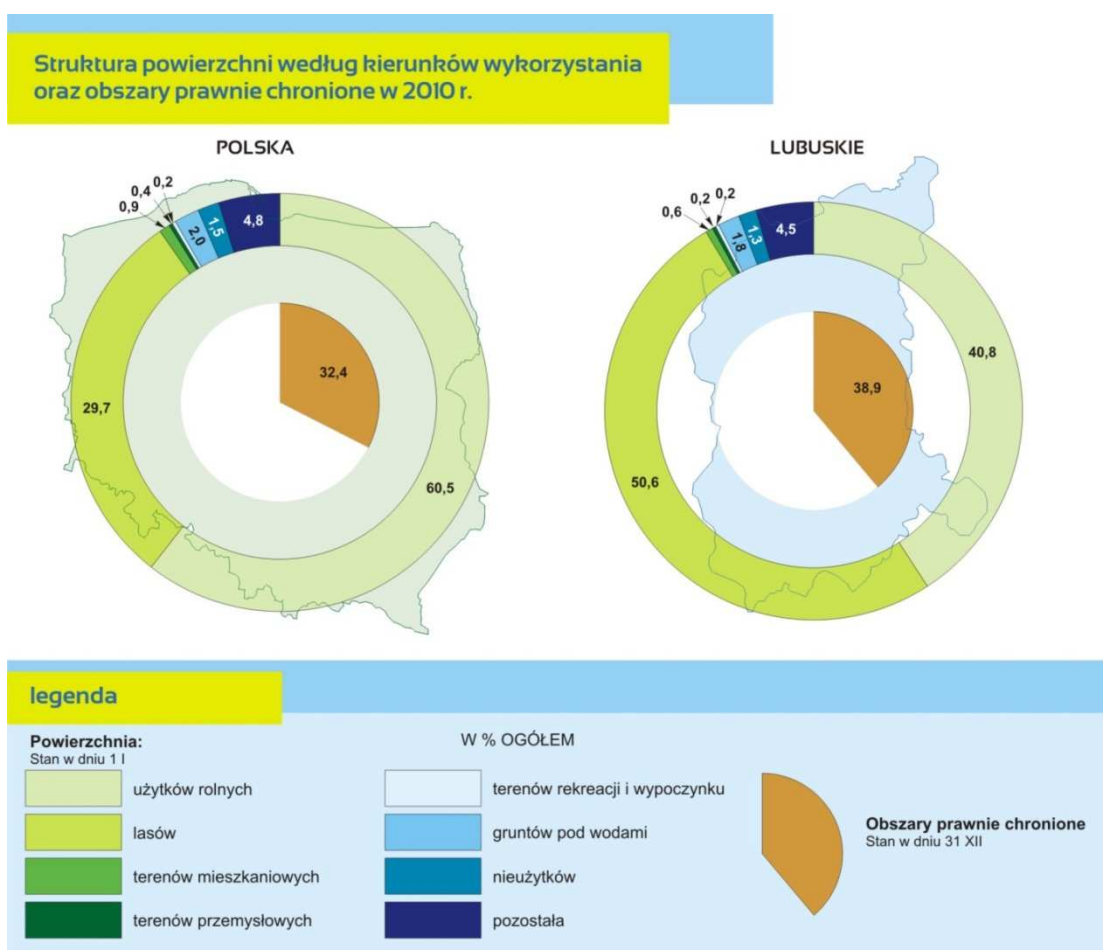
Liczba rezerwatów w woj. lubuskim wynosi 61 o łącznej powierzchni 3674,1 ha. Wśród rezerwatów florystycznych dominują leśne i torfowiskowe. Na uwagę zasługuje rezerwat Flisowe Źródlika obejmujący leśny kompleks źródliskowy. Ponadto powołano kilka rezerwatów florystycznych dla ochrony stanowisk roślinności ciepłolubnej (np. Gorzowskie Murawy, Pamięcin). Rezerваты faunistyczne tworzą głównie pod kątem ochrony ptaków (zwłaszcza wodno-błotnych), a jeden z nich - Nietoperek - powołano ze względu na ochronę miejsca zimowania i rozrodu największej wielogatunkowej kolonii nietoperzy. Istnieje także kilka rezerwatów wodnych chroniących zarastające jeziora (np. Jezioro Święte, Mesze). Na terenie województwa znajduje się jeden rezerwat krajobrazowy - Lubiatowskie Uroczyska.

Cennym zasobem, nie tylko w kontekście wykorzystania turystycznego, są jeziora w liczbie przekraczającej pół tysiąca (z czego 26 ma powierzchnię większą niż 100 ha) oraz Odra wraz z dorzeczem. Jednym z ważnych czynników hamujących ich wykorzystanie jest niezadowalający stan czystości wód, na co duży wpływ ma niedostatecznie rozwinięta sieć kanalizacyjna w województwie.

Z dokonanej w 2008 r. oceny wynika, że ogólny stan jednolitych części wód rzek, uwzględniający wyniki klasyfikacji potencjału ekologicznego i stanu chemicznego według kryteriów opracowanych przez

Ministerstwo Środowiska²³, jest zły. Według tej oceny zaledwie 2% ogólnej liczby części wód w województwie klasyfikowane jest jako wody o stanie dobrym, a aż 75% to wody o stanie ogólnym złym (pozostałe 23% stanowią wody nieprzebadane). Niezadowalający wynik pochodzić może z wyjątkowo restrykcyjnych kryteriów podsumowujących, przyjętych w ocenie, bowiem w rozbiciu na stan ekologiczny i chemiczny sytuacja przedstawia się znacznie korzystniej - 90% ogółu wód charakteryzuje się dobrym stanem chemicznym, a w przypadku 70% stan ekologiczny określany jest jako umiarkowany²⁴.

Rysunek 11: Struktura powierzchni w województwie lubuskim na tle kraju

 Urząd Statystyczny w Zielonej Górze

Województwo lubuskie charakteryzuje się średnim stopniem zanieczyszczenia powietrza. Poziom stężenie zanieczyszczeń w powietrzu zależy od ilości zanieczyszczeń odprowadzanych do atmosfery. Ich ilość w powietrzu uwarunkowana jest również od topografii terenu oraz warunków meteorologicznych występujących na danym obszarze. Jak informuje WIOŚ w rocznych ocenach jakości powietrza w województwie lubuskim wykonanych w latach 2005, 2006, 2007, 2008, 2009 i 2010, największe ilości zanieczyszczeń pyłowych emitowane są do atmosfery na obszarach powiatów gęsto zaludnionych

²³ Załącznik 10 *Rozporządzenia Ministra Środowiska z 20 sierpnia 2008 r. w sprawie klasyfikacji stanu jednolitych części wód powierzchniowych*, Dz. U. nr 162, poz. 1008.

²⁴ *Stan środowiska w województwie lubuskim w latach 2004-2008*, WIOŚ w Zielonej Górze, Zielona Góra – Gorzów Wielkopolski 2008, s. 19-33.

i uprzemysłowionych (miasto Zielona Góra, miasto Gorzów Wlkp., powiaty ziemskie: zielonogórski, żarski, żagański i międzyrzecki). Największa emisja zanieczyszczeń gazowych odbywa się z terenów powiatów ziemskich - gorzowskiego i zielonogórskiego.

Do problemów związanych ze stanem środowiska zalicza się także zagrożenie hałasem. W przypadku podmiotów gospodarczych prowadzących działalność na terenie województwa lubuskiego zagrożenie to sprowadza się jedynie do najbliższego otoczenia, nie stanowiąc problemu wykraczającego poza skalę lokalną. Znacznie większy problem, zwłaszcza na terenach zabudowy mieszkaniowej, stanowi ruch pojazdów, w tym tranzyt pojazdów ciężkich. Według przeprowadzonych w 2008 r. badań w przypadku ponad 70% długości przebadanych odcinków ulic w miastach województwa lubuskiego normy hałasu zostały przekroczone o 5-10 dB w porze dziennej. Nieco lepsza sytuacja ma miejsce w porze nocnej, aczkolwiek i w tym przypadku zdarza się przekroczenie norm²⁵. Poprawa sytuacji uwarunkowana jest dynamiką rozbudowy autostrad, dróg ekspresowych i obwodnic miast, a także intensyfikacją stosowania rozwiązań tymczasowych i zastępczych, m.in. ekranów akustycznych i progów spowalniających.

Walory turystyczne regionu

Województwo lubuskie jest regionem posiadającym cenne i unikatowe walory turystyczne. Należą do nich zasoby przyrodnicze, jak też zabytki dziedzictwa kulturowego. W przypadku tych pierwszych województwo lubuskie zaliczane jest do najczystszych regionów kraju. Szczególne bogactwo stanowią liczne lasy, będące ostoją dzikiej zwierzyny, a także doskonałym miejscem do wypoczynku i rekreacji.

Liczne, atrakcyjne jeziora i rzeki stwarzają bardzo dobre możliwości rozwoju turystyki i uprawiania sportów wodnych (kajakarstwo, żeglarstwo, windsurfing), rekreacji i wędkarstwa. Warunkiem rozwoju turystyki wodnej jest budowa infrastruktury i przystosowanie istniejących przystani, portów, wypożyczalni sprzętu i zaplecza biwakowo-noclegowego. Część gmin, przy pomocy programów z UE, podjęło już inwestycje w tym zakresie. Przykładem jest projekt „Odra dla turystów 2014” realizowany w ramach programu współpracy transgranicznej województwa lubuskiego z Brandenburgią.

Katalog atrakcji uzupełniają zabytki. W regionie zachowały się zabytki epoki romańskiej i gotyckiej - kościoły i zamki. Szczególne miejsce w krajobrazie kulturowym województwa zajmuje drewniana architektura sakralna powstała między XV a XIX wiekiem. Rezultatem dziewiętnastowiecznego budownictwa są eklektyczne i secesyjne kamienice mieszczańskie, które stanowią dopełnienie ładu przestrzennego starszych założeń urbanistycznych. Wśród atrakcji turystycznych wyróżnia się Międzyrzecki Rejon Umocniony, czyli zespół podziemnych fortyfikacji zbudowanych przez Niemców w okresie międzywojnia i podczas II wojny światowej, Park Mużakowski, wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, a także wystrój i wyposażenie dawnego sanatorium w Trzebiechowie, jedyne w Polsce dzieło belgijskiego artysty Henry'ego van de Velde, twórcy nurtu Art Nouveau oraz Park Narodowy „Ujście Warty” i zabytki Żagania.

Pomimo posiadania dogodnych warunków do rozwoju, turystyka nie stanowi jednej z poważniejszych gałęzi gospodarki województwa lubuskiego. Badanie rozwoju funkcji turystycznej tutejszych gmin wykazało, że żadna z nich nie posiada jej w pełni rozwiniętej. Najbliżej osiągnięcia tego stanu pozostaje Gmina Łagów, natomiast w zdecydowanej większości gmin proces rozwoju funkcji turystycznej jeszcze się nie rozpoczął, bądź pozostaje w początkowym, słabo zaawansowanym stadium (Rysunek 12).

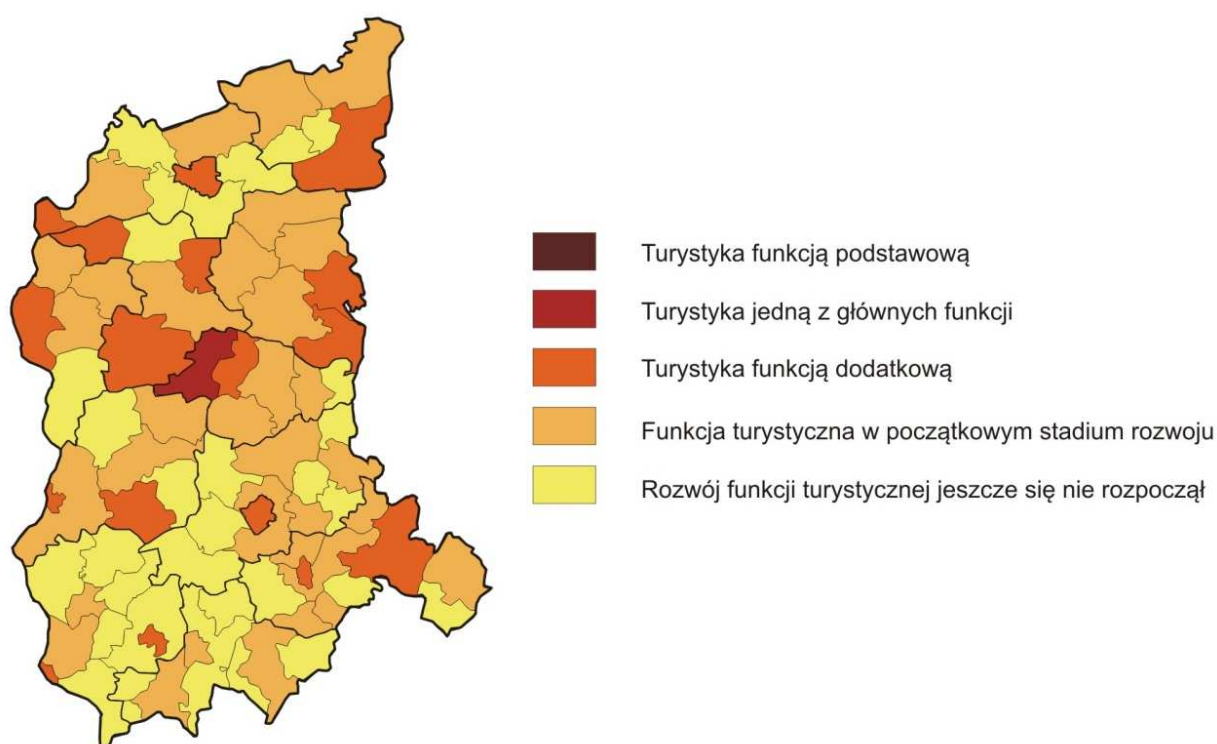
²⁵ Tamże, s. 36-37.

Problemem rozbudowy bazy turystycznej jest m.in. ochrona obszarów wojskowych. Wśród miast, w których turystyka jest jedną z funkcji podstawowych, wymienić można: Lubniewice, Łagów, Sławę, Słubice, Świebodzin i Torzym²⁶. Ważnymi ośrodkami turystycznymi są również: Żagań, Międzyrzecz, Piszczew, Lubrza, Gorzów Wlkp. i Zielona Góra.

Barierą pełnego wykorzystania atrakcji turystycznych do rozwoju regionu jest niedostatecznie rozwinięta baza turystyczna. W 2009 roku turyści mieli możliwość skorzystania z 306 obiektów zbiorowego zakwaterowania (w tym prawie 100 skategoryzowanych), które oferowały ponad 23 tysiące miejsc noclegowych. W przeliczeniu na tysiąc mieszkańców dawało to 8,66 miejsc noclegowych i w porównaniu z pozostałymi regionami był to jeden z niższych rezultatów w kraju. W tym samym roku dostępną bazę noclegową regionu wykorzystano w 27,37%. Wartość ta również jest jedną z niższych w Polsce, równie słaby wynik notują województwa: opolskie i wielkopolskie.

Rysunek 12: Funkcja turystyczna w gminach województwa lubuskiego

Źródło: T. Kudłacz i in., *Raport regionalny: Województwo Lubuskie*, Zielona Góra-Kraków 2011, s. 36.

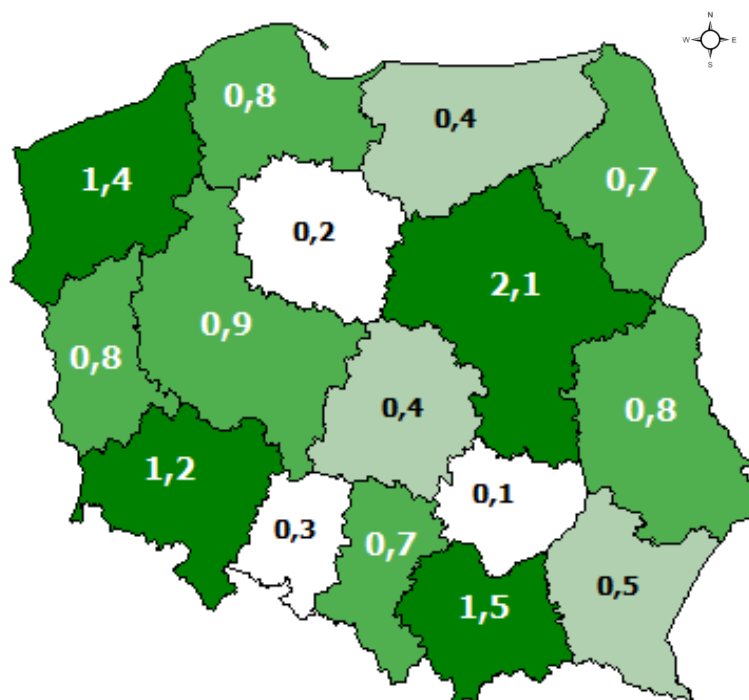
W okresie 2006-2009 sukcesywnie spadała liczba turystów z zagranicy, którzy zatrzymywali się w Lubuskiem dłużej niż na jeden dzień. Na początku badanego okresu z noclegów skorzystało blisko 168 tys. turystów zagranicznych, w 2009 roku było ich tylko nieco ponad 151 tysięcy. Jednakże trend spadku liczby turystów zagranicznych nocujących w obiektach zbiorowego zakwaterowania zauważalny był w każdym z polskich regionów, nawet tych najbardziej atrakcyjnych turystycznie. Obywatele Niemiec, kraju graniczącego z województwem lubuskim, stanowili w 2009 roku niecałe 26% tej liczby. Oznacza to, że na czterech nocujących na terenie województwa turystów zagranicznych jeden pochodzi

²⁶ Por. T. Kudłacz, *Raport regionalny. Województwo Lubuskie.*, ekspertyza opracowana w ramach przygotowania Założeń Strategii Rozwoju Polski Zachodniej 2020, Zielona Góra - Kraków, 2011.

z Niemiec. Faktycznie, liczba niemieckich turystów odwiedzających województwo może być wyższa z racji niewielkiej odległości i dobrej dostępności komunikacyjnej regionu, nie wymuszającej konieczności nocowania. Warto także zwrócić uwagę na wyróżniający się wielkością odsetek Rosjan odwiedzających województwo. W 2009 roku stanowili oni ponad 18% ogółu.

Analiza liczby korzystających w 2010 r. z noclegów w rozbiu na powiaty ukazała, że najwięcej osób zatrzymywało się w powiatach: świebodzińskim (118 tys.), słubickim (87,7 tys.), sulcińskim (56,4 tys.), międzyrzeckim (51,2 tys.) oraz mieście Gorzowie Wlkp. (62,1 tys.). Są to w większości jednostki, przez teren których przebiega droga krajowa nr 2 (od roku 2011 autostrada A2), stanowiąca jeden z głównych korytarzy transportowych ze wschodu na zachód Europy. Można zatem przypuszczać, że większość wśród korzystających z noclegów stanowią uczestnicy ruchu tranzytowego, dla których pobyt w Lubuskim stanowi jedynie przerwę w podróży. Tezę tę zdaje się potwierdzać odsetek osób z zagranicy w liczbie korzystających z noclegów, który jest najwyższy w wymienionych wcześniej powiatach.

Rysunek 13: Województwa odwiedzane przez turystów zagranicznych w 2009 roku (w mln)

Źródło: T. Kudłacz i in., *Raport regionalny: Województwo Lubuskie*, Zielona Góra-Kraków 2011, s.31.

Tendencje w światowej turystyce wskazują jednak, że współcześni turyści w coraz większym stopniu kierują się dostępnością produktów (zagospodarowaniem turystycznym przestrzeni), w mniejszym zaś istnieniem zasobów przyrodniczych i kulturowych²⁷.

²⁷ Por. M. Kozak, *Turystyka i dziedzictwo kulturowe Polski Zachodniej*, ekspertyza sporządzona na potrzeby opracowania założeń Strategii Rozwoju Polski Zachodniej, Warszawa 2011.

Bogactwa naturalne

W skład kapitału przyrodniczego województwa zaliczyć należy także bogactwa naturalne. Największe złoża surowców w regionie lubuskim odnotowuje się w zakresie tzw. kopalni energetycznych, które mogą być wykorzystane do pozyskiwania energii elektrycznej i ciepłej. Należą do nich gaz ziemny razem z ropą naftową oraz węgiel brunatny. Dwie pierwsze kopaliny występują przede wszystkim we wschodniej i północno-wschodniej części województwa. Do największych złóż zaliczają się te położone w rejonie Barnówka (tzw. BMB), Lubiatowa (okolice Drezdenka), Babimostu i Kargowej. Szacuje się, że w 28 udokumentowanych złożach gazu ziemnego mieści się blisko 16% całości zasobów Polski, natomiast 20 znanych złóż ropy naftowej stanowi niecałe 65% krajowych zasobów²⁸.

Surowcem, który w przyszłości może stać się kolejnym znakiem rozpoznawczym województwa lubuskiego, jest węgiel brunatny. Jego spore pokłady udokumentowano w rejonie Cybinki i Gubina, co stwarza szansę na odkrywczą eksploatację złóż i wytwarzanie energii elektrycznej. Kolejnych kilkanaście złóż tego surowca występuje w środkowej i południowej części województwa. Należy tu wymienić odkrywczą Kopalnię Sieniawa, obejmującą gminy Łągów i Sulęcín z miejscowościami Zarzyń i Wielowieś.

Południowa część województwa to także obszar zasobny w surowce o przeznaczeniu budowlanym - piaski, żwiry i gliny. Rejonem szczególnie zasobnym w tego typu kopaliny jest dolina rzeki Bóbr. Do bogactw naturalnych województwa lubuskiego zalicza się także drewno. Pomimo największego w kraju współczynnika lesistości (odsetek lasów w powierzchni regionu), Lubuskie zajmuje dopiero piąte miejsce pod względem pozyskania drewna użytkowego (tzw. grubizny). W 2009 r. z lubuskich lasów uzyskano 2 847 958 m³ surowca, co stanowi 8,2% całości pozyskanego drewna w Polsce. W roku 2010 wartość ta była podobna i wyniosła 2 856,2 dm³. Ogrom zasobów surowca w połączeniu z łatwością dostępu do niego zaowocował rozwojem przemysłu drzewnego na niektórych obszarach regionu, m.in. w rejonach Żar, Żagania, Babimostu i Zbąszynka.

Możliwości wykorzystania kapitału przyrodniczego dla rozwoju społeczno-gospodarczego regionu

Realnie największy potencjał wykorzystania zasobów środowiska przyrodniczego dla rozwoju społeczno-ekonomicznego regionu niesie ze sobą wykorzystanie zasobów węgla brunatnego poprzez budowę zespołów kopalni i elektrowni. Jak pokazują doświadczenia ostatnich lat – energetyka jest branżą bardzo stabilną i zyskową. Zapotrzebowanie na energię elektryczną w Polsce stale rośnie. Elektrownie, szczególnie te oparte na węglu brunatnym, dają szansę na stworzenie w regionie bardzo stabilnych kilku tysięcy miejsc pracy bezpośrednio w elektrowni i kopalni, a następnie także kilku tysięcy miejsc pracy u poddostawców i usługodawców, głównie na terenie województwa. Tego typu inwestycje generują zapotrzebowanie na wykwalifikowanych inżynierów, wzmacniają innowacyjność lokalnych firm. Wynagrodzenia w elektrowniach i kopalniach są w większości przypadków dosyć wysokie, a do jednostek samorządu terytorialnego płyną ogromne sumy różnego rodzaju opłat i podatków²⁹.

²⁸ 10 lat Województwa Lubuskiego..., op. cit., s. 8.

²⁹ Przykładem gminy, w której dobrobyt bezpośrednio wynika z funkcjonowania zespołu kopalni węgla brunatnego i elektrowni jest Kleszczów koło Bełchatowa w woj. łódzkim. Ta gmina, licząca mniej niż 4,5 tys. mieszkańców, ma co roku budżet przekraczający 220 mln zł. Z tych środków gmina jest w stanie np. budować drogi wysokiej jakości oraz kanalizację do każdego domu w gminie, kilka lat temu wybudowała zespół Aqua park za 200 mln zł, a obecnie zastanawia się nad budową basenów termalnych.

Bogactwo, jakie wiąże się z takimi inwestycjami, zazwyczaj wynagradza straty związane z degradacją środowiska naturalnego.

Pewien potencjał rozwojowy wiąże się także ze zwiększaniem wydobycia gazu ziemnego oraz ropy naftowej. Na tego typu inwestycjach zarabiają głównie miejscowości, w których lokalizują się zakłady przetwórcze, a w szczególności rafinerie, których na razie w regionie brakuje. Przy samych odwiertach miejsc pracy, szczególnie dla mieszkańców regionu, jest stosunkowo niewiele. Stąd też nawet znaczne zwiększenie wydobycia nie będzie miało bardzo istotnego wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy w regionie.

Dotychczasowe doświadczenia związane z rozwojem turystyki pokazują, że wykorzystanie kapitału przyrodniczego do rozwoju w tym zakresie jest bardzo problematyczne. Brak odpowiedniej jakości infrastruktury turystycznej z pewnością jest jedną z barier rozwojowych, ale należy zwrócić uwagę, że wykorzystanie istniejących zasobów jest na bardzo niskim poziomie. Stąd też trudno się spodziewać nowych inwestycji, jeżeli już istniejące nie są wystarczająco wykorzystywane. Konieczne jest stworzenie dodatkowych atrakcji, zachęcających turystów do odwiedzenia regionu – np. nowoczesnego, interaktywnego muzeum historii naturalnej. Tego typu inwestycje są jednak bardzo kosztowne i wymagają wieloletnich przygotowań i prac projektowych.

3. Kapitał ludzki

3.1 Demografia

Liczba ludności województwa na koniec 2010 roku wynosiła 1 011 024 osoby, co stanowiło 2,7% mieszkańców Polski. Lubuskie jest jednocześnie regionem o najmniejszej liczbie mieszkańców. W ciągu ostatnich pięciu lat zanotowano nieznaczny wzrost liczby ludności, jeszcze na koniec 2006 roku województwo lubuskie zamieszkiwało 1 008 520 osób.

Struktura ludności według płci nie wykazuje większych dysproporcji w odniesieniu do średniej krajowej i unijnej - 51,5% stanowią kobiety, 48,5% mężczyźni. Podobnie przedstawia się sytuacja pod względem podziału ludności według ekonomicznych grup wieku. W Lubuskiem odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej) wynosi 19,1%, produkcyjnym (18-59/64 lat) 65,7%, a poprodukcyjnym (powyżej 60/65 lat) 15,2%. Rezultaty te są zbliżone do wyników notowanych w pozostałych regionach, a także do średniej krajowej i średniej w 27 krajach UE. Wskaźnik obciążenia demograficznego³⁰ w regionie wyniósł 52 osoby, wobec średniej dla kraju wynoszącej 55 osób. Pod względem udziału ludności w wieku produkcyjnym Lubuskie zajmuje wysoką pozycję, wraz z pozostałymi województwami Polski Zachodniej. Związany z tym wskaźnik obciążenia demograficznego jest stosunkowo niski. W ogólnej ocenie pozytywnie należy zatem oceniać istniejące zasoby siły roboczej województwa lubuskiego.

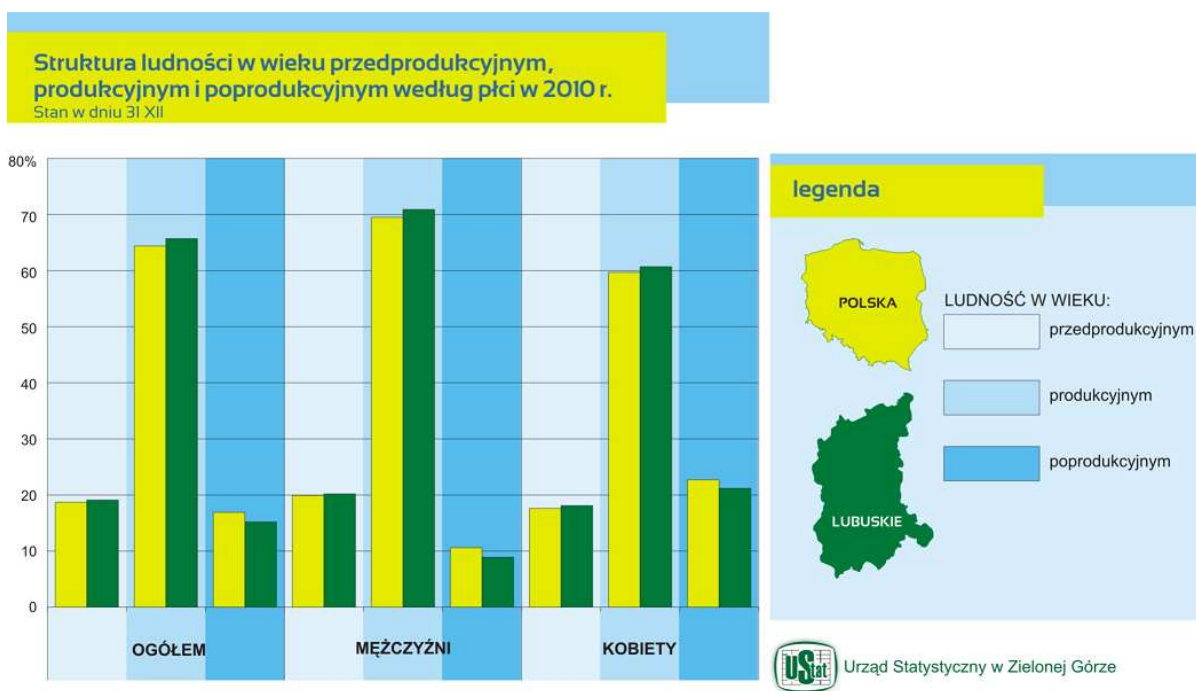
Zwiększająca się liczba ludności w regionie na przestrzeni minionego pięciolecia ma swoje odzwierciedlenie we wskaźniku przyrostu naturalnego. W okresie 2006-2010 był on dodatni, i w porównaniu z pozostałymi regionami przyjmował wysokie wartości. Odnotowany w 2010 r. wynik 1,4 ‰ plasuje Lubuskie w czołówce województw i jest także wyższy od średniej krajowej (0,9 ‰) oraz średniej UE27 (1,0 ‰). Wzrost liczby ludności w województwie mógłby być jeszcze bardziej

³⁰ Wskaźnik obciążenia demograficznego jest relacją liczby ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym.

zauważalny, gdyby nie ujemne saldo migracji: w 2010 r. wynosiło ono -0,47‰. Zaznaczyć należy, że w analizowanym okresie 2006-2010 nadwyżka wyjeżdżających nad przyjeżdżającymi do regionu sukcesywnie się zmniejszała.

Do roku 2020 prognozuje się stabilny poziom ogólnej liczby ludności województwa. Szacowana wartość w roku 2020 na poziomie prawie 1 008 tys. mieszkańców jest niższa od liczby ludności w roku 2010 o zaledwie 0,33% (dla Polski prognozowany spadek wynosi 0,97%). Jednocześnie zaobserwować można dość istotne zmiany w strukturze wiekowej mieszkańców Lubuskiego. Liczba ludności w wieku poniżej 15 lat powinna charakteryzować się mniej więcej stałym poziomem około 160 tys. mieszkańców. Szacuje się natomiast istotny spadek ludności w przedziale wiekowym 15-24 lata (czyli głównie młodzieży uczącej się) o ponad 30% (z ponad 142 tys. osób w roku 2010 do około 99 tys. w roku 2020). Lekko spadkową tendencją charakteryzują się dwie kolejne grupy wiekowe (tj. 25-54 oraz 55-64) na poziomach odpowiednio 3,65% i 7,18%. Najbardziej widoczną zmianą w strukturze wiekowej regionu będzie przyrost ludności w grupie 65 i więcej lat, o ponad 50% (z ponad 119 tys. osób w roku 2010 do prawie 180 tys. w roku 2020).

Rysunek 14: Struktura wiekowa ludności w województwie lubuskim

W 2010 r. w każdym z powiatów województwa lubuskiego wystąpił dodatni przyrost naturalny, a zróżnicowanie pomiędzy jednostkami dotyczyło jedynie wartości wskaźnika. Najwyższą odnotowano na terenie powiatów: wschowskiego (3,9‰) i gorzowskiego ziemskiego (2,7‰). Najniższy poziom przewagi urodzeń nad zgonami odnotowano w powiatach: zielonogórskim grodzkim i żagańskim (0,4‰).

Jedynie w powiatach gorzowskim ziemskim, zielonogórskim ziemskim oraz zielonogórskim grodzkim w 2010 r. odnotowano dodatnie saldo migracji. W dwóch pierwszych wpływ na taki wynik ma obserwowany w ostatnich kilku latach trend przesiedlania się mieszkańców dużych miast na położone w ich pobliżu obszary wiejskie, natomiast dodatni wynik notowany przez miasto Zielona Góra można tłumaczyć osobami przybywającymi doń w poszukiwaniu pracy. We wszystkich pozostałych jednostkach

wymeldowania przeważały nad zameldowaniami, przy czym w powiatach: sulęcińskim, żagańskim i strzelecko-drezdeneckim różnica ta była największa.

Prognozy do roku 2020 zakładają spadek przyrostu naturalnego w województwie w tym okresie, co zgodnie z założeniami prognozy GUS spowodowane będzie obniżającymi się wskaźnikami płodności oraz jednocześnie spadającą w wolniejszym tempie umieralnością. Należy zauważyć, że województwo lubuskie na tle średniej krajowej wypada korzystnie. Choć zakłada się stopniowe upodobnianie się trendów, w całym okresie prognozy wskaźniki przyrostu naturalnego dla województwa lubuskiego osiągają wartości zdecydowanie wyższe od przeciętnego poziomu w Polsce (dla roku 2011 województwo lubuskie 1,36‰ w stosunku do średniej krajowej na poziomie 0,28‰, dla roku 2020 wartości odpowiednio -0,82‰ i -1,48‰).

Odsetek imigrantów w województwie lubuskim prognozuje się na poziomie przeciętnie o połowę wyższym niż w całym kraju. Do roku 2020 założono systematycznie zwiększający się udział przybywających na stałe z zagranicy, z obserwowanych obecnie ok. 5 osób na 10 tys. mieszkańców do ok. 12 na koniec prognozy. Dla porównania liczba ta w ujęciu ogólnokrajowym szacowana jest na poziomie 8 osób.

3.2 Rynek pracy

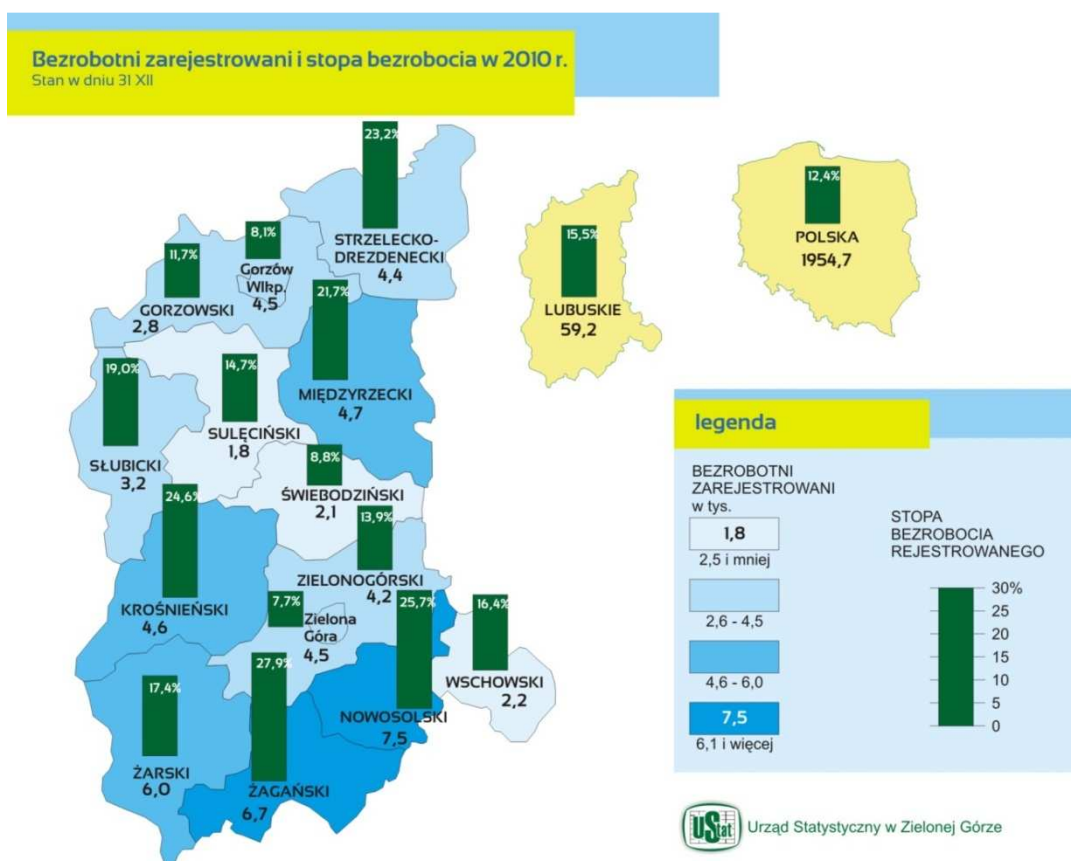
Poziom wykorzystania kapitału ludzkiego jest niewystarczający. Według danych GUS na koniec 2010 roku stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie wynosiła 15,6% (średnia krajowa dla tego okresu wynosiła 12,3%) i w stosunku do roku poprzedniego spadła o 0,6 pkt proc. Zjawisko spadku na przestrzeni tego okresu odnotowano jeszcze tylko w dwóch województwach. Najmniejsza stopa bezrobocia rejestrowanego występowała w Zielonej Górze 7,6% i Gorzowie Wlkp. 7,8%. Korzystnie prezentuje się także powiat świebodziński, w którym na koniec 2010 roku stopa bezrobocia wyniosła 9,2%. Najgorsza sytuacja występowała w powiatach: krośnieńskim, nowosolskim i żagańskim, gdzie bezrobocie rejestrowane przekroczyło 26%. W analizie porównawczej stopy bezrobocia liczonej na podstawie reprezentacyjnego Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności w 2010 roku Lubuskie z wynikiem 10,5% znalazło się na 11 pozycji (średnia krajowa dla tego okresu wyniosła 9,6%). Warto jednak wskazać, że sytuacja na lubuskim rynku pracy ulega stałej poprawie³¹.

Niekorzystnym zjawiskiem na rynku pracy jest wydłużający się okres pozostawania bez zatrudnienia. Według danych GUS udział bezrobotnych zarejestrowanych pozostających dłużej niż 1 rok bez pracy w ogólnej liczbie bezrobotnych³² w województwie lubuskim na przestrzeni lat 2006-2009 systematycznie spadał z poziomu 42,3% do 21,3%. Rok 2010 zaznaczył się niewielkim przyrostem wartości wskaźnika, i wyniósł 23,9%. W rozbiciu na powiaty najgorsza sytuacja występuje w powiatach: międzyrzeckim (33,5%) i nowosolskim (31,9%). Najlepszą wartością wskaźnika może pochwalić się powiat świebodziński, w którym na stu zarejestrowanych bezrobotnych tylko siedmiu nie znalazło pracy dłużej niż przez rok.

³¹ Dane za II kwartał 2011 r. wskazują że bezrobocie systematycznie zmniejsza się, osiągając poziom 8,2% (średnia krajowa 9,5%). Województwo lubuskie uplasowało się na 2 pozycji pod względem najniższej stopy bezrobocia.

³² Zgodnie z ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, bezrobotny pozostający w rejestrze powiatowego urzędu pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich 2 lat, z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego dorosłych.

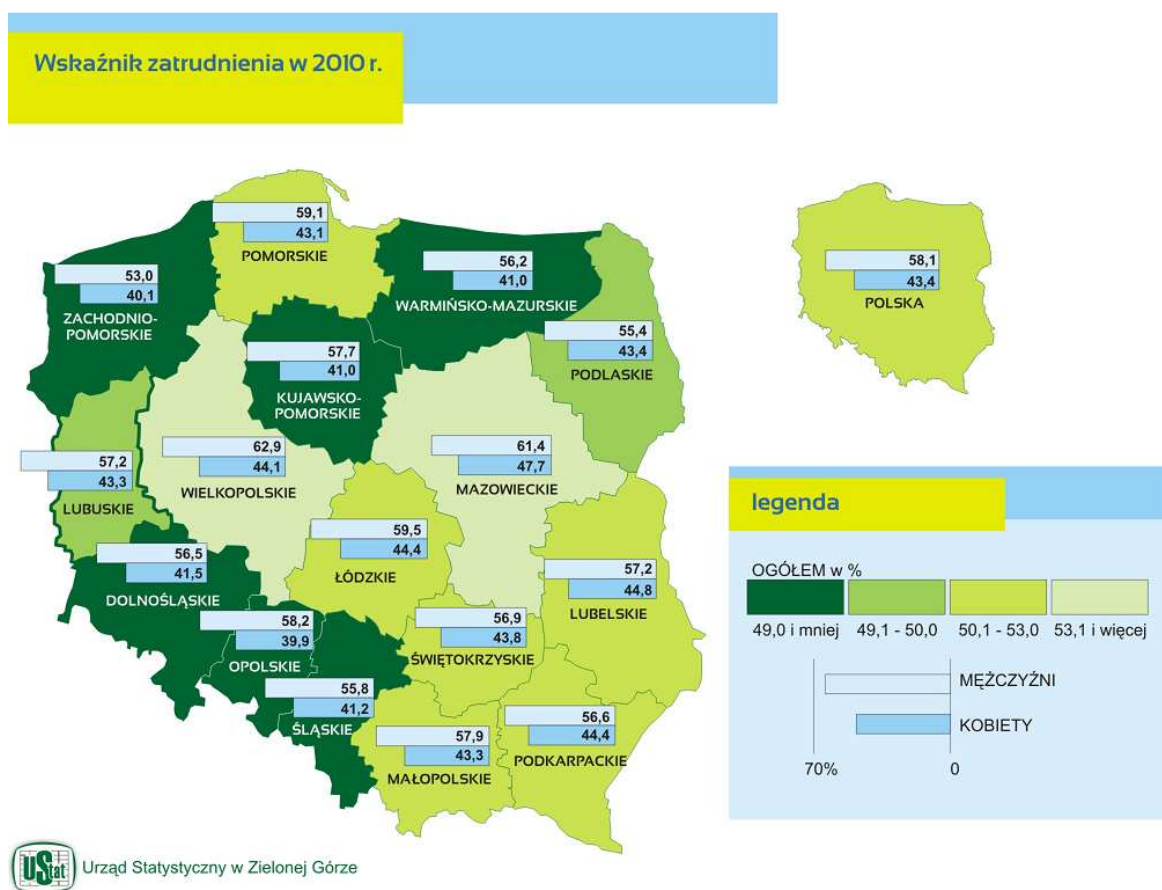
Rysunek 15: Bezrobocie w województwie lubuskim w 2010 r.

Obszarami cechującymi się koncentracją negatywnych zjawisk związanych z bezrobociem są tereny wiejskie, zwłaszcza te, na których do momentu transformacji ustrojowej przełomu lat 80. i 90. ubiegłego stulecia funkcjonowały Państwowe Gospodarstwa Rolne. W końcu 2010 r. w rejestrach urzędów pracy figurowało 24 259 bezrobotnych osób zamieszkujących obszary wiejskie, co stanowiło 41% ogółu bezrobotnych. Najwyższy odsetek mieszkańców wsi w ogólnej liczbie bezrobotnych odnotowano w powiatach ziemskich: zielonogórskim (67,5%), gorzowskim (65,5%), świebodzińskim (62,9%) i strzelecko-drezdeneckim (55,1%). Największą grupę wśród bezrobotnych na wsi stanowiły osoby młode (15-34 lat), słabo wykształcone, o krótkim stażu pracy³³.

³³ Rynek pracy Województwa Lubuskiego w 2010 roku, Wojewódzki Urząd Pracy, Zielona Góra 2011, s. 19-23.

Rysunek 16: Wskaźnik zatrudnienia w województwie lubuskim na tle kraju

Analizując dane dotyczące bezrobocia należy pamiętać, że oficjalne dane dotyczące bezrobocia rejestrowanego nie odzwierciedlają w pełni faktycznej sytuacji na rynku pracy. Wskaźniki nie uwzględniają bowiem z jednej strony istnienia tzw. szarej strefy; dodatkowo z racji przygranicznego położenia województwa lubuskiego część formalnie bezrobotnych mieszkańców znajduje zatrudnienie w pobliskich Niemczech, a z drugiej strony istnieje jednocześnie w rolnictwie tzw. „bezrobocie ukryte”.

Analizując prognozy pod kątem sytuacji na rynku pracy należy stwierdzić, że zarówno w województwie lubuskim, jak i w skali całego kraju oczekiwać można istotnej poprawy wskaźników zatrudnienia. Z obserwowanych obecnie w województwie lubuskim 55% zatrudnionych w grupie osób w wieku 15-64 lata spodziewać się należy wzrostu o około 5 pkt proc. w roku 2020. W przypadku Polski wskaźniki te kształtują się odpowiednio na przeciętnych poziomach 59% obecnie i 65% prognozowane w roku 2020.

Wskaźnika zatrudnienia sposób poszczególnych grupach wiekowych oraz ze względu na płeć - jest nierównomierny. W grupie wiekowej 15-64 zatrudnionych jest obecnie około 62 na 100 mężczyzn, natomiast jedynie 49 na 100 kobiet (wskaźniki dla Polski wynoszą odpowiednio 65 i 52 osoby). W najbliższych latach prognozuje się wzrost zatrudnienia w przypadku obu płci. W województwie lubuskim wskaźnik zatrudnienia kobiet w roku 2020 prognozowany jest średnio na poziomie 54 osób, natomiast mężczyzn 67 osób. Tymczasem w Polsce w grupie wiekowej 15-65 w roku 2020 prognozuje się zatrudnienie na poziomie 55 na 100 kobiet i 72 na 100 mężczyzn.

Wskaźniki prognoz dotyczących stopy bezrobocia w 2020 r. kształtują się na poziomie nieodbiegającym istotnie od średniej krajowej. Średnia z prognoz na rok 2020 wynosi niecałe 10%, w stosunku do

przeciętnego prognozowanego poziomu w kraju 9%. Pogłębiona analiza wykonana osobno dla kobiet i mężczyzn również nie dostarcza znaczących różnic pomiędzy wskaźnikami dla województwa lubuskiego i średniej ogólnopolskiej. Średnia z prognoz stopy bezrobocia w roku 2020 dla kobiet wynosi około 10% zarówno w Polsce, jak i w województwie lubuskim. Nieznacznie większe zróżnicowanie występuje u mężczyzn, gdzie stopa bezrobocia w województwie lubuskim na koniec dekady szacowana jest na poziomie 10%, podczas gdy średnia w kraju oscylować powinna wokół poziomu 8,5%.

Należy jednak zauważyć, że trudno jest przewidzieć skutki otwarcia niemieckiego rynku pracy w dłuższej perspektywie czasowej. Wprawdzie w roku 2011 nie odnotowano znaczącego odpływu zasobów siły roboczej z województwa lubuskiego do Niemiec, jednak atrakcyjność zarobków czy oferty mieszkaniowej może doprowadzić do zwiększenia migracji zarobkowej w tym kierunku, szczególnie kadry wysoko wykwalifikowanej³⁴.

3.3 Edukacja i nauka

Jednym z mierników poziomu kapitału ludzkiego danego regionu jest liczba działających na jego terenie szkół wyższych, ich jakość oraz liczba studentów korzystających z ich oferty edukacyjnej. W 2010 roku na obszarze województwa lubuskiego funkcjonowało 8 szkół wyższych. Niewielka ilość uczelni działających w regionie przekłada się na liczbę studentów pobierających nauki w szkołach wyższych z terenu województwa - w roku akademickim 2010/11 nieco ponad 24 tys., najmniej spośród wszystkich regionów. Lubuskie niekorzystnie wypada także pod względem liczby studentów w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców. Osiągnięty w 2010 r. wynik 261 osób jest najniższym spośród województw, a także o ponad 200 osób niższy od średniej krajowej.

Największym ośrodkiem akademickim województwa jest Zielona Góra z powołanym w 2001 roku Uniwersytetem Zielonogórskim. Uczelnia powstała w wyniku połączenia Wyższej Szkoły Pedagogicznej z Politechniką Zielonogórską. W 2008 roku na 39 kierunkach kształciło się na niej około 17 tys. studentów, a pracowało tam ponad 1 tys. nauczycieli akademickich. Od kilku lat systematycznie co roku zmniejsza się liczba studentów i nauczycieli akademickich na UZ. Na koniec 2011 r. na uczelni studiowała 15,5 tys. studentów, a liczba nauczycieli akademickich nieznacznie przekraczała 900 osób. Ofertę kształcenia pomaturalnego uzupełniają między innymi Państwowe Wyższe Szkoły Zawodowe w Gorzowie Wlkp. i Sulechowie, Lubuska Wyższa Szkoła Zdrowia Publicznego w Zielonej Górze, Zachodnia Wyższa Szkoła Handlu i Finansów Międzynarodowych im. Jana Pawła II w Zielonej Górze, Wyższa Szkoła Biznesu w Gorzowie Wlkp., Łużycka Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Jana Benedykta Solfy w Żarach, Zielonogórsko-Gorzowskie Wyższe Seminarium Duchowne w Paradyżu, a także filie i zamiejscowe ośrodki dydaktyczne uczelni mających siedziby w innych miastach (m.in. Collegium Polonicum w Słubicach, czy też Zamiejscowy Wydział Kultury Fizycznej w Gorzowie Wlkp.). Lubuskie uczelnie w zdecydowanej większości są młodymi instytucjami, które w ostatnich latach przechodziły wzmożony proces inwestycyjny. Unowocześnieniu i rozbudowie uległa posiadana przez nie baza lokalowa, sprzęt i wyposażenie. Jednocześnie poszerzana jest oferta edukacyjna, otwierane są nowe kierunki kształcenia.

---

³⁴ M. Czepczyński i in., *Studium porównawcze polityki gospodarczej, rynku pracy i struktury zatrudnienia Brandenburgii, Berlina i Województwa Lubuskiego*, opracowanie DSC Consulting na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego, Zielona Góra 2011.

Uniwersytet Zielonogórski jest dominującą uczelnią w regionie. W najbardziej prestiżowym Rankingu Szkół Wyższych 2012, przygotowanym przez czasopismo Perspektywy oraz dziennik Rzeczpospolita – Uniwersytet Zielonogórski został sklasyfikowany w stawce 80 „uczelni akademickich” na 58 miejscu. Jednocześnie w grupie 29 „uniwersytetów” zajął 20 miejsce, przy czym tylko dwa publiczne uniwersytety zostały sklasyfikowane na niższych pozycjach, a pozostałe były szkołami prywatnymi. Należy także zauważyć, że we wszystkich 15 pozostałych województwach znajduje się przynajmniej jeden uniwersytet sklasyfikowany na pozycji wyższej niż UZ. Część pozostałych szkół wyższych jest klasyfikowana w mniej prestiżowych kategoriach. Wśród „niepublicznych szkół licencjackich oraz PWSZ” na 20 miejscu (w grupie 72 szkół) znalazła się PWSZ w Gorzowie Wlkp., a na 22 PWSZ w Sulechowie.

Uczelnie regionu oprócz zadań edukacyjnych w coraz większym stopniu wykorzystują swój potencjał naukowy w podnoszeniu rozwoju technologicznego oraz konkurencyjności gospodarki regionu. Jako przykład takiej działalności należy wskazać istniejący na Uniwersytecie Zielonogórskim Punkt Kontaktowy Programów Badawczych UE - jednostkę wspomagającą pozyskiwanie środków z funduszy europejskich na finansowanie projektów badawczych. W tym zakresie zespoły badawcze z UZ włączały się w realizację badań m.in. w ramach Programu Ramowego na rzecz Konkurencyjności i Innowacji czy też 7. Programu Ramowego na lata 2007-2013.

Jednym z podstawowych wskaźników służących do określania poziomu edukacji jest współczynnik skolaryzacji brutto, czyli odsetek osób uczących się w ogólnej liczbie osób z określonego przedziału wiekowego. Wyższa jego wartość oznacza, że większa część populacji z danej grupy wiekowej podejmuje naukę. W zakresie szkół podstawowych w 2010 r. wartość wskaźnika dla województwa lubuskiego sięgnęła 98% i wokół tej wartości oscylowały wyniki notowane w każdym z powiatów (najniższy w powiecie gorzowskim ziemskim - 89,6%). Równie wysoki wynik - 101,3%³⁵ - odnotowano w zakresie gimnazjów, a najniższe wartości cechowały powiaty zielonogórski ziemski (83,5%) i gorzowski ziemski (85,2%).

Prognozowana liczba uczniów szkół podstawowych w województwie lubuskim w wieku szkolnym szacowana jest na poziomie ponad 67 tys. osób w roku 2020, co jest wielkością ok. 15% wyższą od obserwowanej obecnie. W pozostałych grupach wiekowych spodziewany jest natomiast spadek liczby ludności. Liczba osób w wieku gimnazjalnym pod koniec dekady wynosić powinna niecałe 32 tys., tj. 7% mniej niż w roku 2010, a liczba młodzieży w wieku ponadgimnazjalnym w roku 2020 szacowana jest na poziomie 27% niższym od obecnego i wynosić powinna około 29 tys. osób.

3.4 Ochrona zdrowia

Kapitał ludzki diagnozowany jest również wskaźnikami dotyczącymi ochrony zdrowia i opieki społecznej. Powszechnie stosowanym miernikiem jakości opieki zdrowotnej jest współczynnik urodzeń żywych i zgonów niemowląt. W roku 2011 na 1000 osób w województwie lubuskim odnotowano 10,4 urodzeń żywych i 5,6 zgonów niemowląt. W pierwszym przypadku jest to rezultat zbliżony do średniej krajowej, w drugim nieznacznie ją przekracza.

---

³⁵ Wartość przekraczająca 100% oznacza, że istnieją także osoby spoza grupy wiekowej 13-16 lat uczęszczające do gimnazjów.

Wskaźnik liczby zgonów utrzymuje się na stałym poziomie, oscylując w latach 2006-2011 pomiędzy wartościami 9,2 a 9,5 promila. W analizowanym okresie utrzymywał się on nieznacznie poniżej średniej krajowej. Do głównych przyczyn zgonów zaliczały się tzw. choroby cywilizacyjne, wśród których największy odsetek stanowiły dysfunkcje układu krążenia i nowotwory. Do czołowych placówek opieki zdrowotnej województwa lubuskiego zaliczają się szpitale wojewódzkie w Gorzowie Wlkp. i Zielonej Górze oraz jednostki specjalistyczne w Torzymiu (pulmonologiczno-kardiologiczny) i Świebodzinie (ortopedyczno-rehabilitacyjny). Ofertę uzupełniają szpitale powiatowe i placówki niepubliczne, z których cztery tworzą Grupę Nowy Szpital sp. z o.o. Dla utrzymania efektywnego systemu opieki zdrowotnej na obszarze województwa niezbędne jest stałe doposażanie jednostek ochrony zdrowia w nowoczesny sprzęt i aparaturę medyczną nowej generacji oraz utrzymanie i rozwój kadry medycznej.

Podstawowy problem, z którym region musi sobie poradzić to deficyt specjalistycznej kadry medycznej. W województwie lubuskim brakuje specjalistów w poradniach i szpitalach. Obecnie wskaźnik lekarzy podstawowych i specjalistów w Lubuskiem należy do najniższych w Polsce i jest na poziomie 18/10 tys. mieszkańców, gdzie w innych regionach, a w szczególności w tych, w których są uniwersytety medyczne sięga 30/10 tys. mieszkańców. Wskaźnik liczby lekarzy w województwie lubuskim jest niższy od średniej krajowej, która wynosi 24/10 tys. mieszkańców. Najgorsza sytuacja jest w grupie specjalistów z chorób wewnętrznych i medycyny ratunkowej. Dotkliwie brakuje kardiologów, onkologów, psychiatrów, diabetologów i endokrynologów. Przypada ich 7/10 tys. mieszkańców, podczas gdy średnia dla Polski to 10 specjalistów. Do deficytowych specjalizacji dochodzą torakochirurgia, chirurgia naczyniowa i szcękowa, neurologia i gastroenterologia. Brakuje też pediatrów i anestezjologów.

Szansą na rozwiązanie trudnej sytuacji kadrowej byłoby samodzielne kształcenie lekarzy w województwie lubuskim. Mając na względzie bezpieczeństwo zdrowotne mieszkańców województwa lubuskiego oraz jakość udzielanych świadczeń medycznych Samorząd Województwa Lubuskiego podjął działania zmierzające do uruchomienia Wydziału Lekarskiego na Uniwersytecie Zielonogórskim.

Poziom efektywności opieki zdrowotnej w województwie lubuskim obrazuje średni wskaźnik wykorzystania łóżek szpitalnych bez oddziałów podmiotów leczniczych, dla których organem tworzącym jest MON i MSW, który kształtuje się na poziomie 72,9%, a średnia długość pobytu pacjenta na oddziale wynosi 9,3 dnia.

Istotnym problemem w systemie ochrony zdrowia jest brak bazy lotniczego pogotowia ratownictwa medycznego w północnej części województwa. Konieczność utworzenia w Gorzowie Wielkopolskim lub okolicach bazy HEMS jest naturalną konsekwencją umieszczania siatki baz we wszystkich miastach wojewódzkich. Takie wymagania stawia województwu lubuskiemu Lotnicze Pogotowie Ratunkowe, planując swoją bazę w Gorzowie Wlkp., a także *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*.

3.5 Polityka społeczna i jakość życia

Województwo lubuskie cechuje wyższy niż przeciętnie w kraju wskaźnik osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej. W 2010 roku liczba osób ta spadła do około 705 osób na 10 tys. ludności z blisko 880 w roku 2002. Poniżej średniej krajowej wynoszącej 3 435,00 zł kształtowały się w roku 2010 pensje Lubuszan i wynosiły 2 920,43 zł, ale były o 4,2% wyższe niż w roku poprzednim. Lubuskie zajmowało pod tym względem 13 miejsce w Polsce. Pod względem przeciętnych

miesięcznych wydatków na 1 osobę w gospodarstwach domowych w 2010 roku region lubuski z kwotą 973,30 zł zajął znacznie lepszą 8. pozycję w kraju, przy krajowej średniej wynoszącej 991,44 zł.

Poprawa sytuacji na lokalnym rynku pracy w roku 2010 (wzrost przeciętnego zatrudnienia, spadek stopy bezrobocia) w porównaniu z poprzednim rokiem zmniejszyła skalę osób żyjących w ubóstwie. W roku 2010 poniżej ustawowej granicy ubóstwa żyło 4,8 % Lubuszan, wobec 6,2% osób w roku poprzednim. Jeżeli chodzi o relatywną granicę ubóstwa, określającą odsetek osób żyjących w gospodarstwach domowych, których wydatki były niższe niż połowa średnich miesięcznych wydatków ogółu gospodarstw domowych, to nastąpił wzrost o 1,4% w 2010 roku do poziomu 15,2% wobec 17,1% w kraju.

Jednoznaczne określenie warunków życia danej zbiorowości jest niemożliwe z wielu względów, do których zalicza się m.in. brak jasno określonych kryteriów dokonywania ocen, czy dużą rozbieżność w postrzeganiu danej sytuacji wynikającą z subiektywnego postrzegania świata przez osoby obejmowane badaniami. Według raportu prof. Czapińskiego z 2011 roku, województwo lubuskie, biorąc pod uwagę syntetyczny wskaźnik jakości życia (składający się z takich wymiarów jak: kapitał społeczny, dobrostan psychiczny, fizyczny, społeczny, materialny, poziom cywilizacyjny, stres życiowy i patologie), zajmuje 15 miejsce w kraju (w 2009 roku - 16 miejsce)³⁶.

W subiektywnej ocenie sytuacji materialnej mieszkańców województwa lubuskiego tylko nieznacznie więcej gospodarstw domowych ocenia swoją sytuację materialną jako raczej złą i złą (27,5%) wobec oceny bardzo dobrej i raczej dobrej (25,6%), przy czym prawie połowa (47%) gospodarstw wskazała na przeciętną. Konkludując, poziom życia Lubuszan w 2010 roku jest zbliżony do średniej krajowej. Co więcej, niektóre mierniki warunków życia (np. liczba samochodów osobowych na 1 tys. mieszkańców) lokowały województwo na czołowej pozycji w rankingu województw Polski zachodniej (Tabela 1).

Tabela 1: Warunki życia – Lubuskie na tle kraju i województw Polski zachodniej w 2010 r.³⁷

Lp.	Wyszczególnienie	Lubuskie	Dolnośląskie	Wielkopolskie	Zachodniopomorskie	Polska
1.	Ludność ogółem w tys.	1011	2877,8	3419,4	1693,1	38200
2.	Bezrobotni zarejestrowani ogółem w tys.	59,2	150,3	135,2	110	1954,7
	z liczby ogółem w wieku (w %):					
	do 24 lat	20,1	18	25,3	18,8	21,9
	50 lat i więcej	23,4	27,2	19	25,1	21,6
3.	Stopa bezrobocia rejestrowanego (w %)	15,5	13,1	9,2	17,8	12,4
4.	Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto (w zł)	2755,4	3211,8	2947,3	2885,5	3224,1
5.	Wskaźnik zagrożenia ubóstwem (%):					
	minimum egzystencji	4	5,2	6,6	5,1	5,7
	relatywna granica ubóstwa	15,2	16,1	18,4	17,2	17,1
	ustawowa granica ubóstwa	4,8	6,7	8,2	7,3	7,3

³⁶ Raport *Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków*, J. Czapiński, T. Panek, Warszawa 2011

³⁷ *Warunki życia ludności w województwie lubuskim w 2010r.*, GUS Zielona Góra, s.13

6.	Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych (w %)	76,1	67,8	73,3	70,7	67,9
7.	Zasoby mieszkaniowe na 1000 ludności	346,7	370,4	322,1	356,8	351,4
8.	Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego w wieku 3-5 lat w % ludności odpowiadającej tej grupie wieku:					
	ogółem	65,6	65,3	69,5	61,8	64,6
	na wsi	42,7	38,8	47,8	30,1	43,1
9.	Wypożyczenia księgozbioru z bibliotek publicznych na 1000 ludności	3314	3440	3269	2867	3140
10.	Widzowie i słuchacze w teatrach i instytucjach muzycznych na 1000 ludności	357	336	248	234	302
11.	Abonenci na 1000 ludności:					
	radiowi	207	203	199	195	182
	telewizyjni	201	195	192	190	176
12.	Liczba ludności na 1 łóżko w szpitalach ogólnych	241	204	219	217	211
13.	Liczba ludności na 1 podmiot ambulatoryjnej opieki zdrowotnej	1470	1514	1493	1442	1623
14.	Samochody osobowe zarejestrowane na 1000 ludności	464,6	455	510,5	419,7	451,3
15.	Wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych (rok poprzedni = 100)	102,8	102,9	102,8	102,7	102,6

4. Kapitał społeczny

4.1 Partycypacja społeczna

Utrzymanie aktywnego, demokratycznego społeczeństwa obywatelskiego oraz rozwój zrównoważony kraju są uzależnione od budowy trzeciego sektora, który w odniesieniu do kapitału społecznego wymaga zaistnienia co najmniej wzajemnego zaufania ludzi i ich zaangażowania społecznego.

Jednym z podstawowych kryteriów aktywności społecznej obywateli jest liczba organizacji pozarządowych działających na danym obszarze. W województwie lubuskim zarejestrowane były w 2010 r. 172 fundacje (tj. 1,4% fundacji w Polsce) oraz 2 643 stowarzyszenia i organizacje społeczne (tj. 2,9% stowarzyszeń i organizacji krajowych), co w skali Polski pozycjonuje województwo pod względem liczebności na przedostatniej pozycji, jedynie przed województwem opolskim. Trzeba jednak zauważyć, że udział stowarzyszeń w Lubuskiem przewyższa odsetek mieszkańców województwa w liczbie ludności kraju, który wynosi 2,6%.

Natomiast jeśli chodzi o wskaźnik fundacji i stowarzyszeń w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, to województwo lubuskie osiąga rezultat 23,3 w 2010 roku, co jest wynikiem średnim dla kraju, i najlepszym w przypadku tego wskaźnika liczonego dla obszarów wiejskich (18,7)³⁸. Powyższe dane nie uwzględniają jednak nie zinstytucjonalizowanych form aktywności społecznej, takich jak grupy samopomocy, wsparcia, czy chociażby nieoficjalne stowarzyszenia i koła zainteresowań.

³⁸ *Aktywność obywatelska w organizacjach pozarządowych* – wyniki badań Stowarzyszenia Klon/Jawor, [w:] materiały konferencyjne w ramach Forum Debaty Publicznej przy Prezydencie RP, 24 marca 2011 r.

W latach 2005-2010 nastąpił znaczący przyrost liczebności zarówno fundacji (o 50%), jak i stowarzyszeń i organizacji społecznych (o 32%). Najwięcej fundacji i stowarzyszeń było zarejestrowanych w Zielonej Górze i Gorzowie Wlkp. (odpowiednio 18% i 13,3% ogólnej ich liczby w województwie). Spośród powiatów wyróżniają się: powiaty zielonogórski i żarski, natomiast najmniej wpisanych w rejestrze REGON omawianych jednostek mają powiaty sulęciński i wschowski. W województwie zarejestrowane są 262 organizacje pożytku publicznego, tj. 3,1% ich krajowej liczby (stan na 2010 r.). W sąsiedztwie regionu podobny udział ma województwo zachodniopomorskie (3,3%), natomiast znacznie więcej tych organizacji jest w województwie dolnośląskim (12,4%) i wielkopolskim (6,8%). Liczba organizacji, stowarzyszeń, fundacji w Lubuskim ciągle wzrasta. Jest to sygnał dla samorządu, że mieszkańcy naszego regionu chcą działać i potrafią się zrzeczać, by skutecznie osiągać zamierzone cele.

Za podstawę sprawnego funkcjonowania demokracji, a także miernik zaawansowania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, uważane jest uczestnictwo w wyborach. Jeśli wziąć pod uwagę ogólnokrajowe wybory poczynając od roku 2005 (wybory prezydenckie, do Sejmu i Senatu RP), województwo lubuskie nie odznacza się szczególnym poziomem partycypacji społecznej. Frekwencja w województwie³⁹ kształtowała się zazwyczaj na poziomie 45-50%, za wyjątkiem wyborów do Sejmu i Senatu RP w 2005 r. (35,44%) oraz wyborów do Parlamentu Europejskiego (19,75%). Bariery 50% udało się przekroczyć raz, podczas wyborów do Sejmu i Senatu RP w 2007 r. (50,35%). Podkreślić należy, że frekwencja w Lubuskim nie przekroczyła średniej dla kraju, w każdym przypadku będąc od niej niższa o kilka pkt proc.

4.2 Srebrna gospodarka

Najbardziej dynamiczne zmiany w strukturze społecznej w województwie lubuskim dotyczą gwałtownie zwiększającej się grupy osób starszych, w wieku powyżej 65 lat. Do 2020 r., w porównaniu z rokiem 2010 - liczebność tej grupy zwiększy się w regionie o ponad 50% - ze 119 tys. do 180 tys. osób. Oznacza to, że osoby w wieku po 65 r. życia, najczęściej emeryci, coraz bardziej znaczącą grupą konsumentów w regionie. „Srebrna ekonomia” (ang. *silver economy*) – jak określa się coraz częściej sektor rynku nastawiony na obsługę osób starszych ma pewien potencjał działania na rozwój gospodarki. Już obecnie coraz więcej dóbr i usług przygotowywanych jest z myślą o osobach starszych. W dłuższej perspektywie należy się jednak spodziewać, że *silver economy*, z uwagi na rosnącą grupę osób w podeszłym wieku, będzie wymagała coraz większych transferów socjalnych (emerytury, koszty służby zdrowia i in.), stając się raczej obciążeniem dla gospodarki, szczególnie w obliczu niskiego przyrostu naturalnego nie umożliwiającego nawet prostej zastępowalności pokoleń.

4.3 Kultura i sport

Według danych z 2010 roku na obszarze województwa działało 15 muzeów (tylko o 2 więcej w porównaniu z notującym najniższy w kraju wynik województwem opolskim), 11 kin, 258 bibliotek, 2 teatry i 1 filharmonia⁴⁰. Dużym atutem województwa są branżowe cykliczne imprezy kulturalne, przyciągające widzów z całego kraju i z zagranicy. Zaliczają się do nich między innymi: Lubuskie Lato Filmowe w Łagowie, Przystanek Woodstock w Kostrzynie nad Odrą, Noc Nenufarów w gminie Lubrza,

³⁹ Opracowano na podstawie danych statystycznych zawartych na stronach Państwowej Komisji Wyborczej, www.pkw.gov.pl

⁴⁰ w 2011 r. w Gorzowie Wlkp. miało miejsce otwarcie drugiej filharmonii w regionie (Centrum Edukacji Artystycznej – Filharmonia Gorzowska).

Międzynarodowe Spotkania Zespołów Cygańskich ROMANE DYVESA w Gorzowie Wlkp., Festiwal Piosenki Rosyjskiej i Festiwal Kabaretowy w Zielonej Górze (nazywanej z racji liczby powstałych w niej kabaretów Zagłębem Kabaretowym), czy Wielka Ucieczka w Żaganii.

Dostęp do placówek kultury obrazuje szereg wskaźników. W zakresie czytelnictwa warto poddać analizie liczbę ludności przypadającej na jedną placówkę biblioteczną. Wynika z niego, że województwo lubuskie ze średnią 2,8 tys. osób osiąga lepszy wynik niż średnia krajowa (3,9 tys.), natomiast w ujęciu lokalnym najłatwiejszy dostęp do zasobów bibliotecznych mają mieszkańcy powiatu strzelecko-drezdeneckiego (1,7 tys.) i międzyrzeckiego (1,8 tys.).

Placówki teatralne funkcjonują jedynie w Gorzowie Wlkp. i Zielonej Górze. W 2010 r. cieszyły się one porównywalnym powodzeniem (ok. 50 tys. widzów w skali roku). Dwa lubuskie teatry stanowią 2,35% wszystkich placówek tego typu w kraju. Lepiej przedstawia się dostęp mieszkańców województwa do kin. W 2010 r. w całym regionie na jedno miejsce w kinach stałych przypadało 237,1 osób. Instytucje takie funkcjonowały w siedmiu powiatach, w tym w Gorzowie Wlkp. i Zielonej Górze. Tam też liczba mieszkańców przypadających na jedno miejsce była najniższa. Ponadto należy podkreślić, że oba największe miasta regionu posiadają swoje filharmonie, a otwarte w 2011 roku Centrum Edukacji Artystycznej - Filharmonia Gorzowska, jest jedną z najnowocześniejszych tego typu placówek w Polsce.

Na wysokim poziomie krajowym i międzynarodowym rozwinęło się wiele dyscyplin sportowych, a szczególnie wioślarstwo, kajakarstwo, pływanie, zapasy, żużel, z gier zespołowych - koszykówka kobiet i mężczyzn. W tych i kilku innych (między innymi akrobatyka, kolarstwo przełajowe, lekka atletyka, piłka nożna, strzelectwo sportowe, saneczkarstwo, tenis stołowy) funkcjonują sprawdzone systemy szkolenia sportowego. Utrzymany został proporcjonalnie wysoki poziom lubuskiego sportu dzieci i młodzieży oraz osób niepełnosprawnych. Wzrasta zainteresowanie rekreacją, w szczególności nordic walking oraz ścieżkami rowerowymi. Zbyt mała populacja dzieci i młodzieży w sposób systematyczny uprawia sport w zorganizowanych formach.

W ostatnich kilku latach znacząco poprawiła się infrastruktura sportowa regionu (m.in. stadiony żużlowe, hale sportowo-rekreacyjne, boiska, lodowiska, baseny, place rekreacyjno-sportowe). Ważną rolę dla sportu lubuskiego odgrywa Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu Zamiejscowy Wydział Kultury Fizycznej w Gorzowie Wlkp. oraz akademickie kluby sportowe. Od 2009 roku skutecznie realizowany jest program modernizacji i rozbudowy Wojewódzkiego Ośrodka Sportu i Rekreacji w Drzonkowie.

4.4 Sprawność instytucjonalna

Potencjał strategiczny administracji samorządowej

Znacząca większość jednostek samorządu terytorialnego w województwie lubuskim (87,5%) posiada własną strategię rozwoju⁴¹. Pod tym względem województwo lubuskie plasuje się na 9. miejscu wśród wszystkich regionów w Polsce ze średnią nieco wyższą niż średnia krajowa wynosząca 87%. Sytuację w tym zakresie należy uznać za zadowalającą. Jednak ilość dokumentów nie zawsze przeradza się w ich jakość. W wielu dokumentach wyraźnie widoczne są trudności związane z wyznaczeniem celów

⁴¹ *Zdiagnozowanie potencjału administracji samorządowej, ocena potrzeb szkoleniowych kadr urzędów administracji samorządowej oraz przygotowanie profili kompetencyjnych kadr urzędów administracji samorządowej*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 2009.

strategicznych. Dokumenty konstruowane są w ujęciu sektorowym, co utrudnia zintegrowane zarządzanie zrównoważonym rozwojem. Ocena strategii pod kątem realizacji zakładanych celów prowadzi 85,7% lubuskich JST (15. miejsce w kraju), przy czym często ta ocena nie jest oparta na sformalizowanych procedurach i wskaźnikach.

Biorąc pod uwagę instrumenty pozwalające na realną ocenę możliwości finansowania zaplanowanych przedsięwzięć: wieloletni plan inwestycyjny oraz wieloletni plan finansowy, odsetek JST w Lubuskim posiadających wskazane narzędzia wynosi odpowiednio 90,6% (13 miejsce w kraju, przy średniej – 93,1%) oraz 43,8% (8 miejsce w kraju, przy średniej – 40,3%).

Pozyskiwanie środków zewnętrznych

Pierwszy etap absorpcji środków zewnętrznych przez województwo lubuskie wiązał się jeszcze z pomocą przedakcesyjną. W jej ramach województwo lubuskie korzystało z trzech programów: Phare CBC, ISPA i SAPARD. W ramach pierwszego z nich do Lubuskiego spłynęło aż 250 mln €, które zostały wykorzystane przede wszystkim na inwestycje związane z rozwojem infrastruktury transportowej, infrastruktury przejść granicznych oraz ochronę środowiska. Te trzy zakresy tematyczne pochłonęły ponad 90% całości środków pochodzących z Phare. Także na rozwoju sieci transportowej i ochronie środowiska skupiał się program ISPA, wspierający duże, kilkumilionowe projekty z tego zakresu. Uzyskane dofinansowanie pozwoliło m.in. na modernizację odcinka magistrali kolejowej z Rzepina do granicy państwa. Środki z SAPARD posłużyły natomiast do wsparcia rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich. W jego ramach zrealizowano 417 wniosków na kwotę ponad 112 milionów zł. W odniesieniu do liczby mieszkańców było to nieznacznie mniej niż średnio w kraju.

W latach 2004-2006 Polska, już jako pełnoprawny członek Unii Europejskiej, mogła korzystać z dostępnych funduszy strukturalnych, w ramach których finansowane były poszczególne programy, w tym sektorowe programy operacyjne (m.in. SPO Rozwój Zasobów Ludzkich, SPO Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw, SPO Transport) oraz Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego. W tym ostatnim Lubuskiemu przypadło blisko 3% ogólnej puli przekazanej dla Polski, czyli ponad 82,5 mln €. Środki te przeznaczone zostały na szereg inwestycji, przede wszystkim w zakresie infrastruktury transportowej, komunalnej, a także procesów rewitalizacyjnych, wzrostu przedsiębiorczości i podnoszenia jakości kapitału ludzkiego.

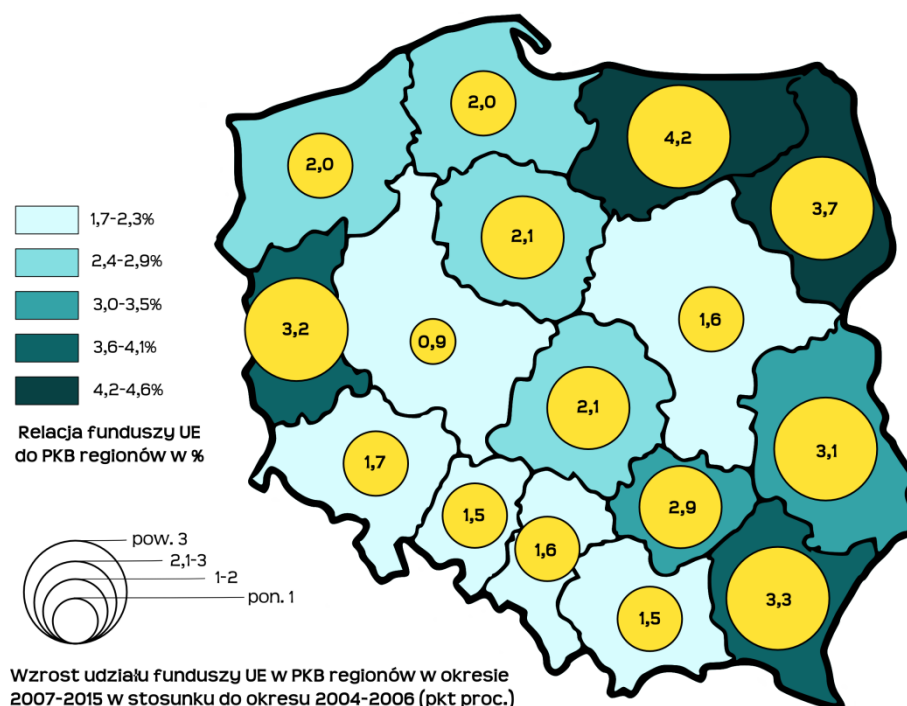
Kolejny okres programowania (2007-2013) oznacza dla beneficjentów z terenu województwa lubuskiego możliwość korzystania ze środków unijnych za pośrednictwem programu regionalnego (Lubuski Regionalny Program Operacyjny), krajowych programów operacyjnych - PO Kapitał Ludzki (w tym komponent regionalny), PO Innowacyjna Gospodarka, PO Infrastruktura i Środowisko oraz Europejskiej Współpracy Terytorialnej: Polska (województwo lubuskie) - Brandenburgia i Polska (województwo lubuskie, województwo dolnośląskie) - Saksonia. W ramach LRPO do regionu ma trafić ponad 439 mln €, natomiast kwota wpływów z programów krajowych nie jest jeszcze ostatecznie ustalona, gdyż zależy ona m.in. od liczby złożonych wniosków, nie tylko z terenu województwa lubuskiego, ale także spośród pozostałych regionów. Pewnym jest natomiast, że bieżący okres programowania będzie rekordowy pod względem wysokości środków finansowych dostępnych dla województwa lubuskiego. Szacuje się, że środki, które z pewnością trafią do regionu (po uwzględnieniu LRPO oraz komponentów regionalnych programów krajowych), przekroczą kwotę 660 mln €. Dodatkowo województwo lubuskie zostało wyróżnione pod względem sprawności wdrażania Regionalnych Programów Operacyjnych.

Świadczy o tym druga pozycja regionu w rankingu krajowym (tuż za woj. opolskim), co zapewniło mu dodatkowe 50 mln € (blisko 12% alokacji RPO) z Krajowej Rezerwy Wykonania.

Lubuskie wyróżnia się także pod względem wzrostu udziału funduszy UE pomocowych w PKB w aktualnym okresie programowania (4,3%) w stosunku do poprzedniego (1,1%). Oznacza to przyrost o 3,2 pkt proc., co jest jednym z wyższych wzrostów wskaźnika PKB w kraju.

Rysunek 17: Relacja funduszy pomocowych (wkład unijny i krajowy) do PKB regionów w latach 2004-2015

Źródło: Opracowanie własne FRDL MISTiA na podstawie wycieczek Ministerstwa Rozwoju Regionalnego i IBNGR, Prevision. Por. Polska 2011. Gospodarka - Społeczeństwo - Regiony, s. 26

Warto zwrócić uwagę na znaczący wzrost środków unijnych w budżecie województwa lubuskiego. Wydatki ogólne poniesione przez Lubuskie w 2005 r. wynosiły 240,1 mln zł, z czego 25 mln zł (10,4%) pochodziło ze środków UE, a w 2009 r. ogólne wydatki opiewały na kwotę 777,3 mln zł, z czego w kwocie 441,2 mln zł (56,76%) zostały sfinansowane ze środków UE⁴².

Krajowa współpraca ponadregionalna

Modelowym przykładem współpracy ponadregionalnej z udziałem województwa lubuskiego są działania podejmowane od 2010 r. wraz z sąsiednimi regionami w celu rozwoju Polski zachodniej. W opinii władz regionalnych problemy Polski zachodniej nie są w pełni dostrzegane przez władze centralne. Ponadto w polityce rozwoju regionalnego panuje nie do końca słuszne i mające odzwierciedlenie w rzeczywistości przekonanie, że sąsiedztwo lepiej rozwiniętych landów niemieckich stanowić będzie prosty bodziec do dynamicznego rozwoju zachodnich województw. Taki wymiar polityki regionalnej prowadzi do sytuacji niekorzystnych, jaką jest na przykład znacznie gorsza dostępność transportowa z zachodnich województw kraju do Warszawy w porównaniu z możliwościami dojazdu do Berlina.

⁴² Średniookresowa ocena oddziaływania Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego na rozwój Województwa Lubuskiego Raport Końcowy, Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej, Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji, Kraków 2011.

Szereg problemów gospodarczych i społecznych, związanych w dużej mierze z uwarunkowaniami historycznymi (np. likwidacja Państwowych Gospodarstw Rolnych), wymusza w opinii władz samorządowych potrzebę wspólnego, zintegrowanego i kompleksowego podejścia do problematyki kształtowania rozwoju regionalnego w tej części kraju.

Odpowiedzią na zapotrzebowania i aspiracje rozwojowe regionów Polski zachodniej jest dokument *Założenia Strategii Rozwoju Polski Zachodniej*. Został on opracowany przez reprezentantów z pięciu województw: dolnośląskiego, lubuskiego, opolskiego, wielkopolskiego i zachodniopomorskiego oraz ekspertów i na początku 2012 roku przekazany Ministrowi Rozwoju Regionalnego. Założenia Strategii określają przede wszystkim priorytetowe obszary współpracy, które dotyczą rozwoju infrastruktury transportowej (w ujęciu międzyregionalnym, jak i wewnątrzregionalnym), współpracy badawczej i naukowej, bezpieczeństwa energetycznego, zabezpieczenia przeciwpowodziowego, podniesienia atrakcyjności turystycznej oraz trwałego i zrównoważonego rozwoju ośrodków miejskich.

Współpraca międzynarodowa

Współpraca zagraniczna prowadzona przez województwo lubuskie opiera się na założeniach przyjętych przez Sejmik Województwa Lubuskiego w 1999 r., zaktualizowanych w 2010 r. W dokumencie o nazwie *Priorytety Współpracy Zagranicznej* ustalono trzy nadrzędne cele współpracy z zagranicą, koncentrujące się na kwestiach gospodarczych i społecznych. W związku z przygranicznym położeniem regionu, jego głównymi partnerami są sąsiednie landy niemieckie: Brandenburgia i Saksonia. W ramach współpracy pomiędzy tymi regionami realizowanych jest wiele wspólnych przedsięwzięć w zakresie zacieśniania kontaktów gospodarczych, ochrony środowiska, modernizowania infrastruktury, polityki kulturalnej i społecznej itp. Na szczególną uwagę zasługuje stopień wykorzystania funduszy strukturalnych przy inicjatywach transgranicznych. W okresie programowania 2007-2013 realizowane są programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej Polska (województwo lubuskie) - Brandenburgia i Polska (województwo lubuskie, województwo dolnośląskie) - Saksonia.

Istotną rolę w kształtowaniu współpracy transgranicznej odgrywają Euroregiony: Sprewa-Nysa-Bóbr oraz Pro Europa Viadrina. Na terenie Lubuskiego funkcjonują one od 1993 roku, a ich efektem jest wytworzenie silnej sieci kontaktów. W ramach Euroregionów zrealizowano szereg projektów przyczyniających się do rozwoju regionalnego i lokalnego. Współpraca polsko-niemiecka odbywa się także w ramach inicjatywy „Partnerstwo Odry”, poprzez koordynację wyzwań regionalnych polityk w obszarach gospodarki, transportu, energetyki i turystyki, a także poprzez podejmowanie działań w Komitecie ds. Współpracy Międzyregionalnej, będącego elementem Polsko-Niemieckiej Komisji Międzyrządowej ds. Współpracy Regionalnej i Przygranicznej. Komitet realizuje zadania w zakresie debaty i konsultacji planowanych polityk regionalnych i lokalnych, pozwalając koordynować działania na szczeblu międzynarodowym.

Kontakty partnerskie województwa lubuskiego nie ograniczają się tylko do Niemiec. Współpraca regionu prowadzona jest z włoską Abruzją i francuskim Departamentem Lot. Koncentruje się ona m.in. na wymianie doświadczeń w zakresie polityki regionalnej oraz wymianie międzynarodowej kształcącej się młodzieży. Od kilku lat intensywnie rozwijany jest także środkowy i wschodni kierunek współpracy zagranicznej. Formalne kontakty nawiązane zostały m.in. z regionami w Rosji, Białorusi, Słowacji, Mołdawii oraz na Ukrainie. Geograficznie najdalej usytuowanym regionem, który współpracuje z województwem lubuskim jest chińska prowincja Hainan.

II. ANALIZA SWOT

Podstawą opracowania analizy SWOT dla województwa lubuskiego były sesje warsztatowe, których podstawowym celem było zidentyfikowanie potrzeb rozwojowych poszczególnych powiatów województwa w kontekście rozwoju całego regionu. Przeprowadzono 12 warsztatów (w każdym powiecie woj. lubuskiego jeden warsztat, z założeniem realizacji wspólnych warsztatów dla powiatów gorzowskiego ziemskiego i Gorzowa Wlkp. - miasta na prawach powiatu oraz powiatów zielonogórskiego ziemskiego i Zielonej Góry - miasta na prawach powiatu), w których uczestniczyli przedstawiciele społeczności poszczególnych subregionów województwa lubuskiego. Identyfikowali oni silne i słabe strony własnych jednostek, a także szanse i zagrożenia zewnętrzne. Tak pozyskany materiał poddany został dalszemu opracowaniu podczas spotkań Zespołu ds. Aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego. Efekt prac stanowi zamieszczone poniżej zestawienie silnych i słabych stron regionu, a także możliwych szans i zagrożeń.

1. Silne i słabe strony

Silne strony	Słabe strony
Położenie geograficzne i system osadniczy	
<ul style="list-style-type: none"> • Korzystne położenie geograficzne w Europie Środkowej - przy granicy polsko-niemieckiej; • Położenie na skrzyżowaniu tranzytowych szlaków komunikacyjnych o znaczeniu międzynarodowym, na osiach północ-południe i wschód-zachód; • Policentryczna sieć osadnicza. 	<ul style="list-style-type: none"> • Peryferyjne położenie województwa w stosunku do Warszawy; • Mała liczba ludności i niska gęstość zaludnienia; • Niedostatecznie rozwinięte funkcje metropolitalne Gorzowa Wlkp. i Zielonej Góry; • Niedostateczna współpraca pomiędzy dwoma ośrodkami wojewódzkimi regionu.
Gospodarka regionalna	
<ul style="list-style-type: none"> • Powiązania eksportowe lubuskich przedsiębiorstw i korzystny w długim okresie czasowym bilans handlowy województwa; • Aktywnie działające strefy przemysłowe (Kostrzyńsko-Słubicka Specjalna Strefa Ekonomiczna, strefy aktywności gospodarczej, parki przemysłowe i naukowo-technologiczne); • Dobrze funkcjonujący system obsługi inwestorów w niektórych powiatach - szczególnie tych, gdzie strefy aktywności gospodarczej są w znacznym stopniu zagospodarowane; • Wyraźnie zarysowana w części powiatów specjalizacja w niektórych branżach przemysłowych i gospodarczych - m.in. pozyskiwanie oraz obróbka drewna, przemysł papierniczy i metalowy, branża informatyczna, przemysł rolno-spożywczy, motoryzacja; • Zainteresowanie ze strony inwestorów obszarami inwestycyjnymi w województwie; • Aktywność i skuteczność w pozyskiwaniu środków zewnętrznych; • Niższe w porównaniu do województw sąsiednich koszty pracy. 	<ul style="list-style-type: none"> • Problem z zagospodarowaniem niektórych stref aktywności gospodarczej - niedostosowanie ofert do wymagań inwestorów - np. brak uzbrojenia terenów inwestycyjnych, słaba dostępność komunikacyjna, problem z pozyskaniem wykwalifikowanych pracowników; • Niewystarczający zakres systemu promocji gospodarczej i inwestycyjnej, brak kompletnej, regionalnej oferty inwestycyjnej; • Niewystarczająco rozwinięta sieć instytucji otoczenia biznesu • Brak pokrycia aktualnymi, miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego znacznej części obszarów województwa - poważne utrudnienie w planowaniu i zarządzaniu inwestycjami; • Niski poziom nakładów na firmy innowacyjne i w sektorze B+R; • Niska podaż e-usług publicznych stymulujących rozwój społeczeństwa informacyjnego; • Znaczne dysproporcje w stopniu organizacji produkcji rolnej i przetwórstwa rolno-spożywczego.

Infrastruktura komunikacyjna	
<ul style="list-style-type: none"> • Dobra i stale poprawiająca się dostępność komunikacyjna regionu - autostrady, drogi ekspresowe (autostrada A2, A18 i droga ekspresowa S3 zaliczane do sieci TEN-T); • Dobra dostępność kolejowa regionu, w tym przebieg linii kolejowych o znaczeniu międzynarodowym wraz z planami ich rozbudowy i modernizacji; • Dostęp do portów lotniczych - niewielka odległość od międzynarodowych portów lotniczych (Berlin, Poznań, Wrocław, Szczecin) oraz infrastruktura lotniska w Babimoście; • Zadawalająca gęstość dróg na terenie większości powiatów; • Potencjał transportowy rzek przepływających przez województwo (Odra a także Warta i Noteć); • Dostęp do projektowanej, międzynarodowej drogi wodnej E70. 	<ul style="list-style-type: none"> • Niezadawalający stan techniczny dużej części dróg wszystkich kategorii; • Brak przepraw mostowych w ważnych ciągach komunikacyjnych województwa; • Brak odpowiedniego skomunikowania dróg lokalnych z ciągami ekspresowymi i autostradowymi; • Zdegradowana infrastruktura kolejowa (tory, dworce kolejowe), brak elektryfikacji niektórych linii (np. Kostrzyn n/O – Krzyż); • Zdegradowana i nieczynna infrastruktura służąca do transportu wodnego (porty, przystanie, tory wodne); • Niezadawalająca jakość i częstość połączeń komunikacji publicznej, w szczególności obszarów wiejskich z większymi miastami; • Nieodpowiadający potrzebom stan połączeń drogowych i kolejowych z lotniskiem w Babimoście; • Niewystarczająca ilość połączeń transgranicznych z Niemcami; • Problemy z zapewnieniem regularnych połączeń lotniczych; • Utrudniony dostęp do szerokopasmowego Internetu, w szczególności na obszarach wiejskich.
Infrastruktura energetyki i ochrony środowiska	
<ul style="list-style-type: none"> • Produkcja energii elektrycznej w skojarzeniu z wytwarzaniem ciepła w nowoczesnych źródłach wytwórczych wykorzystujących lokalne zasoby gazu ziemnego; • Dobrze wykorzystany potencjał energetyki wodnej; • Istniejący potencjał energii ze źródeł odnawialnych; • Rozwiązana gospodarka ściekowa w większości miast. 	<ul style="list-style-type: none"> • Słaby rozwój sieci najwyższych napięć oraz zły stan elektroenergetycznej sieci dystrybucyjnej; • Niewystarczająco rozbudowana sieć gazownicza i występujące braki przepustowości gazociągów; • Niezadawalający stan techniczny sieci ciepłowniczych i węglowych źródeł wytwórczych oraz znaczny udział „niskiej emisji”; • nierozwiązana kompleksowo gospodarka wodno - ściekowa; • Niezadawalający stan urządzeń melioracyjnych i przeciwpowodziowych.
Walory przyrodnicze, turystyka, rekreacja i dziedzictwo kulturowe	
<ul style="list-style-type: none"> • Unikatowe, cenne walory przyrodnicze województwa: <ul style="list-style-type: none"> ✓ wysoki wskaźnik lesistości; ✓ duża liczba jezior; ✓ duży odsetek obszarów chronionych; ✓ unikatowe na skalę europejską osobliwości przyrodnicze; • Obszary atrakcyjne dla nowego osadnictwa, sprzyjające budowaniu oferty dla mieszkańców z dużych aglomeracji miejskich; • Czyste, w małym stopniu przekształcone środowisko naturalne na przeważającej części województwa; • Poprawa stanu środowiska naturalnego obserwowana w ciągu ostatnich lat; • Zasoby bogactw naturalnych i związane z nim możliwości rozwoju różnych branż; 	<ul style="list-style-type: none"> • Niezagospodarowanie bądź niedostępność części posiadanych przez województwo zasobów przyrodniczych - brak pomysłu na wykorzystanie oraz brak spójnej oferty regionalnej wykorzystującej walory przyrodnicze; • Okresowo występujące zanieczyszczenia niektórych jezior, szczególnie uciążliwe na terenach atrakcyjnych turystycznie; • Niezadawalający stan ilościowy i jakościowy posiadanej bazy turystycznej - miejsca noclegowe, szlaki turystyczne, infrastruktura towarzysząca; • Brak spójnej, regionalnej oferty turystycznej, zunifikowanych materiałów wydawniczych oraz koordynacji działań promocyjnych; • Słabo zaakcentowana współpraca pomiędzy

<ul style="list-style-type: none"> • Duża atrakcyjność turystyczna walorów przyrodniczych; • Jeziora i rzeki jako potencjał turystyczny województwa; • Doskonałe warunki do rozwoju turystyki aktywnej i rekreacji; • Bogate, różnorodne zasoby dziedzictwa kulturowego; • Unikatowość na skalę krajową i międzynarodową niektórych walorów województwa, np.: Międzyrzecki Rejon Umocniony, Park Mużakowski, Park Narodowy „Ujście Warty”, tradycje winiarskie. 	<p>podmiotami działającymi w obszarze turystyki; (samorządy, LOTUR, PTTK i inne);</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zły stan techniczny większości zabytków architektury, konieczność pilnych, kosztownych remontów; • Zróżnicowany stopień dostępności mieszkańców województwa do oferty turystycznej i kulturalnej; • Niewystarczające wsparcie dla indywidualnych inicjatyw tak społecznych, jak i komercyjnych w turystyce.
Kapitał ludzki, społeczny i spójność społeczna	
<ul style="list-style-type: none"> • Korzystna struktura demograficzna oraz umiarkowanie korzystne trendy demograficzne; • Dobrze rozwinięta sieć szkół na terenie województwa oraz dostęp do uczelni wyższych (w regionie oraz regionach sąsiednich); • Szeroka oferta edukacyjna proponowana przez placówki z terenu województwa, wpływająca na wzrost atrakcyjności województwa; • Wysoki poziom świadczenia usług medycznych w większości placówek opieki zdrowotnej na terenie województwa; • Dobrze rozwinięta sieć szpitali; • Duża aktywność organizacji pozarządowych na terenie województwa i dynamicznie rozwijający się sektor ekonomii społecznej; • Wysoka przedsiębiorczość i zaradność ekonomiczna mieszkańców regionu; • Relatywnie wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego w większości powiatów (z wyjątkiem zagrożeń powodziowych). 	<ul style="list-style-type: none"> • Wysokie bezrobocie w większości powiatów i niekorzystna struktura - bezrobocie długotrwałe i dziedziczone, w tym na obszarach byłych PGR; • Migracja młodych, wykształconych ludzi do większych ośrodków aglomeracyjnych w Polsce (np. Poznań, Wrocław) i za granicę; • Niska mobilność pracowników; • Niedostateczne działania w zakresie doradztwa zawodowego wśród uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych, a także wśród ich rodziców; • Słaba współpraca przedsiębiorstw ze szkołami (szczególnie o profilu zawodowym) w celu dostosowywania kierunków kształcenia do potrzeb gospodarki regionalnej; • Niskie zatrudnienie w sektorze B+R; • Braki infrastrukturalne kształcenia zawodowego • Niskie zainteresowanie wykształceniem technicznym i zawodowym wśród młodzieży; • Ograniczona dostępność do żłobków i przedszkoli; • Utrudniony dostęp do ambulatoryjnej opieki zdrowotnej i specjalistycznych usług medycznych m.in. na skutek niedoboru lekarzy • Brak Bazy Lotniczego Pogotowia Ratunkowego w północnej części województwa;

2. Szanse i zagrożenia

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Ułatwiona z racji położenia współpraca międzynarodowa z partnerami niemieckimi i z innych krajów Europy Zachodniej; • Położenie w niedużej odległości od ośrodków metropolitalnych - pomiędzy aglomeracją poznańską, wrocławską, szczecińską i berlińską, a także Dreznem; • Poprawa zewnętrznej dostępności komunikacyjnej regionu za sprawą planowanej centralnie budowy nowych dróg - m.in. autostrady A2 i A18, drogi szybkiego ruchu S3 i budowy obwodnic oraz modernizacji linii kolejowych; • Utworzenie Środkowoeuropejskiego Korytarza Transportowego (CETC); 	<ul style="list-style-type: none"> • Nieostrzeżenie znaczenia i skali problemów województwa lubuskiego i całego pogranicza zachodniego przez krajowe ośrodki decyzyjne; • Postępująca degradacja linii kolejowych i szlaków wodnych; • Niezadowolająca oferta komunikacji publicznej w zakresie dojazdów do ośrodków administracyjnych w województwie (Gorzów Wlkp., Zielona Góra) i poza nimi (Poznań, Wrocław, Szczecin, Warszawa, Berlin); • Konkurencja w zakresie oferty turystycznej i promocji ze strony województw posiadających atrakcyjniejsze walory - trudności w wykreowaniu własnej oryginalnej oferty oraz szczególnie atrakcyjnych produktów (tzw.

<ul style="list-style-type: none"> • Bliskość ważnych portów lotniczych, w szczególności BBI; • Plany związane z pogłębieniem torów wodnych rzek regionu i szersze ich wykorzystanie w celach transportowych; • Duże zainteresowanie społeczeństwa aktywnymi formami wypoczynku i rekreacji, ofertą turystyczną powiazaną z usługami zdrowotnymi (oferty typu SPA) oraz krótkimi wyjazdami turystycznymi („turystyka weekendowa”); • Poprawa stanu środowiska naturalnego; • Polityka UE w zakresie szerszego wykorzystania odnawialnych źródeł energii; • Plany rozwoju energetycznych sieci przesyłowych i dystrybucyjnych (gazowych i elektroenergetycznych) na terenie kraju; • Opracowanie i realizacja Strategii Rozwoju Polski Zachodniej i przedsięwzięć w ramach kontraktu terytorialnego; • Nawiązanie współpracy sieciowej uczelni i placówek naukowo-badawczych Polski Zachodniej; • Ograniczanie kosztów funkcjonowania podmiotów gospodarczych na całym świecie - poszukiwanie miejsc atrakcyjnych inwestycyjnie - również pod kątem niskich kosztów pracy; • Przygraniczne położenie szansą rozwojową dla sektora usług - możliwość pozyskania klientów z zagranicy; • Możliwości płynące ze współpracy międzynarodowej (m.in. z jednostkami samorządu terytorialnego, firmami prywatnymi i organizacjami w szczególności z terenu Niemiec); • Perspektywa zewnętrznych środków finansowych na działania rozwojowe w kolejnym okresie programowania UE. 	<p><i>high light</i>);</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hamowanie inwestycji i rozwoju regionu z powodu dużej ilości obszarów chronionych; • Brak systemu rekompensat dla samorządów posiadających znaczne tereny obszarów chronionych na swoim obszarze, z tytułu niemożności ich gospodarczego wykorzystania; • Brak systemowych rozwiązań w zakresie wspólnego kreowania oferty edukacji zawodowej i technicznej pomiędzy pracodawcami a sektorem edukacyjnym; • Otwarcie rynku pracy w Niemczech od maja 2011 roku - możliwość odpływu wykwalifikowanych pracowników; • Skutki światowego kryzysu gospodarczego; • Zmiany klimatyczne i coraz częściej występujące niekorzystne zjawiska pogodowe; • Nadmierna regulacja prawna w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych; • Niewystarczająca współpraca pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego w kwestiach związanych z rozwojem regionalnym; • Słabo rozbudowana sieć linii najwyższych i wysokich napięć, niezbędna do wyprowadzenia mocy z dużych źródeł wytwórczych (np. OZE); • Trudności w pozyskaniu terenów pod inwestycje infrastrukturalne; • Restrykcyjne przepisy prawa w zakresie ochrony środowiska; • Brak systemowych rozwiązań w obszarze ochrony zdrowia.
--	--

III. KLUCZOWE INWESTYCJE REGIONALNE

1. Rozwój Lubuskiego Parku Przemysłowo – Technologicznego w Nowym Kisielinie

Lubuski Park Przemysłowo – Technologiczny w Nowym Kisielinie to największe przedsięwzięcie innowacyjne w województwie lubuskim tworzone przy współpracy Uniwersytetu Zielonogórskiego, Miasta Zielona Góra, Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego, Gminy Zielona Góra i Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej.

Rozwój LPP-T skutkować będzie wzrostem poziomu innowacyjności województwa lubuskiego, infrastruktury B+R oraz zacieśnianiem współpracy i transferu wiedzy pomiędzy lubuskimi naukowcami z Uniwersytetu Zielonogórskiego, a przedsiębiorstwami. Inicjatywa stymulować będzie rozwój przedsiębiorczości w regionie w oparciu o wysokie technologie oraz przyciąganie inwestorów polskich i zagranicznych. Dzięki tym działaniom stworzone zostaną miejsca pracy wymagające wysokich kwalifikacji skierowane również dla najzdolniejszej młodzieży w regionie. W ramach parku utworzone zostało Centrum Logistyczne Parku Naukowo-Technologicznego i Platformy na rzecz Nauki i Gospodarki. Powstanie inkubator przedsiębiorczości oraz trzy centra badawcze:

- Centrum Budownictwa Zrównoważonego i Energii,
- Centrum Innowacji Technologie dla Zdrowia Człowieka,
- Centrum Technologii Informatycznych.

2. Rozwój Parku Technologii i Logistyki Przemysłu INTERIOR w Nowej Soli

Institucją zarządzającą Parkiem Technologii i Logistyki Przemysłu Interior jest spółka prawa handlowego, powołana przez Nową Sól – Regionalne Centrum Technologii i Wiedzy INTERIOR Sp. z o.o. Udziałowcami spółki są: Miasto Nowa Sól, Uniwersytet Zielonogórski, Organizacja Pracodawców Ziemi Lubuskiej, Kostrzyńsko-Słubicka Specjalna Strefa Ekonomiczna S.A., Gmina Bytom Odrzański. Kontynuacja rozwoju Parku Interior pozwoli na dalszą rozbudowę bazy i warunków dla kształcenia kadr poprzez podnoszenie kwalifikacji i umiejętności pracowników dla nowosolskiego i regionalnego przemysłu. Ponadto przyczyni się do podniesienia konkurencyjności przedsiębiorstw regionu tworząc odpowiednie warunki do powstawania nowych firm w oparciu o nowoczesne technologie i infrastrukturę. Będzie stanowił jedną z głównych ról w stymulowaniu oraz inicjowaniu trwałych powiązań pomiędzy przemysłem a nauką. Park Interior zajmować się będzie m.in. wsparciem projektów badawczych związanych z chmurą obliczeniową, kształceniem w zakresie automatyki przemysłowej. Ponadto Park tworzy ponadregionalny Klaster Archiwizacji Cyfrowej. Pozostałe jednostki w ramach parku to Laboratorium metalograficzne do badania powierzchni i budowy wewnętrznej materiałów oraz Laboratorium komory solnej do badania odporności korozyjnej powłok ochronnych.

3. Utworzenie parku naukowo-przemysłowego w Gorzowie Wlkp.

Utworzenie parku naukowo-przemysłowego w obrębie aglomeracji gorzowskiej jest konieczne w celu podniesienia poziomu innowacyjności północnej części województwa. Ponadto będzie to impuls do rozwoju środowiska akademickiego w Gorzowie Wlkp. Projekt ten swoim charakterem powinien być komplementarny do istniejących lub powstających parków naukowych w regionie.

Podjęte zostały działania na rzecz utworzenia Gorzowskiego Ośrodka Technologicznego (GOT) przez Lubuski Klaster Metalowy, Urząd Miasta Gorzów Wlkp., Zakład Utylizacji Odpadów Sp. z o.o. w Gorzowie Wlkp. i Państwową Wyższą Szkołę Zawodową w Gorzowie Wlkp. Podmioty te podpisały porozumienie w celu utworzenia GOT, a punktem wyjścia jest stworzenie warunków do budowy Centrum Badawczo - Wdrożeniowego „EKO-INNOWACJE”. Integralnymi elementami GOT staną się Laboratorium Środowiskowe dla kierunków inżynierskich PWSZ w Gorzowie Wlkp. oraz Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego. Realizacja tego zadania stanowi pierwszy etap i kluczowy element budowy parku naukowo - przemysłowego dla Aglomeracji Gorzowskiej.

4. Dokończenie budowy drogi ekspresowej S3

Celem budowy drogi ekspresowej S3 na terenie województwa lubuskiego jest stworzenie warunków dla efektywnego i bezpiecznego przepływu ruchu w planowanym środkowoeuropejskim korytarzu transportowym (CETC) oraz zapewnienie gospodarczej i przestrzennej spójności kraju, szczególnie regionów Polski zachodniej z krajami UE. Droga ekspresowa S3 stanowi element sieci międzynarodowej (TEN-T). Będzie prowadziła ruch tranzytowy pomiędzy południową Skandynawią, a krajami południowej Europy stanowiąc dla tych państw najkrótsze połączenie z basenem Morza Bałtyckiego.

Realizacja inwestycji, wyprowadzając ruch tranzytowy poza miejscowości, zwiększy bezpieczeństwo, zmniejszy emisję spalin i hałas w tych miejscowościach, poprawi przepustowość, dostosuje nośność drogi do standardów Unii Europejskiej. Długość odcinka lubuskiego – 144,1 km. Trwa realizacja 2 odcinków tj. Gorzów Wlkp. - Międzyrzecz (37,6 km), Międzyrzecz - Sulechów (43,0 km). Do rozpoczęcia są jeszcze odcinki tzw. „drugie jezdnie”: obwodnica Gorzowa Wlkp., obwodnica Międzyrzecza i odcinek od Sulechowa do Nowej Soli z mostem w Cigacicach (łącznie ok. 62 km drugich jezdni). Bardzo ważna dla województwa lubuskiego jest budowa południowego odcinka S3 z Nowego Miasteczka przez województwo dolnośląskie do autostrady A4 i dalej do Lubawki.

5. Dokończenie węzłów A2 tj. budowa węzłów : Jordanowo, Łagów i Myszęcín

Obecnie trwa budowa węzła Jordanowo, który jest skrzyżowaniem drogi ekspresowej S3 i wybudowanej autostrady A2. Jej zakończenie planowane jest w roku 2013. Wykonanie tego węzła będzie realizacją strategicznego połączenia tranzytowej drogi północ - południe (S3) z autostradą wschód-zachód (A2). Celem zaś planowanej w latach późniejszych budowy węzłów „Łagów” i „Myszęcín” jest połączenie autostrady z otaczającym terenem poprzez wykorzystanie jej skrzyżowania z drogą krajową nr 92 tzw. „starą dwójką”. Pozostanie jeszcze konieczność skomunikowania węzłów obu dróg tranzytowych z drogami niższych kategorii, a także z transportem kolejowym oraz lotniczym i wodnym na terenie województwa, co w pełni umożliwi skorzystanie z tego transportu podmiotom z obszaru całego województwa, a także powstanie węzłów transportu multimodalnego.

6. Przebudowa drogi nr 18 do parametrów autostrady A18

Obecnie droga krajowa nr 18 posiada 2 jezdnie, z czego jezdnia północna została wybudowana na parametrach autostrady, natomiast jezdnia południowa jest przed przebudową. Przebudowanie jezdni południowej wraz z węzłami i infrastrukturą techniczną, spowoduje możliwość powstania

autostradowego połączenia, relacji granica zachodnia Polski - Olszyna do Golnic (A18) o długości 70,9 km, z tego 50,1 km na terenie naszego województwa, w której połączy się ona z autostradą A4 prowadzącą do wschodniej granicy kraju. Jest to element głównego połączenia drogowego z Wrocławia do Berlina, przechodzącego przez ważne zurbanizowane obszary południowej części województwa lubuskiego (Żary, Żagań).

7. Modernizacja dróg krajowych nr 22 i 24

Obecnie istniejące drogi krajowe nr 22 i 24 nie spełniają oczekiwań społeczności Gorzowa Wlkp. i sąsiadujących z nim gmin ze względu na wzmożony ruch drogowy jaki nimi się odbywa. Parametry tych dróg i ich stan techniczny powinien ulec poprawie, aby odpowiadać natężeniu ruchu i spełniać wymagania bezpieczeństwa ruchu drogowego. Planowana przebudowa wraz z koniecznymi obwodnicami powinna w efekcie doprowadzić do uzyskania przez nie w przyszłości parametrów dróg ekspresowych, które zapewniłyby właściwą obsługę transportu drogowego w północnej części województwa od granicy niemieckiej w Kostrzynie nad Odrą do sąsiednich województw (wielkopolskiego i zachodniopomorskiego, także dalej pomorskiego).

8. Rozwój drogi nr 27 Zielona Góra - Żary – autostrada A18

Połączenie miasta Zielona Góra i sąsiadujących gmin z budowaną autostradą A18 jest obecnie utrudnione z powodu braku szybkiego połączenia z jej węzłami. Budowana droga ekspresowa S3 nie zapewni skomunikowania całego obszaru województwa z możliwością dojazdu do miast południowej Polski i Niemiec. Aby powstało najkrótsze połączenie z Zielonej Góry, Żar i innych miejscowości tego terenu do A18 i systemu autostrad południowych Niemiec konieczna jest przebudowa drogi krajowej nr 27 do parametrów drogi klasy Gp (ruchu głównego przyspieszonego), w celu uzyskania szybkiego i bezpiecznego połączenia drogowego.

9. Połączenie drogi S3 przez Nową Sól - Kożuchów - Iłowę - Szprotawę z autostradami A18/A4

Drogi wojewódzkie nr 296 i 297, jako połączenie do budowanej A18, nie spełniają wymogów pod względem parametrów technicznych, które powinny mieć ciągi dróg umożliwiających ruch drogowy do połączenia tranzytowego jakim będzie A18 i jest już obecnie droga krajowa nr 18 oraz łącząca się z nią A4. Obecnie odbywa się już po nich wzmożony ruch drogowy, szczególnie pojazdów ciężarowych, który powoduje większe zagrożenia bezpieczeństwa ruchu i szybsze zużycie dróg. Niezbędne będą przebudowy tych dróg dla zapewnienia szybkiego i bezpiecznego skomunikowania sąsiadującego terenu z tranzytowym połączeniem wschód-zachód jakim będą A18 i łącząca się z nią A4, prowadząca przez miasta południowej Polski do wschodniej granicy i dalej do Lwowa.

10. Budowa przeprawy mostowej w Kostrzynie nad Odrą/północna obwodnica miasta

Istniejący most na Odrze w Kostrzynie przystosowany jest tylko do ruchu aut osobowych (nośność 7,5 t), co stanowi utrudnienie dla inwestorów lokujących swoje fabryki w Kostrzyńsko – Słubickiej Specjalnej Strefie Ekonomicznej, którzy muszą dojeżdżać ok. 30 km do i tak już obciążonego mostu w Świecku. Brak odpowiedniej przeprawy wpływa również na negatywne decyzje lokacyjne

potencjalnych inwestorów chcących budować swoje zakłady na tym terenie. Budowa nowej przeprawy wraz z obwodnicą w znaczący sposób poprawi komunikację między Polską, a Niemcami. Nowa przeprawa w Kostrzynie ma fundamentalne znaczenie dla obsługi logistycznej także stref przemysłowych zlokalizowanych w Gorzowie Wlkp., w Witnicy i Dębnie, oraz wyprowadzeniu ciężkiego tranzytowego ruchu kołowego z centrum miasta. Inwestycja ta jest uzgodniona na szczeblu rządowym z Niemcami.

11. Budowa mostu w Milsku

Powstanie mostu w Milsku w ciągu drogi wojewódzkiej nr 282 spowoduje efektywne połączenie dróg krajowych od przejść granicznych w Gubinku i Świecku w kierunku Kalisza i Łodzi drogami krajowymi nr 12 i 32 aż do przejścia w Dorohusku, odciążające istniejące ciągi dróg krajowych w kierunku Poznania i Warszawy. Ponadto w przypadku powodzi powstanie dodatkowa przeprawa przez Odrę dla mieszkańców województwa lubuskiego, korzystających z mostu w Nowej Soli, który zazwyczaj w okresach powodzi nie może być użytkowany. Zmniejszą się koszty eksploatacji pojazdów, czasu podróży oraz zwiększy się przepustowość drogi w kierunku na Poznań i Warszawę, co wpłynie dodatnio na ruch tranzytowy.

12. Most na Odrze w Krośnie Odrzańskim (wraz z obwodnicą)

Budowa obwodnicy Krosna Odrzańskiego wraz z nowym mostem na Odrze, znacznie usprawni połączenie południa województwa ze Świeckiem. Obecnie istniejący w Krośnie Odrzańskim most stanowi „wąskie” gardło na ciągu drogi krajowej nr 29, która stanowi dojazd do przejścia granicznego w Świecku i Słubicach. W przypadku powodzi powstanie dodatkowa przeprawa przez Odrę zarówno dla mieszkańców Województwa Lubuskiego, jak i ruchu tranzytowego na drodze krajowej nr 29.

13. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury linii kolejowej nr 273 (CE-59) na odcinku Głogów - Zielona Góra - Kostrzyn („Odrzanka”).

Linia kolejowa nr 273 tzw. „Odrzanka”, biegnąca ze Szczecina przez Kostrzyn nad Odrą, Zieloną Górę i Głogów do Wrocławia, stanowi ważne połączenie północy z południem kraju i należy do sieci TEN-T. Linia łączy rejon Śląska z portami Szczecin-Świnoujście oraz stanowi, wraz z drogą S3 i rzeką Odrą, element korytarza transportowego CETC. Jej stan techniczny z powodu intensywnej eksploatacji w ruchu towarowym jest na znacznej długości bardzo zły (dopuszczalne prędkości rzędu 30km/h), dlatego gruntowna modernizacja tej linii zarówno pod kątem ruchu pasażerskiego jak i towarowego jest jednym z wymogów strategicznych rozwoju województwa lubuskiego.

14. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury linii kolejowej nr 203 na odcinku Krzyż - Gorzów Wlkp. - Kostrzyn nad Odrą.

Częściowo wyremontowana na terenie województwa lubuskiego od Kostrzyna nad Odrą do Gorzowa Wlkp. linia kolejowa nr 203, wymaga dalszej modernizacji na odcinku Gorzów Wlkp. - Krzyż. Linia najkrótszą drogą prowadzi w kierunku Piły, Tczewa i umożliwia dojazd do granicy państwa

z Federacją Rosyjską. Dla mieszkańców północnej części województwa jest bardzo ważnym elementem w sieci połączeń kolejowych z Poznaniem i innymi ważnymi miastami w Polsce oraz bezpośrednio z Berlinem. Modernizacja powinna docelowo objąć elektryfikację tej linii.

15. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury linii kolejowych 275 na odcinku Miłkowice-Żagań oraz linii 14 na odcinku Żagań - Żary - Forst

Odcinki tych linii są elementem tradycyjnego i najkrótszego połączenia kolejowego Wrocławia z Berlinem, który funkcjonował od początków historii kolejnictwa na obecnych ziemiach polskich. Dla mieszkańców południowej części województwa jest też bardzo ważnym elementem w sieci połączeń kolejowych z Legnicą, Wrocławiem i innymi ważnymi miastami w Polsce, a także z siecią kolejową w Brandenburgii. Jej stan techniczny jest obecnie niezadowolający i z roku na rok pogarsza się. Modernizacja tej linii jest niezbędna dla organizacji sprawnej komunikacji zbiorowej oraz rozwoju południowej części województwa.

16. Uruchomienie kolei miejskiej i aglomeracyjnej Lubuskiego Trójmiasta

Rozwój połączeń kolejowych trzech miast tworzących tzw. Lubuskie Trójmiasto – Sulechów, Zielona Góra i Nowa Sól jest bardzo ważne dla rozwoju zintegrowanego i zrównoważonego transportu aglomeracji zielonogórskiej. Przedsięwzięcie wymaga współpracy podmiotów sektora publicznego i prywatnego (samorządy, przewoźnicy kolejowi, przewoźnicy autobusowi itp.). Realizacja tego zadania ma na celu świadczenie usług publicznych dla mieszkańców subregionu zielonogórskiego z wykorzystaniem zintegrowanego systemu taryfowo-biletowego oraz zintegrowanych węzłów przesiadkowych. Sieciowy charakter planowanej kolei miejskiej i aglomeracyjnej Lubuskiego Trójmiasta wskazuje rangę zadania i uzasadnia jego ujęcie w strategii.

17. Rozbudowa i poprawa wyposażenia lotniska w Babimoście, w tym rozbudowa bocznic kolejowej

Misją Portu Lotniczego Zielona Góra/Babimost jest zapewnienie mieszkańcom województwa lubuskiego połączeń lotniczych z miastami w Polsce i Europie. Port lotniczy, będąc integralnym elementem systemu transportowego (regionu, makroregionu, kraju) warunkuje zaspokojenie potrzeb komunikacyjnych lokalnych gospodarek i społeczności. Z jego funkcjonowaniem wiążą się wyraźne, dodatkowe korzyści, które wynikają przede wszystkim ze zwiększonej dostępności transportowej regionu. Projekt będzie obejmował rozbudowę terminala pasażerskiego, płaszczyzn postoju samolotów, dróg kołowania, wydłużenie drogi startowej, rozbudowę bocznic kolejowej i wewnętrznych ciągów komunikacyjnych, rozbudowę pasażerskiej strefy okołolotniskowej, budowę strefy Cargo.

Funkcjonowanie transportu lotniczego będzie dostosowane do potrzeb i możliwości finansowych województwa. Władze województwa będą stwarzać możliwości wykorzystania lotniska w Babimoście wszelkim podmiotom gospodarczym, które zechcą tu zainwestować.

18. Modernizacja lotniska w Przylepie

Konieczna jest dalsza rozbudowa i modernizacja lotniska w Przylepie, którego główną funkcją będzie obsługa Lotniczego Pogotowia Ratunkowego, działalność szkoleniowa i sportowa oraz obsługa lotnictwa biznesowego. W ramach rozbudowy planuje się m.in. budowę hangaru, utwardzenie pasa metodą niskokosztową, wykonanie oświetlenia nawigacyjnego pasa. Korzystne położenie i długa tradycja funkcjonowania lotniska jako ośrodka szkoleniowego jest podstawą jego znaczenia dla całego regionu lubuskiego. Lotnisko w Przylepie jest wiodącym w województwie lubuskim miejscem spotkań polsko-niemieckiej młodzieży.

19. Budowa lotniska do celów biznesowych i sportowo – turystycznych w okolicach Gorzowa Wlkp.

Wsparcie budowy lotniska w okolicach Gorzowa Wlkp. znacznie poprawi sytuację biznesową (m.in. komunikacja z KSSSE), bezpieczeństwo (docelowe umiejscowienie bazy Lotniczego Pogotowia Ratunkowego) oraz społeczną (rozwój sportów lotniczych) północnej części województwa. Działania wymagają przeprowadzenia pełnego procesu, począwszy od uzgodnienia lokalizacji, planowania i projektowania poprzez prace inwestycyjne, do wdrożenia i uzyskania certyfikatu. Możliwe jest również wykorzystanie tej infrastruktury w celu utworzenia bazy Lotniczego Pogotowia Ratunkowego (HEMS).

20. Budowa bazy lotniczego pogotowia ratunkowego HEMS w północnej części województwa

Konieczność utworzenia w Gorzowie Wlkp. (lub okolicach) bazy HEMS (Helicopter Emergency Medical Service) jest naturalną konsekwencją umieszczania siatki baz we wszystkich miastach wojewódzkich. Takie wymagania stawia województwu lubuskiemu Lotnicze Pogotowie Ratunkowe, planując swoją bazę w Gorzowie Wlkp., a także KPZK przyjęta 13 grudnia 2011 przez Radę Ministrów. Dzisiejsze rozlokowanie baz HEMS w naszym regionie stawia Gorzów Wlkp. i jego okolice w niekorzystnej sytuacji, gdyż podstawowy zasięg działania śmigłowca EC 135 wynosi 80 km i jest osiągany w ciągu 22 minut. Rejon operacyjny działania śmigłowców – według oficjalnych danych ze strony LPR – startujących z Zielonej Góry, Poznania czy Szczecina sięga w najlepszym wypadku terenu gmin sąsiadujących od północy, południa i wschodu z Gorzowem Wlkp.

21. Modernizacja odrzańskiej drogi wodnej E-30

Odrzańska droga wodna E-30 jest wykorzystywana w żegludze śródlądowej do przewozu ładunków do i z portów morskich w Świnoujściu i w Szczecinie na południe Polski. Jednocześnie Odra stanowi także atrakcję turystyczną ze swoimi przystaniami na całej jej długości w województwie lubuskim, począwszy od Bytomia Odrzańskiego, przez Nową Sól, Krosno Odrzańskie, Cigacice, Słubice, aż do Kostrzyna nad Odrą. Podstawą rozwoju transportu śródlądowego oraz turystyki rzecznej jest właściwy stan techniczny toru wodnego, tj. utrzymanie i dalsza rozbudowa oraz modernizacja. Na obszarze województwa lubuskiego Odra spełnia obecnie zaledwie parametry II klasy żeglowności.

Poprawa stanu Odrzańskiej Drogi Wodnej jest jednym z celów ustanowionego ustawą programu wieloletniego „Program dla Odry 2006”. Zakłada on w szczególności przywrócenie III klasy żeglowności (głębokość 1,8m, prześwit pod mostami i innymi przeszkodami 4,0m) oraz zniesienie istniejących

administracyjnych ograniczeń w określaniu terminów sezonu nawigacyjnego. Docelowo pożądanym stanem będzie doprowadzenia ODW do IV klasy żeglowności.

22. Modernizacja międzynarodowej drogi wodnej E-70

Modernizacja międzynarodowej drogi wodnej E-70 polega na jej dostosowaniu do parametrów II klasy technicznej dróg wodnych z zagwarantowaniem przez minimum 240 dni w roku bezpiecznej, całodobowej żeglugi poprzez wykonanie szeroko zakrojonych robót czerpalnych, modernizację istniejących śluz oraz usunięcie barier technicznych.

Dodatkowo modernizacja będzie polegać na:

- rozbudowie systemu portów, marin, przystani i pomostów cumowniczych co pozwoli zniwelować negatywny wpływ ruchu turystycznego i żeglugi towarowej na stan środowiska naturalnego,
- stworzeniu jednolitego systemu informacji turystycznej zintegrowanego z systemem informacji i identyfikacji wizualnej współdziałającego z informatycznym systemem nadzoru i zarządzania ruchem,
- budowie i rozbudowie obiektów zaplecza usług turystycznych zlokalizowanych wokół portów, marin, przystani i pomostów cumowniczych
- rewitalizacji stref nadwodnych w Kostrzynie nad Odrą, Gorzowie Wlkp., Drezdenku poprzez budowę obiektów rekreacyjnych, sportowych, kulturalnych i rozrywkowych powiązanych funkcjonalnie z dostępem do drogi wodnej, zakomponowanych i zaprojektowanych jako całościowe założenia krajobrazowo – architektoniczne.

23. Rozwój Winnicy Lubuskiej w Zaborze

Winnica w Zaborze obejmuje obszar 35 ha. Jej prowadzenie powierzono Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Sulechowie i członkom lubuskich stowarzyszeń winiarzy. Ta największa w Polsce winnica, to najważniejsza inwestycja w ramach Lubuskiego Szlaku Wina i Miodu, który już jest produktem turystycznym rozpoznawalnym w Polsce. Winnica Lubuska to przedsięwzięcie mające służyć odradzaniu tradycji winiarskich regionu, które sięgają XII w. Ma także szansę stać się ważną atrakcją turystyczną. Całość inwestycji będzie polegała na wykonaniu prac agrotechnicznych, użyznieniu gleby, dokonaniu nowych nasadzeń. Powstanie też ścieżka edukacyjna, wytwórnia win z miejscem na degustację, infrastruktura badawcza oraz indywidualne piwniczki.

24. Rozbudowa Wojewódzkiego Ośrodka Sportu i Rekreacji w Drzonkowie

Wojewódzki Ośrodek Sportu i Rekreacji w Drzonkowie to zakład budżetowy samorządu województwa, dysponuje bogatą bazą sportową, stanowiącą zaplecze do trenowania dla amatorskich i wyczynowych grup sportowych. Mogą one trenować w takich dyscyplinach jak: pływanie, strzelanie, jazda konna, szermierka oraz tenis ziemny i stołowy. Na terenie ośrodka w Drzonkowie odbywają się zawody rangi krajowej i międzynarodowej, m.in.: Mistrzostwa Polski w Pięcioboju Nowoczesnym, Międzynarodowy Turniej Tenisa Stołowego Niepełnosprawnych, Halowe Mistrzostwa Polski na wózkach w tenisie ziemnym, Mistrzostwa Świata Juniorów w Akrobatyce Sportowej. Baza sportowa i hotelowa ośrodka, po okresie zaniedbań i degradacji, jest od kilku lat odnawiana i rozbudowywana. W ramach programu modernizacji i odbudowy ośrodka przeprowadzono już szereg prac: m.in. gruntowanie

zmodernizowano krytą i odkrytą pływalnię, wybudowano najnowocześniejszy w Polsce hipodrom jeździecki, wyremontowano dwie hale sportowe, wybudowano odkryte korty tenisowe. Kolejne plany w zakresie modernizacji obiektów WOSiR obejmują m.in. termomodernizację hali tenisowej i budynku zaplecza, budowę boiska piłkarskiego o wymiarach FIFA, o sztucznej nawierzchni, podgrzewanej i z oświetleniem, w kompleksie z boiskiem typu Orlik i lodowiskiem typu Bielik. Planuje się także modernizację i adaptację budynku „Leśniczówki” na pokoje gościnne oraz odbudowę Domku Klubowego z częścią noclegową (Lubuskie Centrum Edukacji Sportu).

IV. KONSULTACJE SPOŁECZNE PROJEKTU STRATEGII

Pre-konsultacje społeczne

Proces uspołecznienia prac nad aktualizacją strategii rozpoczął się znacznie wcześniej, niż wymagają tego przepisy prawa. Wszelkie prace nad przygotowaniem dokumentu poprzedziły pre-konsultacje społeczne – otwarte spotkania warsztatowe we wszystkich powiatach województwa lubuskiego, przeprowadzone w marcu 2011 r. Głównym celem warsztatów było zidentyfikowanie potrzeb rozwojowych poszczególnych części województwa lubuskiego w kontekście rozwoju całego regionu. Wynikiem warsztatów jest raport *Lubuska Mapa Potrzeb i Aspiracji*, ukazujący kluczowe inwestycje i zadania sprzyjające rozwojowi województwa lubuskiego oraz potencjały i bariery rozwojowe, tkwiące w poszczególnych powiatach, a wskazane przez liderów lokalnych. Opracowanie było istotnym czynnikiem przy formułowaniu analizy SWOT i wyzwań rozwojowych regionu.

Podstawa prawna

Zgodnie z przyjętą przez Sejmik Województwa Lubuskiego uchwałą określającą zasady, tryb i harmonogram opracowania aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego (uchwała Nr XLVIII/495/2010 z dnia 30 marca 2010 r.) oraz art. 6 ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, Zarząd Województwa Lubuskiego w dniach od 18 stycznia do 22 lutego 2012 r. prowadził pierwsze konsultacje społeczne projektu Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020.

Drugie konsultacje społeczne projektu Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020 wraz z Prognozą oddziaływania projektu SRWL 2020 na środowisko, prowadzone zgodnie z art. 54 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, trwały od 29 czerwca do 20 lipca 2012 r.

Przebieg pierwszych konsultacji

Przez cały czas trwania konsultacji, projekt Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020 oraz formularz zgłaszania uwag dostępne były na stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego www.lubuskie.pl.

Zgodnie z przepisami prawa, do publicznej wiadomości została podana informacja o możliwości składania uwag do projektu strategii. Ogłoszenia zostały zamieszczone na stronie internetowej urzędu, w prasie o zasięgu regionalnym (Gazeta Lubuska), krajowym (wydanie ogólnopolskie Gazety Wyborczej) i na tablicy ogłoszeń Urzędu Marszałkowskiego. Wysłano również pisma do jednostek samorządu terytorialnego, lubuskich parlamentarzystów, przedstawicieli środowisk gospodarczych, zawodowych i branżowych, a także partnerów społecznych i sąsiednich województw. Prośbę o uwagi i opinie do projektu strategii wystosowano także do Wojewody Lubuskiego i Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego.

W ramach konsultacji, w dniach 25 stycznia w Gorzowie Wlkp. i 26 stycznia 2012 r. w Zielonej Górze odbyły się spotkania otwarte pn. „Konsultacje społeczne projektu Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego”. Do udziału w spotkaniach zaproszeni zostali m.in. lubuscy parlamentarzyści, Radni Województwa Lubuskiego, Wojewoda Lubuski, rektorzy lubuskich uczelni, marszałkowie sąsiednich województw, starostowie, burmistrzowie, wójtowie, prezydenci miast województwa lubuskiego,

przedstawiciele organizacji pozarządowych i pracodawców. Debaty poprzedzone były konferencjami prasowymi. Celem spotkań konsultacyjnych było podjęcie szerokiej dyskusji na temat kierunków rozwoju województwa, wskazanych w projekcie SRWL 2020.

Wiele spośród wypowiedzi wygłaszanych podczas spotkań konsultacyjnych nie miało charakteru uwag, a jedynie opinii odnoszących się do różnych aspektów lubuskiej gospodarki, roli różnych podmiotów w rozwoju regionu, organizacji życia publicznego, tworzenia projektu strategii. Nie wniesiono zasadniczych zastrzeżeń do przyjętych w dokumencie celów strategicznych i operacyjnych, wyzwań rozwojowych, obszarów strategicznej interwencji, podstawowych założeń polityki przestrzennej. Część głosów w dyskusji zawierało konkretne propozycje uzupełnień i zmian w diagnozie, analizie SWOT, kierunkach interwencji, wskaźnikach stopnia realizacji celów. Zwrócono uwagę na różny stopień szczegółowości zapisów. Zgłoszono szereg propozycji wpisania do strategii konkretnych przedsięwzięć, głównie inwestycji drogowych. Podobny charakter miała większość uwag zgłaszanych pisemnie do Urzędu Marszałkowskiego.

W ramach konsultacji społecznych dokumentu 9 lutego 2012 r. odbyło się posiedzenie Rady ds. rozwoju województwa lubuskiego, organu opiniotwórczo-doradczego Zarządu Województwa Lubuskiego w zakresie m.in. wspierania działań w dziedzinie planowania rozwoju województwa. Oprócz członków Rady, na spotkanie zaproszono lubuskich parlamentarzystów. Podczas szerokiej dyskusji na temat kierunków rozwoju województwa przeważały wypowiedzi, które nie miały, podobnie jak podczas spotkania w Gorzowie Wlkp. i Zielonej Górze, charakteru uwag. Zgłoszono szereg propozycji wpisania do strategii konkretnych przedsięwzięć, głównie inwestycji drogowych. Nie wniesiono większych zastrzeżeń do przyjętych w dokumencie celów strategicznych i operacyjnych, wyzwań rozwojowych, obszarów strategicznej interwencji, podstawowych założeń polityki przestrzennej. W ramach uwag natury ogólnej rozbieżne opinie dotyczyły kwestii, czy w strategii wpisywać konkretne inwestycje, czy bardziej ogólne zadania. Większość uczestników dyskusji postulowało, aby znalazły się w niej najważniejsze inwestycje, ponieważ tworząc strategię, należy wiedzieć, jakie przedsięwzięcia mają znaczenie strategiczne dla regionu. Inną kwestią, poruszaną na spotkaniu, był problem demograficzny regionu. W strategii należało położyć, zdaniem uczestników debaty, większy nacisk na transfer wiedzy z nauki do przemysłu, ale również w drugą stronę. Część wypowiedzi dotyczyła propozycji uzupełnień zapisów diagnozy oraz wpisania w kierunkach interwencji konkretnych projektów i inwestycji.

Statystyka

Uwagi i wnioski do projektu zgłosiło 97 osób i instytucji (84 na piśmie), w tym:

- 9 osób prywatnych,
- 5 posłów,
- 2 senatorów,
- 8 radnych województwa,
- 34 jednostki samorządu terytorialnego,
- Wojewoda Lubuski.

Prawie połowa zgłoszonych uwag dotyczyła wpisania konkretnych przedsięwzięć w kierunkach interwencji (np. 17 razy zgłoszono wpisanie do SRWL 2020 – utworzenia w okolicach Gorzowa Wlkp. bazy Lotniczego Pogotowia Ratunkowego). Ok. 30% uwag dotyczyła uzupełnienia lub korekt diagnozy strategicznej województwa.

Główne konkluzje z pierwszych konsultacji społecznych

- W zasadniczych kwestiach, które określa strategia: trafność wniosków z diagnozy, wyzwania rozwojowe, wizja, cele strategiczne i operacyjne panowała praktycznie pełna zgoda, że zostały trafnie określone.
- Najpoważniejsze kontrowersje budziła kwestia, czy i jakie konkretne przedsięwzięcia/inwestycje kluczowe dla rozwoju województwa należy umieścić w strategii, a jeśli tak, to na podstawie jakich kryteriów.
- Większość uwag do projektu to postulaty wpisania do strategii różnych lokalnych projektów, przede wszystkim drogowych.
- Część osób zgłaszających wnioski o wpisanie do strategii konkretnych projektów miała błędne przekonanie, że jest to warunkiem uzyskania środków zewnętrznych.
- Znaczna ilość zgłaszanych zapisów była już umieszczona w dokumencie (niekiedy w innym miejscu niż postulowany).
- Zgłoszono postulaty dodania lub rozszerzenia opisu takich zagadnień jak: rola usług w gospodarce regionu, znaczenie wojska i poligonów, Lasów Państwowych, obszarów Natura 2000.
- W zasadzie nie kwestionowano konieczności wzmocnienia głównych ośrodków konkurencyjności regionu – miast wojewódzkich. Wskazywano równocześnie na potrzeby najsłabszych obszarów wiejskich.
- Nie wzbudziło kontrowersji stawianie w strategii na rozwój przemysłu, wspieranie szkół wyższych i innowacyjności, tworzenie dobrych warunków dla inwestorów (parki technologiczne, strefy aktywności gospodarczej).
- Kilka uwag odnosiło się do konieczności ujednoczenia opisu celów – kierunków interwencji.
- Kilka osób podniosło zarzut o rzekomym gorszym potraktowaniu północy województwa w strategii.
- Pojedyncze wnioski o minimalne modyfikacje wizji. Pytanie, czy pozostawić zapis, że w 2020 roku Lubuskie będzie „zieloną krainą nowoczesnych technologii”.
- Padły propozycje modyfikacji wskaźników i ich rozbieżności na podregiony NUTS 3.
- Pojawiły się postulaty polepszenia spójności między diagnozą, wyzwaniami rozwojowymi a celami.

Konsultacje społeczne były sposobem uzyskania opinii, stanowisk oraz propozycji od instytucji oraz osób, których w sposób bezpośredni lub pośredni dotkną skutki proponowanych działań. W kontekście aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego, celem konsultacji społecznych było nie tylko informowanie partnerów społeczno-gospodarczych o prowadzonych pracach, ale również mobilizowanie i zachęcanie możliwie szerokiego kręgu środowisk do aktywnego zaangażowania się w ich przebieg.

Zgłoszone podczas konsultacji uwagi i wnioski zostały przeanalizowane przez Zespół ds. Aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego oraz rozpatrzone przez Zarząd Województwa Lubuskiego. W związku z dużą liczbą propozycji wpisania konkretnych inwestycji do strategii, podjęto decyzję o przeprowadzeniu oceny tych wniosków wg kryteriów:

1. Znaczący wpływ na osiągnięcie celów strategicznych województwa.
2. Co najmniej regionalny charakter przedsięwzięć i zgodność z dokumentami strategicznymi (KSRR, KPZK, Założenia Strategii Rozwoju Polski Zachodniej).

3. Realność przystąpienia do realizacji inwestycji do 2020 roku z uwzględnieniem potencjału instytucjonalnego i finansowego oraz priorytetów Polityki Spójności 2014-2020.

Inwestycje pozytywnie ocenione przez właściwe merytorycznie departamenty Urzędu Marszałkowskiego i przyjęte przez Zarząd Województwa Lubuskiego, zostały ujęte w strategii w rozdziale „Strategiczne przedsięwzięcia o charakterze regionalnym i ponadregionalnym”. Pełny wykaz uwag i wniosków zgłoszonych w procesie konsultacji społecznych projektu Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020, jak również sposób w jaki zostały rozpatrzone oraz sprawozdanie z przebiegu konsultacji zostały podane do publicznej wiadomości w Biuletynie Informacji Publicznej na stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

Drugie konsultacje społeczne

Przez cały czas trwania tych konsultacji, projekt Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020 wraz z Prognozą oddziaływania na środowisko SRWL 2020 był wyłożony do wglądu w Departamencie Rozwoju Regionalnego oraz dostępny na stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego www.lubuskie.pl.

W trakcie trwania tych konsultacji wpłynęło 10 wniosków wystosowanych przez przedstawicieli jednostek samorządowych, reprezentantów administracji państwowej, osoby prawne i prywatne. Uwagi do projektu SRWL 2020 dotyczyły m.in. infrastruktury, bogactw naturalnych, bezpieczeństwa energetycznego, uzupełnienia części diagnostycznej, analizy SWOT, rozszerzenia listy inwestycji kluczowych i zmiany wskaźników stopnia realizacji celów. Ponieważ zgłaszane dodatkowe inwestycje kluczowe pokrywały się z tymi formułowanymi podczas poprzednich konsultacji i nie uzyskały wówczas akceptacji, nie zostały wpisane w ostatecznej wersji strategii. Większość pozostałych wniosków, po analizie w odpowiednich merytorycznie komórkach urzędu, uwzględniono w dokumencie. W diagnozie dopisano m.in. Gorzowski Ośrodek Technologiczny, Klaster Edukacji Lubuskie-Brandenburgia i potrzebę budowy Bazy Lotniczego Pogotowia Ratunkowego w północnej części województwa. W systemie wskaźników uwzględniono wniosek o monitorowanie sytuacji społeczno-gospodarczej województwa w podziale na podregiony.

Uwagi adresowane do tekstu Prognozy, to przede wszystkim wnioski o doprecyzowanie opisów. W zmodyfikowanym dokumencie uwzględniono wnioski dotyczące poszerzenia analizy oddziaływania na środowisko, natomiast nie zostały uwzględnione propozycje nowych projektów głównie z uwagi na to, że wpisywały się one w charakter innych dokumentów wojewódzkich.

Projekt Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020 wraz z Prognozą oddziaływania na środowisko, został pozytywnie zaopiniowany przez Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska oraz Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego.

Konsultacje społeczne zapewniły udział społeczeństwa w podejmowaniu decyzji poprzez zastosowanie zasady subsydiarności, czyli rozwiązywania problemów na możliwie najniższym szczeblu oraz zasady partnerstwa, czyli jak najwcześniejszego podejmowania efektywnej współpracy.

V. PODSUMOWANIE OCENY ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO

Prognoza oddziaływania na środowisko jest wykonywana dla dokumentów o bardzo dużym stopniu ogólności, operujących takimi kategoriami jak cele, zasady i kierunki działania. Analizowanymi w takich ocenach czynnikami oddziałującymi na środowisko mogą więc być przede wszystkim określone parametry całej gospodarki, dziedzin gospodarowania lub grup społecznych, a także plany dotyczące zmiany tych parametrów oraz ich możliwe skutki. Z kolei elementem, który jest narażony na oddziaływanie ze strony gospodarki i społeczeństwa, jest środowisko całego regionu. Miarą stosowaną w takiej prognozie jest odpowiedź na pytanie, czy i w jakim zakresie analizowany dokument uwzględnia podstawowe zasady zrównoważonego rozwoju oraz najważniejsze problemy i cele ekologiczne ustalone dla rozpatrywanych dziedzin.

Podstawa prawna

Ustawa z dnia 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. Nr 199, poz. 1227, z późn. zm.) art. 55, ust. 3, określa zakres Podsumowania.

Uzasadnienie wyboru przyjętego dokumentu w odniesieniu do rozpatrywanych rozwiązań alternatywnych

Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020 pozostaje w swej treści zgodna z kierunkami działań i przedsięwzięciami, określonymi w treści obowiązujących Programów Krajowych. Większość z planowanych działań ma na celu poprawę sieci infrastruktury w województwie lubuskim, która w zasadniczy sposób wiązać ma się z poprawą stanu jakości środowiska naturalnego, a przede wszystkim zmniejszenia zanieczyszczenia powietrza oraz ochroną zasobów naturalnych.

Dokument ten przedstawia rzeczywistość, do której się zmierza. Charakter dokumentu i jego rzeczowa zawartość wykluczają możliwość proponowania rozwiązań alternatywnych. W przypadku wszystkich ustaleń SRWL 2020, mających postać przedsięwzięć, rozwiązania alternatywne winny być przeanalizowane na etapie wydawania decyzji o uwarunkowaniach środowiskowych, zgodnie z Ustawą z dnia 3 października 2008 o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2008 r. Nr 199, poz. 1227).

Podczas prac nad strategią, można jedynie wpłynąć na technologie oraz rozkład przestrzenny planowanych prac. Jako rozwiązania alternatywne można wskazać zmianę przebiegu inwestycji związanych z budową nowych połączeń kolejowych i drogowych. Dotyczy to przede wszystkim tych dróg i linii kolejowych, których przebieg wpłynie negatywnie na życie ludzi i zwierząt, krajobraz oraz siedliska przyrodnicze.

Inwestycje, dla których należy zaproponować rozwiązania alternatywne na tym etapie to:

- budowa mostu wraz z obwodnicą w Krośnie Odrzańskim,
- budowa mostu wraz z obwodnicą w Kostrzynie n/O,
- budowa lotniska do celów biznesowych, sportowo-turystycznych oraz jako bazy pogotowia ratunkowego HEMS w okolicach Gorzowa Wlkp.,
- modernizacja dróg krajowych 22 i 24,

- budowa drogi ekspresowej S3 (inwestycja częściowo realizowana),
- przebudowa drogi nr 18 (do parametrów autostrady),
- uruchomienie kolei miejskiej i aglomeracyjnej,
- budowa parków przemysłowych i stref ekonomicznych.

Ponadto, należy wariantować budowę nowych połączeń drogowych z uwzględnieniem obwodnic miejscowości, by omijać inne cenne obszary chronione ustawami i rozporządzeniami.

Rekomendacje zawarte w prognozie oddziaływania na środowisko

Zakres i treść Prognozy są zgodne z wymogami art. 51 ustawy z dnia 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. Nr 199 poz. 1227 z późn. zm.), jak również z zakresem i stopniem szczegółowości informacji wymaganych w prognozie oddziaływania na środowisko, określonym przez Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego w Gorzowie Wlkp. oraz Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Gorzowie Wlkp.

Zapisy projektu *Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020* mają na celu w głównej mierze rozwój infrastruktury w zakresie budowy nowych odcinków dróg, linii kolejowych, modernizowania istniejących odcinków, budowy nowych przejść zarówno drogowych, kolejowych, lotniczych jak i śródlądowych. Ponadto, duży nacisk został położony na rozwój ośrodków naukowo-przemysłowych, a także poprawę uwarunkowań turystycznych. Działania te mają usprawnić poruszanie się w obrębie województwa, jak również komunikację z regionami sąsiednimi, co w znacznym stopniu wpływa na rozwój gospodarczy regionu. Istotnym aspektem tych działań jest zrównoważone podejście do podejmowanych prac w poszanowaniu środowiska naturalnego.

W związku z powyższym należy:

- dla wszystkich przedsięwzięć o charakterze infrastrukturalnym przeprowadzić oceny oddziaływania na środowisko praktycznie w pełnym zakresie przewidzianym ustawą tzw. OOS. Istotne jest, aby oceny te były przeprowadzane przez osoby kompetentne, posiadające odpowiednie kierunkowe wykształcenie, które będą w stanie zapewnić odpowiedni poziom techniczny przedmiotowej analizy. Każdorazowo, na etapie oceny oddziaływania należy wykonać analizy wszystkich elementów środowiska, tj. badania hydrogeologiczne, hydrograficzne wraz z oceną zasięgu stref zalewowych, wykonaniem prognozy emisji hałasu i emisji do powietrza oraz przeprowadzenie wnikliwej inwentaryzacji przyrodniczej w każdym przypadku, a szczególnie w sytuacji, kiedy dana inwestycja może przebiegać przez obszar chroniony (o ile nie istnieje inny racjonalny wariant lokalizacyjny przedsięwzięcia),
- wykorzystywać przy projektowaniu nowych linii kolejowych istniejące trakcje, a nowy teren zajmować tylko wtedy, gdy wynika to z potrzeb trasowania linii,
- prowadzić roboty bezpośrednio z torowiska, jeśli jest taka możliwość (aby nie tworzyć dróg dojazdowych),
- rekultywować tymczasowe drogi po zakończeniu budowy,
- dbać o nienaruszalność stosunków wodnych w miejscach wrażliwych, co przyczyni się do uniknięcia skutków lokalnych zmian poziomu lustra wody, czy też eutrofizacji wód,
- ograniczyć prace, które prowadzą do przekształcenia koryta rzek i ich brzegów,

- nie odprowadzać wód zanieczyszczonych na torfowiska, bez uprzedniego oczyszczenia,
- nie osuszać torfowisk,
- zabezpieczyć wody spływające z placu budowy przed bezpośrednim przedostaniem się ich do wód powierzchniowych i gleby,
- prace w korytach rzek prowadzić w miesiącach VI-VIII po tarle ryb,
- unikać projektowania inwestycji na najcenniejszych glebach należących do klas bonitacyjnych I i II oraz na obszarach wodnych i wodno-błotnych,
- roboty ziemne, drenarskie wykonywać w okresie od późnej wiosny do wczesnej jesieni (okres suchy),
- roboty ziemne i drenarskie należy zakończyć w okresie suchym,
- stosować zasady ochrony wód przed zanieczyszczeniami poprzez projektowanie elementów technicznych odprowadzających ścieki opadowe z jezdni; budowę zbiorników retencyjnych gromadzących ścieki, oczyszczalnie ścieków z wykorzystaniem odolejaczy, studni chłonnych, oczyszczalni ścieków,
- w celu ochrony przed zanieczyszczeniami gleb przylegających do budowanych i modernizowanych ciągów komunikacyjnych tworzenie pasów zieleni, wałów ziemnych oraz łączonych wałów z zielenią; zabiegi te wpłyną również na ograniczenie erozji wietrznej powierzchni gruntu,
- zachować wartościowe zakrzewienia i zadrzewienia, mokradła zbiorników wodnych i inne biotopy naturalne,
- zajmować pod budowę gleby wycenione jako V i VI klasa bonitacyjna,
- minimalizować wykorzystanie gruntów oraz odpowiednio zagospodarowanie ich poziomów próchnicznych, które można wykorzystać np. do rekultywacji gleb przylegających do ciągów komunikacyjnych,
- chronić gleby przed osuwiskami,
- wykorzystać wszelkiego rodzaju środki techniczne i organizacyjne w celu zminimalizowania wpływu projektów na otoczenie,
- dokonać analizy przebiegów alternatywnych dla nowo budowanych inwestycji, szczególnie na obszarach cennych przyrodniczo,
- wykonać kompensacje przyrodniczą na terenach cennych, gdzie nie ma możliwości zmiany lokalizacji inwestycji.

Wybór szczegółowych rozwiązań technicznych dla poszczególnych działań, które mogą negatywnie wpływać na środowisko przyrodnicze, powinien zostać poprzedzony szczegółową analizą ich wpływu na środowisko.

Uwagi i wnioski zgłoszone w trakcie konsultacji społecznych

Proces konsultacji społecznych prowadzony był w ramach procedury strategicznej oceny oddziaływania na środowisko, zgodnie z art. 54 ust. 2 ustawy z dnia 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. Nr 199 poz. 1227 z późn. zm.). W czasie konsultacji społecznych, tj. od dn. 29 czerwca do 20 lipca 2012 roku, projekt Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020 wraz z Prognozą oddziaływania na środowisko dostępny był na stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Biuletynie Informacji Publicznej. Dokumenty były dostępne również do wglądu w siedzibie Urzędu Marszałkowskiego.

W wyniku konsultacji zgłoszono kilka uwag i zastrzeżeń do Prognozy. Zostały one w większości uwzględnione w ostatecznej wersji dokumentu przyjętego przez Zarząd Województwa. Większość uwag dotyczyła korekty Planu inwestycyjnego poprzez wprowadzenie nowych zadań oraz urealnienia terminów i kosztów inwestycji.

Nie zostały uwzględnione propozycje zgłaszanych projektów nowych, głównie z uwagi na ich charakter, wcześniejszą ocenę, czy też wpisujących się w charakter innych dokumentów na szczeblu wojewódzkim np. gospodarowania odpadami.

Brak umieszczenia projektu w wykazie nie ogranicza możliwości realizacji poszczególnych zadań, wpisujących się w odpowiednie kierunki polityki rozwoju ujęte w strategii.

Transgraniczne oddziaływanie na środowisko

Zakres *Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020* nie zawiera rozstrzygnięć, w wyniku których mogłoby wystąpić transgraniczne oddziaływanie na środowisko, wymagające przeprowadzenia postępowania, zgodnie z art. 104 ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. 2008 nr 199 poz. 1227). Również organy opiniujące nie stwierdziły potrzeby przeprowadzenia oceny transgranicznej. Prace przygotowawcze budowy kompleksu wydobywczo-górniczego ograniczają się jedynie do tych prac, które nie oddziałują transgranicznie.

Projekt *Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020* wraz z Prognozą oddziaływania na środowisko, zgodnie z wymogami ustawy, został zaopiniowany przez Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska (RDOŚ) oraz Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego (PWIS). Wynikiem procesu opiniowania było uzyskanie pozytywnej opinii od PWIS oraz RDOŚ, bez konieczności wprowadzania zmian do dokumentów.

VI. OCENA EX-ANTE PROJEKTU SRWL 2020

Cel, sposób realizacji

Ekspertkiej ocenie o charakterze ex-ante poddano projekt strategii przyjęty Uchwałą Nr 115/1340/12 Zarządu Województwa Lubuskiego z dnia 12 czerwca 2012 r.

Celem głównym *Ekspertyzy projektu Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020 (SRWL 2020)* wraz z określeniem wartości wskaźników docelowych było sformułowanie uwag, wniosków i rekomendacji służących podniesieniu jakości merytorycznej oraz formalnej ocenianego dokumentu. Badanie miało odpowiedzieć na pytanie, czy projektowana strategia jest optymalna ze względu na realne potrzeby i możliwości rozwojowe województwa, a także czy charakteryzuje się dostateczną spójnością pod względem logiki interwencji oraz powiązań ze strategicznymi dokumentami na poziomie krajowym i wspólnotowym. Jednym z istotnych zadań w ramach ekspertyzy była weryfikacja i ocena systemu wskaźników monitorowania oraz sformułowanie na tej podstawie wniosków i rekomendacji, jak również uzupełnienie istniejącego systemu wskaźników o dane oraz informacje służące poprawie i ujednoczeniu metod pomiaru i zwiększenia przejrzystości zasad monitorowania efektów interwencji. Dodatkowym, ale istotnym celem badania była szacunkowa prognoza wartości poszczególnych wskaźników w odniesieniu do roku docelowego 2020.

Przygotowanie ekspertyzy powierzono niezależnym ekspertom. Skład zespołu badawczego, pracującego pod kierunkiem dr hab. Wojciecha Dziemianowicza, tworzyli: prof. Jacek Szlachta, prof. Janusz Zaleski, dr Zbigniew Mogiła oraz Nina Baczyńska, Jan Charkiewicz, Joanna Kudelko, Paulina Nowicka i Małgorzata Wysocka.

W celu uzyskania wyczerpujących, precyzyjnych i rzetelnych odpowiedzi na sformułowane w zakresie prac pytania badawcze, wykonawca zastosował różnorodne narzędzia i techniki badawcze. W ramach analizy danych zastanych wykorzystano informacje zawarte w odpowiednich strategicznych dokumentach programowych, bazach wskaźników oraz raportach i innych publikacjach. Na potrzeby dokonania kompleksowej oceny projektu SRWL 2020 wykorzystano następujące narzędzia badawcze:

- analiza *desk research*,
- analiza czterech kapitałów,
- matryce logiczne,
- wywiady pogłębione.

Ocena poprawności celów strategicznych i operacyjnych została oparta na zasadach SMART. Ocena spójności wewnętrznej projektu SRWL 2020 przeprowadzono w dwóch zakresach przy użyciu matryc logicznych. Pierwszym krokiem była analiza spójności diagnozy i wyzwań rozwojowych województwa lubuskiego z wyznaczonym celem głównym i celami strategicznymi. Następnie zbadano spójność pomiędzy wyznaczonymi celami strategicznymi a celami operacyjnymi oraz celami operacyjnymi a kierunkami interwencji. W przypadku prognozowania wartości wskaźników dla roku 2020 zastosowano modelowanie makroekonomiczne oparte o metodologię HERMIN.

Ekspertyza, poza częściami poświęconymi streszczeniu i metodyce badania, składa się z rozdziałów odpowiadających kolejnym częściom projektu SRWL 2020, jakimi są: diagnoza strategiczna, analiza

SWOT, wyzwania rozwojowe, obszary strategicznej interwencji, cele i kierunki interwencji, strategiczne przedsięwzięcia o charakterze regionalnym i ponadregionalnym. Istotnym elementem ekspertyzy są rekomendacje o charakterze operacyjnym i strategicznym, mające posłużyć do usunięcia usterek i niedostatków strategii.

Wnioski z ekspertyzy

Eksperci pozytywnie ocenili trafność sformułowania celów strategicznych i operacyjnych, kompletność analizy SWOT, zgodność projektu SRWL 2020 z zapisami Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego, użytą terminologię i wewnętrzną spójność dokumentu. Dobrze zostały zidentyfikowane wyzwania rozwojowe i wyznaczone obszary strategicznej interwencji. Słabą stroną okazała się diagnoza strategiczna i spójność zewnętrzna. Wskazano także na zbytnią szczegółowość kierunków interwencji oraz nadmiernie rozbudowany system wskaźników.

Rekomendacje strategiczne, dotyczące projektu SRWL 2020:

- przeredagowanie i przesunięcie diagnozy strategicznej do aneksu,
- modyfikacja układu diagnozy strategicznej oraz wprowadzenie odniesień europejskich, a także wyeliminowanie zbędnych informacji,
- drobne korekty analizy SWOT,
- opracowanie mapy ilustrującej zasięg poszczególnych typów OSI,
- uporządkowanie kierunków interwencji,
- zmodyfikowanie listy wskaźników oraz wykorzystanie wskaźników docelowych w roku 2020, prognozowanych w wyniku zastosowania modelowania makroekonomicznego typu HERMIN,
- przeprowadzanie kolejnych okresowych ewaluacji systemu wskaźników ukierunkowanych na dalsze jego uproszczenie, w szczególności w rezultacie dalszej redukcji liczby,
- zamieszczenie listy projektów makroregionalnych i ewentualnie także regionalnych w aneksie.

Uwzględnienie rekomendacji z oceny ex-ante w strategii

Na podstawie wniosków z oceny ex-ante, przy współpracy z ekspertem dr Wojciechem Jarczewskim z Instytutu Rozwoju Miast w Krakowie, zmieniono strukturę SRWL 2020 i układ diagnoza-wyzwania-cele. Szczegółowo skorygowano następujące elementy Strategii:

Diagnoza:

- uporządkowano zagadnienia w ramach poszczególnych kapitałów, opisano relacje między kapitałami,
- przedstawiono pozycję województwa lubuskiego na tle europejskim,
- przeprowadzono ponowną analizę kapitału społecznego, m.in. w odniesieniu do poziomu frekwencji wyborach i zaufania w województwie,
- w ramach kapitału ludzkiego odniesiono się do jakości kształcenia w działających w regionie szkołach wyższych oraz zjawiska starzenia się społeczeństwa,
- przeniesiono diagnozę do załącznika.

Analiza SWOT:

- usunięto czynniki nie stanowiące kluczowych, wyróżniających elementów,

- przeniesiono SWOT do załącznika.

Wyzwania rozwojowe:

- wyzwania rozwojowe powiązane z potencjałami województwa i umieszczono w nowym rozdziale,
- w opisach wyzwań położono większy nacisk na to, co należy zmienić, a nie na opis stanu obecnego.

Obszary strategicznej interwencji:

- opracowano macierz zależności obszarów strategicznej interwencji wskazanych w projekcie SRWL względem OSI wskazanych w KSRR,
- opracowano mapy OSI w województwie lubuskim.

Cele i kierunki interwencji:

- wyeliminowano zbyt szczegółowe zapisy,
- wprowadzono numerację kierunków interwencji,
- opracowano macierz zależności pomiędzy celami a obszarami strategicznej interwencji.

Spójność zewnętrzna dokumentu:

- uzupełniono odniesienia międzynarodowe SRWL o wnioski wynikające z analizy pakietu legislacyjnego, a także zapisów Piątego Raportu Kohezyjnego i Krajowego Programu Reform
- uzupełniono opis Strategii Europa 2020 o cele planowane do osiągnięcia do roku 2020 oraz schemat ilustrujący ich zbieżność z celami SRWL 2020,
- uaktualniono informację na temat średniookresowej strategii rozwoju kraju.

Powstała w wyniku uwzględnienia rekomendacji zespołu badawczego, *Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020* jest dokumentem kompletnym i wyczerpującym aktualnie wszystkie potrzeby oraz możliwości rozwojowe województwa.

SPIS RYSUNKÓW I TABEL

Rysunek 1: Podział administracyjny województwa lubuskiego	5
Rysunek 2: Stan 4 kapitałów w województwie lubuskim	8
Rysunek 3: PKB na mieszkańca według województw w 2009 r.	9
Rysunek 4: Przedsiębiorstwa w województwie lubuskim na tle kraju	12
Rysunek 5: Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce	13
Rysunek 6: Nakłady na działalność badawczo-rozwojową	15
Rysunek 7: Podstrefy Specjalnych Stref Ekonomicznych w województwie lubuskim	17
Rysunek 8: Główne szlaki komunikacyjne województwa lubuskiego	20
Rysunek 9: Internet w gospodarstwach domowych	23
Rysunek 10: Zagrożenie wykluczeniem cyfrowym w województwie lubuskim w 2010 r.	24
Rysunek 11: Struktura powierzchni w województwie lubuskim na tle kraju	31
Rysunek 12: Funkcja turystyczna w gminach województwa lubuskiego	33
Rysunek 13: Województwa odwiedzane przez turystów zagranicznych w 2009 roku (w mln)	34
Rysunek 14: Struktura wiekowa ludności w województwie lubuskim	37
Rysunek 15: Bezrobocie w województwie lubuskim w 2010 r.	39
Rysunek 16: Wskaźnik zatrudnienia w województwie lubuskim na tle kraju	40
Rysunek 17: Relacja funduszy pomocowych (wkład unijny i krajowy) do PKB regionów w latach 2004-2015	49
Tabela 1: Warunki życia – Lubuskie na tle kraju i województw Polski zachodniej w 2010 r.....	44

Prace nad przygotowaniem *Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020* prowadził, powołany przez Zarząd Województwa Lubuskiego, Zespół ds. Aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego, składający się z kierowników wybranych jednostek organizacyjnych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

W skład Zespołu wchodził: Dyrektor Departamentu Rozwoju Regionalnego i Współpracy Zagranicznej jako jego przewodniczący, Sekretarz Województwa Lubuskiego, Skarbnik Województwa Lubuskiego oraz dyrektorzy lub inne osoby reprezentujące następujące departamenty i biura:

Departament Rozwoju Regionalnego i Współpracy Zagranicznej,
Departament Infrastruktury i Komunikacji,
Departament Rolnictwa, Środowiska i Rozwoju Wsi,
Departament Infrastruktury Społecznej,
Departament Geodezji, Gospodarki Nieruchomościami i Planowania Przestrzennego,
Departament Ochrony Zdrowia,
Departament Lubuskiego Regionalnego Programu Operacyjnego,
Departament Europejskiego Funduszu Społecznego,
Departament Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich,
Biuro Sejmiku.

W pracach Zespołu udział brali także przedstawiciele Wojewódzkiego Urzędu Pracy, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Agencji Rozwoju Regionalnego i Urzędu Statystycznego w Zielonej Górze.

W pracach grup tematycznych uczestniczyli m. in. przedstawiciele samorządów lokalnych, szkół wyższych i organizacji pozarządowych.

Redakcję tekstu dokumentu wykonał Wydział Programowania Strategicznego i Innowacji Departamentu Rozwoju Regionalnego i Współpracy Zagranicznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego we współpracy z Małopolskim Instytutem Samorządu Terytorialnego i Administracji w Krakowie, który reprezentowali Jacek Kwiatkowski i Wojciech Odzimek.

Całością prac kierowali:

Maciej Nowicki - Dyrektor Departamentu Rozwoju Regionalnego i Współpracy Zagranicznej Urzędu Marszałkowskiego, Przewodniczący Zespołu ds. Aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego oraz Magdalena Balak-Hryńkiewicz - Kierownik Wydziału Programowania Strategicznego i Innowacji Departamentu Rozwoju Regionalnego i Współpracy Zagranicznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego.